

RN 20a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

POROČILO O DELU
ZA LETO 1985

URP USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV
V PROSTORU IN MANJ RAZVITA OBMOČJA V
SR SLOVENIJI

PORS 11 - 5560-506-85

Ljubljana, 1985

I.

1. Naslov URP:

USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV V PROSTORU IN MANJ
RAZVITA OBMOČJA V SR SLOVENIJI

PORS - 11 -5560-506-85

2. Naslov programskega sklopa:

PROUČEVANJE RAZVOJNIH PROCESOV V MANJ RAZVITIH OBMOČJIH
SLOVENIJE

3. Izvajalec: Inštitut za geografijo Univerze Edvarda
Kardelja v Ljubljani

4. Koordinator:
Ivo Piry

5.1. Tematski sklop: USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI
KRAJINI Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN
SOCIALNO EKONOMSKIH MOŽNOSTI

Nosilec: Ivo Piry

Sodelavci: ing. Jože Mestnik, ing. Niko Požek, Dora Černe,
Bibijana Mihevc

5.2. Tematski sklop: REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH
PROBLEMOV SUHE KRAJINE

Nosilec: Drago Kladnik

Sodelavci: Tatjana Ogrinc, Peter Repolusk

6.1. Predmetna oznaka: Bela krajina, regionalna analiza, regio-
nalni razvoj, kmetijstvo, turizem

6.2. Predmetna oznaka: Suha Krajina, regionalna analiza, demo-
grafija, ekonomska geografija, faktors-
ka analiza, funkcijska območja, regio-
nalizacija

FINANCERJI: RSS - PORS: 2.879.227,- din
DRUGI: 100.000,- din

Datum: 19.12.1985

Koordinator:
Ivo Piry

Direktor IGU:
mag. Rado Genorio

II.

KAZALO

1. Tematski sklop: USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI
Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN SOCIALNO EKONOM-
SKIH MOŽNOSTI (Ivo Piry)

2. Tematski sklop: REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH
MOŽNOSTI SUHE KRAJINE (Peter Repolusk)

III.

IZVLEČEK

Raziskovalno delo je potekalo v dveh tematskih sklopih, ki vsak s svojega zornega kota obravnavata vprašanja razvoja manj razvitih območij na primeru Bele krajine in Suhe krajine. Skupno izhodišče obeh raziskav predstavljajo sorodne naravno geografske poteze, predvsem neugodni pogoji za razvoj kmetijstva ter neugodni gospodarski in populacijski razvoj. Proučevanje razvojnih možnosti Bele krajine je bilo usmerjeno v analizo stanja kmetijstva in odvisnosti sprememb v izrabi zemljišč od socio-ekonomske preobrazbe prebivalstva, na primeru treh sondnih katastrskih občin: Damelj, Belčji vrh in Petrova vas. Vzporedno z oceno naravno-pokrajinske primernosti za kmetijstvo, ugotavljanja elementov produkcijske cene ter opredelitvijo smeri sprememb v izrabi in zemljiško-posestni strukturi smo ocenjevali vlogo družbenega sektorja kmetijstva kot organizatorja kmetijske proizvodnje. Poseben poudarek je bil dan vlogi zaščitenih kmetij kot elementa ohranitve kmetijskih površin in kmetijske proizvodnje v občini. Analizirani so bili njihov demografski potencial, socioekonomska sestava in gospodarski potencial. Kmetijstvo ne more biti edina nosilka gospodarskega razvoja v tej pokrajini, zato smo proučevali tudi možnosti razvoja turistične dejavnosti kot alternative ali dopolnilne dejavnosti v okviru kmečkega turizma.

Regionalno geografske raziskava Suhe Krajine predstavlja regionalno analizo tipičnega manj razvitega območja. Metodološko temelji na zbiranju podatkov o socioekonomski in demografski strukturi prebivalstva, agrarnem sektorju gospodarstva, gravitaciji in opremljenosti in dnevni migraciji za vsako naselje. Na ta način so bila opredeljena območja različne stopnje razvitosti in jakosti posameznih trendov družbenega in gospodarskega razvoja.

Poseben poudarek je bil namenjen pojavom depopulacije, spremembam v izrabi tal in spremembam v sistemu poselitve. Naselbinski sistem je bil deležen posebne pozornosti. Naselja so skoraj brez izjeme majhna ter bolj ali manj agrarna, njihov bodoči razvoj pa v dobršnji meri nejasen. Vzpodbujevalni učinki razvojno perspektivnejših območij v Suhi Krajini se širijo v pokrajini zelo ekstenzivno, funkcionalna prostorska delitev dela z večjimi urbanimi centri pa se zaradi nerazvitosti regije ni uveljavila.

Analiza statističnega gradiva je bila dopolnjena še z izsledki terenskega dela v štirih sondno izbranih naseljih.

ABSTRACT

Research work expired in two subjects, both dealing with questions of development of less developed areas in case of Bela krajina and Suha krajina, but using different approach. Related natural geographical conditions are the common starting point, because in both cases they are not too favourable for agriculture and they have great influence on economic underdevelopment and decrease of population. Study of development potential of Bela krajina region consisted of analysis of three case cadastral parishes: Damelj, Belčji vrh and Petrova vas, which includes the state in agriculture and relation between changes in landuse and socioeconomic transformation of population. Parallel to evaluation of natural - environmental convenience for agriculture, we tried to establish the elements of production prize for agricultural products, and to valuate the changes in landuse and land-ownership structure. We have also estimated the role of social sector of agriculture as the main organizer of agricultural production. Special attention was given to the role of so called "protected farms", which represent the main potential in preservation of arable land and agricultural production. Analysis of their demographic potential, socioeconomic structure of households, and their economic potential was done on the basis of census data. Research work pointed out that agriculture couldn't be a substantial economic activity in this kind of landscape, therefore we tried to establish possibilities of developing tourism either the alternative or complementary activity to agriculture.

The research of Suha Krajina region is a regional analysis of typical less developed region. The research is methodologically based on collecting data of socio-economical and demographical structure of population, agrarian sector of economy, gravitation and central functions for each settlement. On this basis we determinated areas with different degree of development and strength and some of trends in social and economical processes. The research especially deals with some effects of depopulation, changes in land use and transformation in settlement system. Settlements are with one exception small agrarian villages. Their further development is not so clear. Accelerating effects of a few economically and socially advanced settlements are spreading over the whole region very extensively. The division of functions between rural areas and urban centres has not yet been developed to the level of so called urban-rural continuum. The main reasons are poor economical possibilities and under developed infrastructure in Suha Krajina. Researches of some social and economical elements has been done in four selected villages.

BIBLIOGRAFIJA

1. PIRY Ivo
USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z VIDIKA OCENE
NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH MOZNOSTI (KMETIJSTVO)

Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani
1985. Tipk., 68 str., 13 tabel, 8 kart.
Naročnik: ORS Črnomelj

2. PLUT Dušan, Branko PAVLIN in Tomo VUGRIN
OCENA LASTNIH RAZVOJNIH MOZNOSTI (REGIONALNIH VIROV)
KS SUHOR PRI METLIKI

Bela krajina'84. Mladinski raziskovalni tabor Suhor pri
Metliki. Gibanje "Znanost mladini"- ZOTKS. Ljubljana,
1985. Str. 7-19, 8 cit.lit., 4 karte, 1 diagram, 5 tabel.

3. REPOLUSK Peter
GEOGRAFSKO PROUCEVANJE SUHE KRAJINE KOT PRIMERA MANJ RAZ-
VITEGA OBMOCJA V SR SLOVENIJI

Referat na XII. kongres geografov Jugoslavije, Novi Sad,
od 29. sept. do 2. okt. 1985, Tipk., 3 str, 5 cit.lit.

I.

1. Naslov URP:

USMERJANJE DRUŽBENO RAZVOJNIH PROCESOV V PROSTORU IN MANJ
RAZVITA OBMOČJA V SR SLOVENIJI

PORS - 11 -5560-506-85

2. Naslov programskega sklopa:

PROUČEVANJE RAZVOJNIH PROCESOV V MANJ RAZVITIH OBMOČJIH
SLOVENIJE

3. Izvajalec: Inštitut za geografijo Univerze Edvarda
Kardelja v Ljubljani

4. Koordinator:
Ivo Piry

5.1. Tematski sklop: USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI
KRAJINI Z VIDIKA OCENE NARAVNIH IN
SOCIALNO EKONOMSKIH MOZNOSTI

Nosilec: Ivo Piry

Sodelavci: ing. Jože Mestnik, ing. Niko Požek, Dora Černe,
Bibijana Mihevc

5.2. Tematski sklop: REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH
PROBLEMOV SUHE KRAJINE

Nosilec: Drago Kladnik

Sodelavci: Tatjana Ogrinc, Peter Repolusk

5.3. Tematski sklop: VODNI VIRI BELE KRAJINE

Nosilec: dr. Dušan Plut

Sodelavec: univ. asis. Marcel Kompare

6.1. Predmetna oznaka: Bela krajina, regionalna analiza, regio-
nalni razvoj, kmetijstvo, turizem

6.2. Predmetna oznaka: Suha Krajina, regionalna analiza, demo-
grafija, ekonomska geografija, faktors-
ka analiza, funkcijska območja, regio-
nalizacija

6.3. Predmetna oznaka: Vodni viri, kvaliteta, prostorska raz-
poreditev, onesnaženost, regionalni
pomen za vodno oskrbo, hidroenergetski
objekti, Bela krajina

FINANCERJI: RSS - PORS: 2.879.227,- din
DRUGI: 100.000,- din

Datum: 19.12.1985

Koordinator: : :
Ivo Piry

Direktor IGU:
mag. Rado Genorio

Raziskovalno delo je v okviru proučevanj značilnosti razvoja manj razvitih območij SR Slovenije potekalo v pet različnih tematskih sklopih. Vsem je skupno prizadevanje za opredelitev prostorske oziroma geografske komponente regionalnega razvoja v manj razvitih območjih Slovenije. Raziskave so obravnavale karakteristično problematiko specifičnih slovenskih pokrajin kot so Severovzhodna Slovenija, Bela krajina in Suha krajina. Kljub različnim naravno-geografskim elementom in družbeno ekonomski sestavi se v vseh navedenih območjih pojavljajo sorodni problemi. Skupna ugotovitev vseh raziskav je potrditev pomembnosti podrobnega nikroregionalnega pristopa, ki na osnovi specifičnega geografskega metodološkega pristopa omogoča opredeljevanje diferenciranosti razvojnih procesov v pokrajini. Vse pomembnejše ugotovitve so tudi kartografsko dokumentirane, kar omogoča različnim uporabnikom kompleksno spoznavanje zapletenih odnosov v prostoru.

Tematski sklop: RAZREŠEVANJE NERAZVITOSTI V SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Raziskava zaradi težav pri financiranju, ni mogla zajeti v celoti vseh dejavnikov, ki zavirajo ekonomski in socialni razvoj v Severovzhodni Sloveniji. Njeno težišče je zato predvsem na analizi učinkov, ki izhajajo iz demografskih razmer in prevladujoče kmetijske dejavnosti ter manj na obravnavi nekmetijskih dejavnosti, kar je seveda otežkočilo celovitejši prikaz kazalcev nerazvitosti. Kljub težavam je bila izdelana vrsta kart, ki prikazujejo razvojne elemente in v sklepni fazi sintetična karta za vso Severovzhodno Slovenijo. Ta prikazuje korelacijo med posameznimi elementi stopnje razvitosti in temelji na računalniško obdelani anketi iz leta 1979 ter podatkih občinskih služb.

Tematski sklop: MELIORACIJE IN KOMASACIJE V SPODNJI ŠČAVNIŠKI DOLINI

Raziskava predstavlja rezultat proučevanj melioracij in komasacij v spodnji Ščavniški dolini. Na podlagi statistike, katastra, komasacijskih aktov, kartiranja zemljišč in anketiranja prebivalstva so obdelane spremembe na melioriranem območju spodnje Ščavniške doline z vzorčnimi primeri izbranih katastrskih občin. V elaboratu je podana ocena melioracij in komasacij z vidika zemljiške izrabe, spremembe lastništva in parcelacije pokrajinskih transformacij.

Raziskovanja so bila neposredno uporabljene pri zasnovah usmerjanja kmetijske politike v Severovzhodni Sloveniji. Rezultati so publicirani v posebni publikaciji - v Zborniku III. jugoslovskega agrarnogeografskega simpozija.

Tematski sklop: USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z
VIDIKA OCENE NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH
MOŽNOSTI

Cilj raziskave je bilo ugotavljanje posledic razlik v regionalnem razvoju Bele krajine in opredelitev razvojnih možnosti posameznih naselij Bele krajine. Na osnovi opredelitve razlik razvojnih možnosti posameznih naselij glede na njihove naravno-pokrajinske, socialnodemografske in infrastrukturne značilnosti, smo skušali izluščiti območja naselij z manj ugodnimi (lastnimi) razvojnimi možnostmi. Na podlagi opredelitve naselij smo podali predloge za ukrepe, ki naj bi oživili razvoj teh naselij. Ker so naše ugotovitve temeljile na opredeljevanju razlik znotraj regije, se območja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi ne ujemajo le z zakonsko opredeljenim območjem manj razvitih krajevnih skupnosti Bele krajine, ampak kot take opredeljujejo poleg Pokolpja tudi severni del občine na obronkih Gorjancev.

Proučevanje razvojnih možnosti Bele krajine je bilo v nadaljevanju usmerjeno v analizo stanja kmetijstva in odvisnosti sprememb v izrabi zemljišč od socio-ekonomske preobrazbe prebivalstva, na primeru treh sondnih katastrskih občin: Damelj, Belčji vrh in Petrova vas. Vzporedno z oceno naravno-pokrajinske primernosti za kmetijstvo, ugotavljanja elementov produkcijske ene ter opredelitvijo smeri sprememb v izrabi in zemljiško-posestni strukturi smo ocenjevali vlogo družbenega sektorja kmetijstva kot organizatorja kmetijske proizvodnje. Poseben poudarek je bil dan vlogi zaščitenih kmetij kot elementa ohranitve kmetijskih površin in kmetijske proizvodnje v občini. Analizirani so bili njihov demografski potencial, socio-ekonomska sestava in gospodarski potencial. Kmetijstvo ne more biti edina nosilka gospodarskega razvoja v tej pokrajini, zato smo proučevali tudi možnosti razvoja turistične dejavnosti kot alternative ali dopolnilni edejavnosti v okviru kmečkega turizma

Tematski sklop: REGIONALNO GEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZVOJNIH
PROBLEMOV SUHE KRAJINE

Raziskava predstavlja regionalno analizo tipičnega manj razvitega območja. Metodološke temelji na zbiranju podatkov o socioekonomski in demografski strukturi prebivalstva, agrarnem sektorju gospodarstva, gravitaciji in opremljenosti in dnevni migraciji za vsako naselje. Na ta način so bila opredeljena območja različne stopnje razvitosti in jakosti posameznih trendov družbenega in gospodarskega razvoja.

Poseben poudarek je bil namenjen pojavom depopulacije, spremembam v izrabi tal in spremembam v sistemu poselitve. Naselbinski sistem je bil deležen posebne pozornosti. Naselja so skoraj brez izjeme majhna ter bolj ali manj agrarna, njihov bodoči

razvoj pa v dobršnji meri nejasen. Vzpodbujevalni učinki razvojno perspektivnejših območij v Suhi Krajini se širijo v pokrajini zelo ekstenzivno, funkcionalna prostorska delitev dela z večjimi urbanimi centri pa se zaradi nerazvitosti regije ni uveljavila.

Analiza statističnega gradiva je bila dopolnjena še z izsledki terenskega dela v štirih sondno izbranih naseljih. Glavne ugotovitve raziskave so:

- Suha Krajina je ena od območij Slovenije z najintenzivnejšo depopulacijo,
- stopnji deagrarizacije in depopulacije sta v večini Suhe Krajine že presegle stopnjo, ki zagotavlja normalen populacijski razvoj (reprodukcijo prebivalstva),
- kritično je močno upadanje kmečkega prebivalstva, ki je na podeželju najpomembnejši vzdrževalec kulturne pokrajine,
- v spreminjanju izrabe tal sta najmočnejša procesa ozelenjevanja in ogozdovanja, delež njiv je vse manjši,
- infrastrukturna opremljenost je z vidika Slovenije na podpopovprečni stopnji; prebivalstvo je pri zadovoljevanju potreb v glavnem vezano na centre zunaj Suhe Krajine,
- vzpodbujevalni učinki razvojno perspektivnejših območij v Suhi Krajini se širijo v pokrajini zelo ekstenzivno.

Tematski sklop: VODNI VIRI BELE KRAJINE

Nobenega dvoma ni več, da se v bodoče družbenemu razvoju Bele krajine ne bo mogoče izogniti poudarjeni skrbi za zagotavljanje ustrezne kvalitete življenja, ki organsko vključuje tudi skrb za zdravo in čisto okolje. Domačih vodnih virov je količinsko dovolj za kritje vseh bodočih potreb. Vendar je minil čas, ko je visoka in hitra rast porabe označevala napredek, saj danes pogosto označuje zgolj nepretehtano, neracionalno izkoriščanje zelo omejenih zalog pitne vode. Neizpodbitno je dejstvo, da so zaradi zmerne onesnaženosti belokranjskih voda potrebne takojšnje korenite spremembe z vrsto ukrepov za zagotovitev in izboljšanje kvalitete vode. Z nizom, zlasti preventivnih ukrepov, določitvijo varstvenih pasov in ukrepov v zaledju največjih belokranjskih izvirov (zlasti Dobličice), usklajeno, vsestransko rabo, spremljanjem kvalitete voda, izdelavo katastra onesnaževalcev (posebej za nevarne snovi) in ekološko vsestransko pretehtanim prostorskim in ekonomskim razvojem lahko danes vodni viri kot omejitveni v bodoče postanejo komparativni, pospeševalni razvojni faktor. Izkoriščanje belokranjskih voda pa mora čimprej nadomestiti smotrno gospodarsjenje, saj je voda tudi nezamenljivi, eksistenčni vir zdravega življenja kot nujen pogoj za vsestranski razvoj človeka danes in v bodoče.

Rezultati raziskav Bele krajine so bili predstavljeni na 13. zborovanju slovenskih geografov, ki je bilo posvečeno razvojnim vprašanjem Dolenjske regije. V okviru raziskav vodnih virov Bele krajine je Dušan Plut uspešno obranil doktorsko disertacijo. Povzetek raziskav o razvojnih možnostih Bele krajine je bil objavljen v reviji Geographica Slovenica 14.

**USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV
V BELI KRAJINI Z VIDIKA OCENE
NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH
MOŽNOSTI**

Nosilec : Ivo PIRY

Avtor teksta: Ivo Piry

Analitska obdelava: Dora Cerne, Bibijana Mihevc, Mojca Vovk

AOP: ing. Jože Mestnik

Terensko delo: Aleš Gabrič, Zmago Drole, Tomo Vugrin

Risanje kart: Tomo Vugrin, Zmago Drole, Iztok Sajko

K A Z A L O

1. UVOD
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA
3. METODOLOŠKI PRISTOP
4. REZULTATI PROUČEVANJ SONDNIH KATASTRSKIH OBCIN
 - 4.1. Vrednotenje naravnih možnosti
 - 4.1.1. Primernost posameznih pokrajinsko-ekoloških enot za določene panoge kmetijstva
 - 4.1.2. Optimalna raba posameznih pokrajinsko-ekoloških enot z vidika posameznih panog kmetijstva
 - 4.1.3. Elementi produkcijske cene kmetijskih proizvodov
5. SPREMINJANJE PRODUKCIJSKE VREDNOSTI KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ
 - 5.1. Zemljiške kategorije po katastru in smeri sprememb v izrabi tal
 - 5.2. Dejanska izraba zemljišč
6. POSESTNA STRUKTURA KMETIJSKIH POVRŠIN
 - 6.1. Lastništvo
 - 6.2. Velikost posesti
 - 6.3. Velikost parcel
7. DRUŽBENO-EKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA
 - 7.1. Opredelitev socioekonomske strukture gospodinjstev in ovrednotenje njenega pomena za kmetijsko proizvodnjo
8. VLOGA IN FUNKCIJA DRUŽBENEGA SEKTORJA KMETIJSTVA
9. ZAŠČITENE KMETIJE KOT DEJAVNIK OHRANITVE KMETIJSKE PROIZVODNJE
10. TURIZEM - ALTERNATIVA ALI DOPOLNILO KMETIJSTVU
11. ZAKLJUČEK
12. LITERATURA

1. UVOD

Raziskovanje različnih vidikov razvojnih procesov v pokrajini je zasnovano kot izhodišče za pripravo smernic regionalnega razvoja v specifičnih slovenskih pokrajinah, v našem primeru Bele krajine kot pokrajine nizkega krasa, orografsko ločene od ostalih delov Slovenije, z značilnimi podnebnimi razmerami, litološko osnovo ter poselitvijo.

Dosedanje raziskave razvojnih procesov v Beli krajini, ki smo jih opravili v okviru tega URP, so globalno opredelili razvojne možnosti posameznih naselij Bele krajine in posebej izpostavile vlogo kmetijstva pri ohranjanju kulturne pokrajine, ki predstavlja eno od osnov skladnega regionalnega razvoja. Nekdaj prevladujoča oblika dejavnosti je tudi v tem delu Slovenije, ki je bil do leta 1980 skoraj v celoti uvrščen med manj razvita območja (celotno območje občine Črnomelj) republike, izgubila na pomenu in obsegu. Preobrazba prebivalstva in spreminjanje njegove socioekonomske strukture se kaže tudi v spreminjanju podobe pokrajine, predvsem v zmanjševanju obsega obdelovalnih površin.

S tem se zmanjšuje proizvodna osnova belokranjskega kmetijstva, čeprav so opuščena zemljišča večinoma slabše kategorije in ne nudijo optimalnih pogojev za sodobno obdelovanje. Zato se zastavlja vprašanje nadaljne deagrarizacije kmečkega prebivalstva, ki je pomembno predvsem z vidika zagotavljanja potrebne delovne sile za kmetijstvo. Odstotek kmečkega prebivalstva v obeh belokranjskih občinah sicer še vedno presega republiško povprečje (1981 - 9,2 %), saj je odstotek kmečkega prebivalstva v občini Črnomelj 14,8 %, v občini Metlika pa 12,5 %, vendar gre v obeh primerih predvsem za kmečko prebivalstvo z neugodno starostno sestavo.

Zmanjševanje kmetijskih površin, deagrarizacija in neustrezna demografska sestava prebivalstva, so osnovni elementi preobrazbe regionalne strukture v območjih, ki zaostajajo v razvoju glede na regionalno povprečje in za katera so bila ugotovljene tudi skromnejše razvojne možnosti tako glede naravne primerčnosti kot tudi demografskega potenciala ter infrastrukturne opremljenosti. Tem območjem je veljala naša pozornost pri proučevanju vloge kmetijstva kot dejavnosti, ki naj bi bila zasnovana tako, da bo mogla ohraniti poseljenost in kulturno krajino v obravnavanih območjih.

V sedanjih fazi družbeno ekonomskega razvoja, ko ponovno poskušamo oživiti kmetijstvo predvsem zaradi povečanja proizvodnje hrane, ni mogoče načrtovati razvoja kmetijstva oziroma kmetijske produkcije brez poznavanja sedanjih odnosov na tem področju, predvsem odnosa prebivalstva do zemlje, kmetijstva kot dohodkovnega vira, zemljiško-posesednih odnosov, relacije med družbenim sektorjem in kooperanti, živilsko predelovalno industrijo in njeno vlogo pri zagotavljanju surovinske baze. Izhodišče našega raziskovalnega dela pri proučevanju vprašanj s področja kmetijstva v Beli krajini je torej analiza njegovega sedanjega položaja in funkcije, ki naj bi omogočile opredelitev razvojnih možnosti te dejavnosti v prihodnjem razvoju Bele krajine.

Zavedamo se, da v pokrajini s tako specifičnimi naravno-pokrajinskimi možnostmi kmetijstvo ne more biti edini vir dohodkov za preživljanje prebivalstva. Prav pestrost pokrajine pa naravnost vsiljuje misel na rekreacijsko-turistično funkcijo te pokrajine, ki do sedaj po mnenju mnogih strokovnjakov ostaja premalo izkoriščena. To nas je vodilo k proučitvi vloge turizma in rekreacije kot dejavnikov razvoja v območjih s sicer manj razvitega območja občine Črnomelj. Naše delo je temeljilo predvsem na vrednotenju obstoječega znanja s tega področja, dopolnili pa smo ga z nekoliko podrobnejšo osvetlitvijo nekaterih potencialnih turističnih zmogljivosti, ki se navezujejo na prisotnost reke Kolpe, kot ene redkih še čistih slovenskih voda.

Proučitev kmetijstva in turistično-rekreativne funkcije v območju s predhodno ugotovljenimi manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, predstavlja zaključno fazo raziskovanj usmerjanja razvojnih procesov v Beli krajini z vidika ocene naravnih in socioekonomskih možnosti. Ugotovitve predhodnih faz proučevanja so tako dopolnjena s podrobnimi proučitvami za Belo krajino značilnih naravno-pokrajinskih enot, ki v toku družbenih procesov, predvsem s pojavom novih nosilcev gospodarskega razvoja v procesu industrializacije, dobivajo povsem spremenjene razvojne možnosti. Naš cilj je bil opozoriti na značilnosti doseganega razvoja in ob tem nakazati možnosti usmerjanja razvoja teh območij na področju kmetijstva in turistično-rekreativne dejavnosti.

2. TEORETICNA IZHODISCA

Kmetijski prostor je v SR Sloveniji v pretežni meri v rokah zasebnega sektorja, ki je v obdobju po drugi svetovni vojni, zaradi dinamičnosti družbenoekonomskih in prostorskih procesov, izpostavljen dejavnikom, ki v sedanjem obdobju že kritično vplivajo na njegov nadaljnji razvoj. Proces preslajanja iz agrarnih v neagrarne dejavnosti je dosegel stopnjo, ko lahko nadaljevanje dosedanjih trendov še poglobi neskladje oziroma protislovnost med obstoječimi naravnimi viri za kmetijsko produkcijo in njihovo izkoriščenostjo (Kladnik et al., 1981, s.1).

Na sedanjo kvantitativno in kvalitativno učinkovitost zasebnega sektorja kmetijstva vplivajo številni dejavniki kot na primer naravna primernost, demografska struktura, socialno-ekonomska struktura, komunalna in kmetijska infrastruktura in zemljiško-posestne razmere. Omenjeni dejavniki posamezno in še posebej v medsebojnem součinkovanju povzročajo neskladje v kmetijski proizvodnji v posameznih območjih Slovenije. Na obsežnih površinah se kažejo pretežno negativni učinki delovanja navedenih faktorjev, kar se kaže v nizki produktivnosti kmečkega dela, skromni tržni usmerjenosti, slabi izkoriščenosti delovnih sredstev in v ekstenzifikaciji izrabe tal, ki se kaže v naglem napredovanju gozda na kmetijske površine. Elementi, ki delujejo kot ovira pa ne izhajajo samo iz faktorjev kmetijske proizvodnje. Zaradi hitrega družbenoekonomskega razvoja so v kmetijski prostor posegli tudi dejavniki povsem nekmetijskega značaja kot so širjenje urbaniziranih površin, povečevanje koridorjev infrastrukturnih objektov, širjenje rekreativnih površin in območij gradnje počitniških bivališč.

Med dejavniki razvoja kmetijstva je tudi na današnji stopnji razvoja na prvem mestu **n a r a v n a p r i m e r n o s t p o k r a j i n e** za to vrsto dejavnosti. Osnovni prirodni dejavniki v kmetijski proizvodnji so nagib zemljišč, primernost tal, klimatske razmere, ekspozicija itd. Vplivajo predvsem na rentabilnost gojitve posameznih poljščin oziroma na možnost uporabe sodobne kmetijske mehanizacije.

D e m o g r a f s k a s t r u k t u r a kmečkega prebivalstva je v procesu deagrarnizacije doživela temeljite spremembe. Razzeljevanje aktivnih starostnih skupin je povzročilo, da so obsežna območja izgubila najvitalnejši in najbolj produktiven del prebivalstva. Posledice so vidne v zmanjševanju števila družinskih članov, neustrezni strukturi po starosti in spolu, negativnem migracijskem saldu, znižanju stopnje fertilitnosti, zniževanju deleža aktivnih v kmetijstvu in naraščanju števila vzdrževanih. Ostarevanje kmečke delovne sile in odseljevanje mladih je ponekod privedlo do reagrarnizacije oziroma celotnega povečanja števila kmečkega prebivalstva, ki pa kljub aktivnosti v pozni starosti ne predstavlja polnovredne delovne sile. Območja z neugodno starostno strukturo in visoko stopnjo

aktivnosti so zato že v kritični fazi razvoja. Posledica neugodne demografske strukture je tudi naraščanje števila kmečkih gospodarstev brez nasledstva.

Med socialno-ekonomskimi elementi zavzema posebno mesto **s o c i o - e k o n o m s k a s t r u k t u r a** g o s p o d i n j s t e v, ki neposredno vpliva na način gospodarjenja z zemljo in je zaradi nadaljevanja trendov deagrarnizacije in urbanizacije predvsem zaviralni element v prizadevanjih za racionalno izrabo obstoječih kmetijskih površin.

I n f r a s t r u k t u r n a o p r e m l j e n o s t je eden od odločujočih dejavnikov v prihodnjem razvoju kmetijstva. Za nemoten razvoj so pomembni predvsem trije vidiki prometna dostopnost in urejeno vozišče, kvalitetno električno omrežje in telefonsko omrežje, ki omogočajo tržnost in preskrbo z repro-materialom, uporabo sodobne kmetijske mehanizacije in pravočasno posredovanje ustreznih služb v nujnih primerih.

S o c i a l n o p o s e s t n a s t r u k t u r a je kot ostanek zgodovinskega razvoja ena od determinant kmetijske proizvodnje. Slabosti, ki se pojavljajo kot ovira v nadaljnjem razvoju kmetijstva so mala velikost kmetij, razdrobljenost posesti, velik delež površin v lasti nekmečkega prebivalstva, ki je povsem neodvisno od zemlje. Velikost posesti različno vpliva na značaj kmetijske proizvodnje. Kmetije na večjih posestvih izkoriščajo razpoložljiva v optimalnem obsegu glede na naravno primernost površin, medtem ko male in srednje kmetije obdelujejo vse površine, v kolikor jim to omogoča zadostna delovna sila, v nasprotnem primeru pride do opuščanja marginalnih površin.

Navedeni dejavniki razvoja kmetijskega gospodarstva, z izjemo naravnih, ne vplivajo na razvoj družbenega sektorja kmetijstva, ki zahteva specifično obravnavo zaradi drugačnega proizvodno-organizacijskega značaja. Zaradi manjšega obsega družbenih posestev v obravnavanem območju, smo več pozornosti posvetili odnosu in proizvodnim povezavam družbenega sektorja kmetijstva z zasebnim, kar menimo, da je ena od temeljnih nalog te dejavnosti v pogojih obstoječe agrarne strukture v Beli krajini.

Prav tako kot pri kmetijstvu, lahko z vidika turistično-rekreativne dejavnosti opredelimo nekatere predpostavke, ki predstavljajo tako imenovano turistično ponudbo regije oziroma nekega območja. Le-ta se sestoji iz turističnega potenciala, ki ga oblikujejo naravne in družbeno kulturne sestavine pokrajine in infrastruktura. Drugi element predstavlja turistična opremljenost območja z objekti za bivanje, oskrbo, rekreacijo, zabavo, prevoz in informiranje gostov. Tretjo sestavino turistične ponudbe tvorijo turistične organizacije, ki upravljajo turistične objekte in oblikujejo tip turistične dejavnosti glede na turistični potencial območja. Četrti in ne najmanj pomemben element predstavlja domače prebivalstvo turističnih območij, ki bodisi deluje v turizmu ali pa se pojavlja kot turist. (M. Jeršič, 1985, s.29).

V povezavi s predhodno navedenimi elementi vpliva na dejansko turistično rabo nekega območja tudi njegov geografsko prometni položaj oz. dostopnost glede na izhodišča vsakodneвне rekreacije, ter izhodišča nedeljskih in prazničnih potovanj oziroma izhodišča počitniških turističnih tokov. V odvisnosti od značaja turistične ponudbe in geografsko prometnega položaja nekega turističnega območja se oblikuje tudi tip turizma, ki je lahko stacionarni, izletniški in tranzitni. Vsaka od navedenih oblik turizma pa na specifičen način preoblikuje tudi pokrajino, v kateri se odvija. Če izhajamo iz predpostavke, da večji del Bele krajine še vedno predstavlja podeželsko pokrajino z nekaterimi točkami urbanizacije, pomeni, da je neokrnjen naravni potencial eden od glavnih elementov turističnega potenciala tega območja. Ker pa je neokrnjen naravni potencial navadno povezan z nizko stopnjo infrastrukturne opremljenosti, se nam odpira vprašanje, kakšna turistična raba pokrajine je mogoča, ker je v pogojih sodobne "turistične industrije" infrastruktura predpogoj za skoraj vse zvrsti turizma in rekreacije.

Vsi navedeni elementi predstavljajo osnovo za opredelitev turistične funkcije nekega območja. Pravtako pa omogočajo izločitev tistih sestavin turizma, ki bi lahko imele negativen vpliv na prevladujočo rabo pokrajine, v našem primenu na kmetijstvo. V tej pokrajini zato ni mogoč obsežen stacionarni turizem, za katerega so potrebne velike bivalne kapacitete, ki rušijo obliko pokrajine in s tem zmanjšujejo pejzažno vrednost te tipične slovenske pokrajine. Turizem v Beli krajini naj bi bil torej predvsem dopolnilna gospodarska dejavnost, ker lahko le v skladu z drugimi dejavnostmi v prostoru ohranja tiste elemente v pokrajini, zaradi katerih je le-ta turistično privlačna. Kakšne možnosti so za takšen razvoj v deloma že razpadajoči kulturni pokrajini pa ostaja odprto vprašanje.

3. METODOLOŠKI PRISTOP

Raziskava je zajela območje občine Črnomelj, ki obsega 81,8 % celotne površine regije, ki sicer vključuje tudi teritorij občine Metlika. Proučevanje je potekalo na dveh ravneh. Prvi del raziskave temelji na podrobnem proučevanju izbranih sondnih območij na nivoju posameznih katastrskih občin. Za analizo na ravni katastrskih občin smo se odločili, ker menimo, da lahko na ta način najboljše opredelimo prostorsko soodvisnost med prebivalstvom in naravnim potencialom - zemljo. Poleg tega so katastrske občine dokaj homogene enote in omogočajo ugotavljanje določenih zakonitosti, kar v primeru heterogenih krajevnih skupnosti no mogoče.

V dogovoru s sofinancerjem so bile izbrane za sonde katastrske občine Damelj, Belčji vrh in Petrova vas. Predstavljajo vzorčne zajetje za predhodno ugotovljene tipe območij, glede na razvojne možnosti naselij, saj sodi k.o. Damelj v območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, k.o. Belčji vrh v območje z ugodnimi razvojnimi možnostmi in k.o. Petrova vas v območje z zelo ugodnimi razvojnimi možnostmi. Prvi dve katastrski občini spadata tudi v zakonsko opredeljeno območje manj razvitih krajevnih skupnosti na območju Bele krajine oziroma občine Črnomelj.

Raziskovanje izbranih katastrskih občin je potekalo v treh smereh. Prvi del je zajel vrednotenje naravnih možnosti z vidika posameznih kmetijskih panog, s katerim so želeli opredeliti primernost posameznih naravno-pokrajinskih enot za določene panoge kmetijstva ter ugotoviti elemente produkcijske cene v določenih naravno-pokrajinskih enotah. Pri našem delu smo izhajali iz podrobne pokrajinsko-ekološke rajonizacije Bele krajine, ki jo je opravil D.Plut in karte zemljiških kategorij za posamezne katastrske občine, ki so bile izdelane s pomočjo topografskih kart, fotointerpretacije aerofotoposnetkov in preverjanja na terenu (D.Plut, 1982).

Drugi del proučevanja v izbranih sondnih katastrskih občinah je bil usmerjen v analizo spreminjanja produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč na podlagi izdelave karte zemljiških kategorij po katastru in primerjave z dejansko izrabo tal, ugotovljeno s pomočjo aerofotoposnetkov ter s terenskim kartiranjem obdelovalnih površin. Smeri spreminjanja v izrabi tal po letu 1953 do leta 1984 pa smo prevzeli po katastru na nivoju posamezne katastrske občine. Analiza je zajela tudi vprašanje strukture kmetijskih površin, predvsem lastništva, velikosti posesti in velikosti parcel. Vir podatkov nam je tudi v tem primeru predstavljal kataster.

Tretji del proučevanj obsega podrobno analizo družbenoekonomskih značilnosti prebivalstva. Analiza obsega tipologijo gospodinjstev, na podlagi opredelitve socioekonomske strukture članov gospodinjstva. Analiza je bila izdelana na osnovi dveh virov podatkov. Prva je izvedena iz gradiva popisa prebivalstva v letu 1981, druga pa je bila izdelana na podlagi podatkov zbranih z anketiranjem gospodinjstev v oktobru 1984. S pomočjo ankete smo lahko podrobno analizirali značilnosti kmetije in tržno usmerjenost gospodinjstev, kar nam popisni podatki niso omogočili. Pri analizi smo uporabili tipologijo gospodinjstev, ki je bila izdelana na osnovi zaposlenosti posameznih članov gospodinjstva in določa pet tipov gospodinjstev:

1. čista kmečka gospodinjstva (vsi člani so zaposleni na kmetiji)
2. mešana, pretežno kmečka gospodinjstva (67 - 99 % članov dela na kmetiji)
3. mešana, enakovredna gospodinjstva (34 - 66 % članov dela na kmetiji)
4. mešana, pretežno nekmečka gospodinjstva (1 - 33 % članov dela na kmetiji)
5. čista nekmečka gospodinjstva (nihče ni zaposlen samo na kmetiji)

Predhodno predvideno primerjavo socioekonomskih tipov gospodinjstev in socioekonomskih tipov kmetij smo opustili, ker je primerjava starostnih tipov in socioekonomskih tipov gospodinjstev, ki je osnova za tipologijo kmetij, pokazala premajhno diferenciranost med obravnavanimi enotami.

Tipologija je bila osnova za vrednotenje pomena posameznih socioekonomskih tipov gospodinjstev za specifične oblike kmetijske proizvodnje. Z analizo je ugotovljena stopnja navezanosti posameznih tipov gospodinjstev na kmetsko proizvodnjo in sicer s pomočjo podatkov o staležu živine, površinah kmetijske in obdelovalne zemlje ter tržna usmeritev.

Drugi nivo oziroma del raziskave obravnava celotno območje občine Črnomelj in je usmerjen predvsem v proučitev vloge družbenega sektorja kmetskega ter njegovega pomena za usmerjanje proizvodnje v zasebnem sektorju. Analiza podaja število, površine in proizvodno usmeritev družbenih kmetijskih obratov, obseg kooperacije ter pregled obstoječe kmetijske infrastrukture. Posebno poglavje je posvečeno zaščitenim kmetijam, kot predvidenim nosilkam kmetijske proizvodne usmerjenosti, tržnosti ter možnosti za ohranitev in morebitno povečanje kmetijske proizvodnje.

4. REZULTATI PROUCEVANJ SONDNIH KATASTRSKIH OBČIN

4.1. Vrednotenje naravnih možnosti

Kot izhodišče so nam služile ugotovitve D.Pluta (1982, 141160), ki je podrobno obdelal pokrajinsko-ekološke značilnosti Bele krajine, katere osnovna pokrajinska značilnost je zakraselost površja. Karbonatne kamenine (apnenec in dolomit) prevladujejo tako v dnu Belokranjske kotline kot tudi na njenem obodu. Razprostranjenost vodotokov, vodnih virov, zlasti studencev, kamnitost površja in vrtače, njihova gostota ter neenakomerna debelina prsti, notranje razmejujejo kraško površje in vplivajo na razporeditev kmetijskih površin in gostoto naselitve. Višinska pasovitost pa v veliki meri spreminja klimatske, hidrografske, pedološke in vegetacijske značilnosti Bele krajine, ki sicer predstavlja tipično subpanonsko pokrajino. Vse to prispeva k izredno veliki pokrajinskoekološki pestrosti Bele krajine, ki pa se v pokrajini ne kaže v ostrih mejah med posameznimi pokrajinskimi enotami.

Obravnavano območje katastrskih občin Damelj, Belčji vrh in Petrova vas sestavljajo različne pokrajinsko ekološke enote oziroma mozaiki. Tako v k.o. Damelj prevladujejo prisojna pobočja nad Kolpo skupaj s številnimi uravnami kot ostanki obviselih dolin. Tudi na območju k.o. Belčji vrh srečamo večje število pokrajinsko ekoloških enot, poleg prevladujočega višjega kraškega ravnika so tu še otoki obdelovalnega sveta na nižjem kraškem ravniku. Katastrsko občino Petrova vas pa lahko razdelimo med tri pokrajinsko ekološke enote - področje na globoki, podzoljeni kraški ilovici s prevlado obdelovalnega sveta, območje obdelovalnega sveta, na nižjem kraškem ravniku ter območje izrazitejšega toplotnega obrata.

Zaradi različnega naravnega potenciala in njegovega vrednotenja je gospodarski pomen posameznih enot zelo različen. Razmerje med sedanjo gospodarsko izkoriščenostjo in naravnim potencialom se nenehno spreminja.

4.1.1. Primernost posameznih pokrajinsko-ekoloških enot za določene panoge kmetijstva

Osnovo za opredelitev primernosti posameznih pokrajinskoekoloških enot za kmetijstvo sta nam predstavljali karta pokrajinsko-ekoloških mozaikov in karta izrabe zemljišč, izdelani v merilu 1 : 25000. Za potrebe naše analize smo v karti vnesli meje obravnavanih katastrskih občin in karto pomanjšali v merilo 1 : 50000, kar je omogočilo vizualno primerjavo obeh elementov.

Primerjavo gospodarskega pomena in naravnega potenciala pokrajinsko-ekoloških enot na nivoju mikrohor (to so enote višjega ranga, ki izkazujejo sorodne pokrajinsko-ekološke poteze; D.Plut, 1981, s. 150) je izdelal D. Plut. Če upoštevamo njegovo delitev Bele krajine na mikrohore ugotovimo, da sodita katastrski občini Damelj in Belčji vrh skoraj v celoti v zaključene mikrohore, medtem ko se območje k.o. Petrova vas deli med tri samostojne mikrohore.

Za mikrohoro XII (obkolpska, pretežno prisojna pobočja in obvisle suhe doline), v katero sodi k.o. Damelj, ugotavlja D.Plut, glede sedanjega pomena za gospodarstvo (upoštevaje vse gospodarske panoge, tudi nekmetijske) manjši pomen za razvoj vseh gospodarskih panog, medtem ko ugotavlja ugodnejši naravni potencial za razvoj živinoreje in rekreacijske funkcije.

Mikrohora VII. v katero spada območje k.o. Belčji vrh (višji kraški ravniki), ki deloma sega tudi v mikrohoro VI. (otoki obdelovalnega sveta na nižjem kraškem ravniku), je predvsem pomembna za gozdarstvo in deloma rekreacijo, medtem ko ima del k.o. Belčji vrh, ki sega v mikrohoro VI. določen pomen kot tudi naravni potencial za vse kmetijske panoge (poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo) ter tudi za rekreacijo.

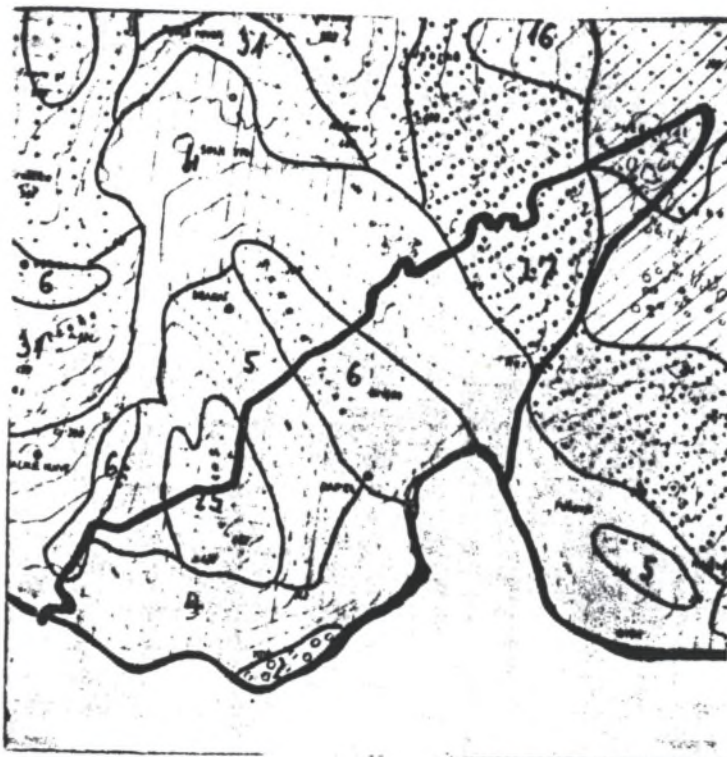
Teritorij k.o. Petrova vas se deli med tri dokaj različne pokrajinsko-ekološke enote, mikrohore II., IV. in XIII. vendar ima vsaka od teh dokajšen pomen kot tudi potencial za različne funkcije. V mikrohori II. (območje kraškega sveta z debelo plastjo kraške ilovice), ki zavzema vzhodni del k.o., so to gozdarstvo, poljedelstvo, živinoreja in urbanizacija. Na območju mikrohore IV. (območje obdelovalnega sveta na nižjem kraškem ravniku) v osrednjem in severnem delu k.o. so to gozdarstvo, vinogradništvo in urbanizacija, v zahodnem delu k.o., ki sega v mikrohoro XIII. (prisojna in osojna pobočja zahodnega roba Belokranjske kotline) in predstavlja izrazito območje toplotnega obrata pa imajo največji gospodarski pomen vinogradništvo, gozdarstvo in rekreacija.

Podrobnejša primerjava pokrajinsko-ekoloških enot in izrabe zemljišč v obravnavanih katastrskih občinah je pokazala naslednje značilnosti. Raven svet suhih dolin, podolij, aluvialnih ravnin ob Kolpi in deli nizkega kraškega ravnika so povsod namenjeni kmetijstvu, predvsem poljedelstvu in živinoreji. Položna pobočja so namenjena pašnikom in v območju k.o. Belčji vrh ter Petrova vas tudi vinogradom. Strmejša pobočja in območja podzolirane kraške ilovice pa so povsod zaraščena z gozdom. To so osnovne značilnosti, ki pa so v drobnem spremenjene predvsem zaradi družbeno-ekonomskih dejavnikov, predvsem deagrariacije, ki v vseh teh k.o. vodi k opuščanju obdelovalnih površin, oziroma zmanjševanju intenzivnosti obdelave.

Gospodarski pomen za kmetijstvo je prikazan s primerjavo kart pokrajinsko-ekoloških enot in stanjem izrabe zemljišč. Priložene karte ponazarjajo gornjo trditev, da je pomen za poljedelstvo odvisen predvsem od deleža ravninskega sveta, ki je največji v k.o. Petrova vas, najmanjši pa v k.o. Damelj. Ugodnejše možnosti obstoje za razvoj živinoreje, medtem ko je gojenje posebnih kultur kot je na primer vinska trta, omejeno na izredno majhne površine.

Dokaj skromne obdelovalne površine, ki v vseh treh katastrskih občinah po podatkih katastra ne presegajo 40 % celotne površine k.o., so poleg neugodne socialnoposestne strukture glavni razlog za manjšo učinkovitost kmetijstva v obravnavanem območju. Ob tem je treba pripomniti, da so podatki katastra zastareli in da je dejanski obseg obdelovalnih površin zlasti v k.o. Damelj, bistveno manjši od uradno zabeleženega.

Velika diferenciranost pokrajinsko-ekoloških enot v okviru posameznih katastrskih občin predstavlja eno osnovnih ovir za večji obseg kmetijske proizvodnje, z vidika naravne primernosti posameznega območja. Obseg površin, ki so primerne za različne vrste kmetijske proizvodnje je dokaj skromen, zato je nemogoče pričakovati ekonomsko donosno kmetovanje ob povprečni velikosti obdelovalnih površin na gospodinjstvo, ki se v vseh katastrskih občinah giblje med 3 in 5 ha (vir: anketa IGU).

Pokrajinsko-ekološke enote

- 2-aluvialne terase
- 4-prisojna pobočja
- 5-osojna pobočja
- 6-uravnave
- 25-pobočja nižjega obrobja Belokrajnske kotline
- 17-izrazitejše osojne površine obrobja Bele krajine

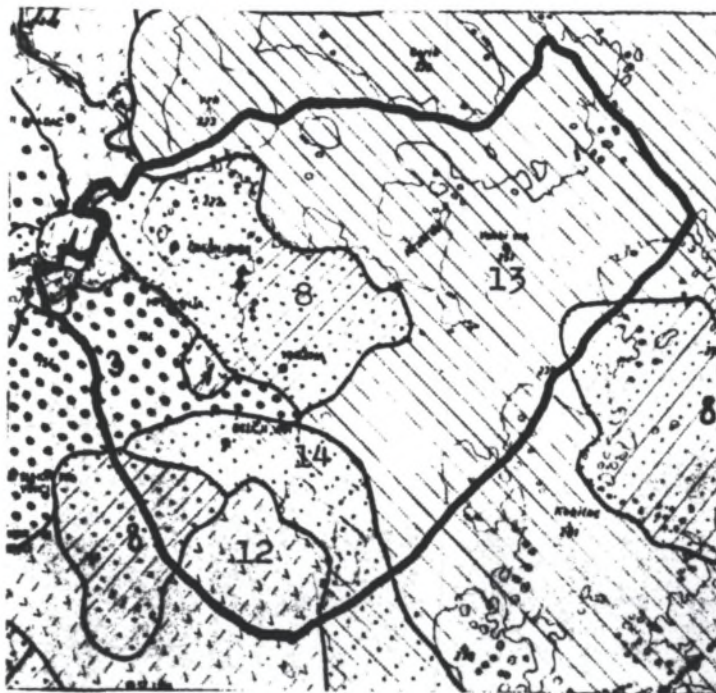

Izraba zemljišč (1980)

Vir: D.Plut, 1980, IGU.

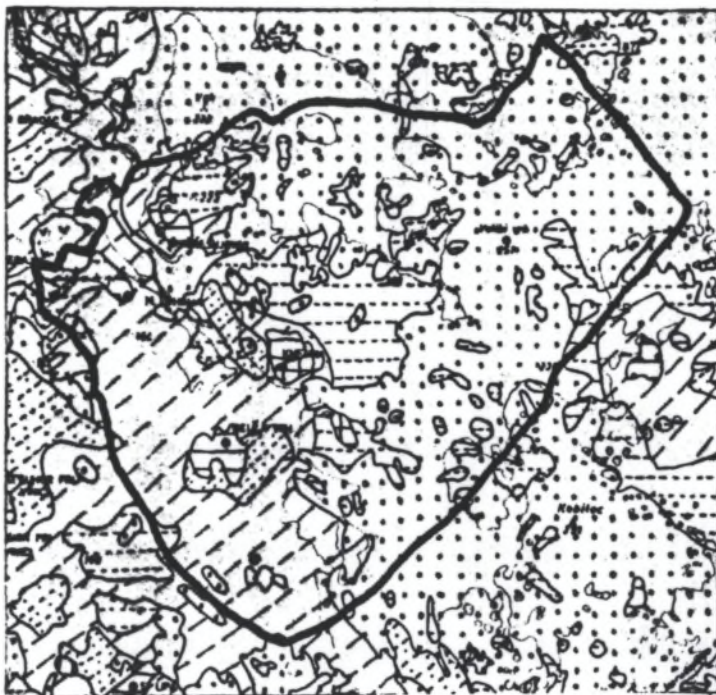
Legenda za izrabo zemljišč (velja za vse k.o.)

	gozd		sadovnjak
	travnik		vinograd
	njiva		močvirje
	travnik		
	njiva		

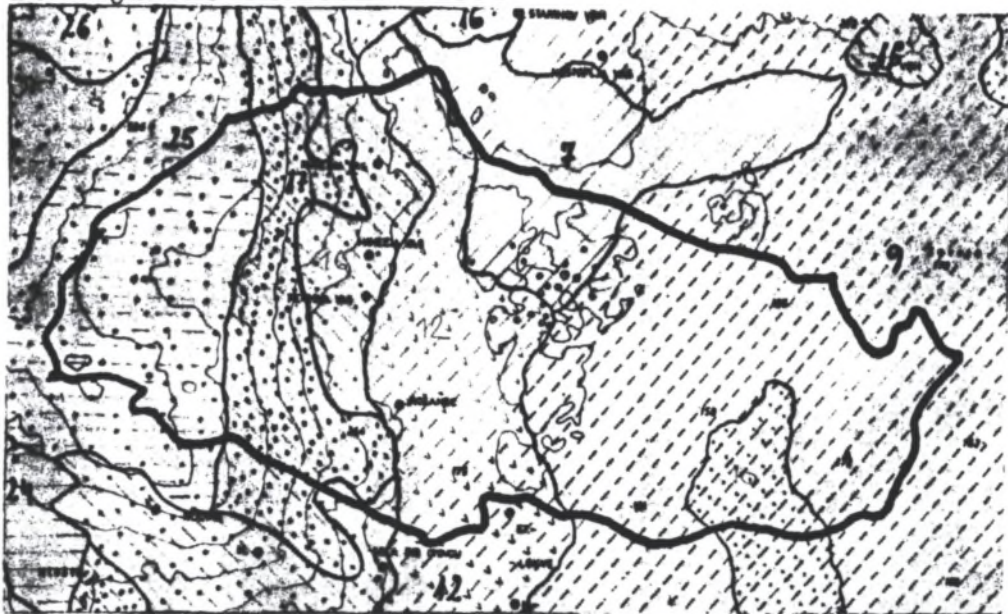
Pokrajinsko-ekološke enote

- 1-močviren svet
- 2-aluvialne terase
- 3-višje terase v sipkem materialu
- 8-otoki obdel.sveta na niž.kraš.ravniku
- 12-podolja z značilnim kraškimi poplavami
- 13-višji kraš.ravnik
- 14-gričevnato ozemlje na kraš.ilovici z boksitom

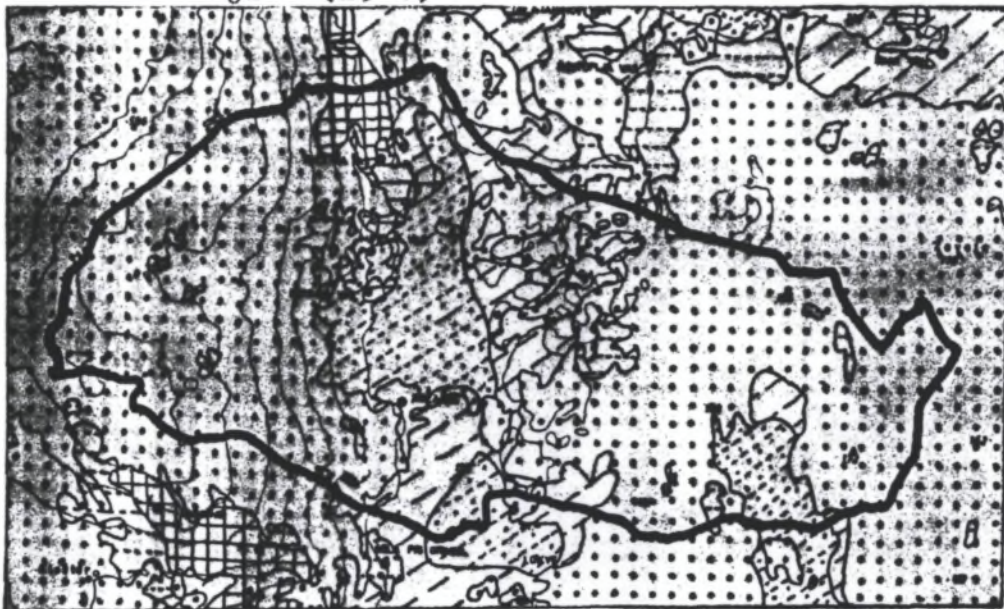

Izraba zemljišč (1980)

Pokrajinsko-ekološke enote

Izraba zemljišč (1980)

Legenda h karti pokrajinsko-ekoloških enot:

- 7-nižji kraški ravnik
- 9-področje na globoki, podzoljeni kraški ilovici
- 10-področje na globoki, podzoljeni kraški ilovici s prevlado obdelovalnih površin
- 12-področja z značilnimi kraškimi poplavami
- 16-izrazitejše površine toplotnega obrata
- 17-izrazitejše osojne površine obrobja Bele krajine
- 25-pobočja nižjega obrobja Belokrajske kotline

Vir: D.Plut, 1980, IGU.

4.1.2. Optimalna raba posameznih pokrajinsko-ekoloških enot z vidika posameznih panog kmetijstva

Optimalno izkoriščanje kmetijskih zemljišč je odvisno od številnih dejavnikov, med katerimi so poleg naravnih možnosti pomembni tudi položaj kmetijstva kot gospodarske panoge, socio-ekonomska sestava prebivalstva, zemljiško posestna struktura, infrastrukturna opremljenost ter prometna dostopnost. Vendar ni naš namen podrobno razčlenjevati vloge vseh navedenih dejavnikov, ampak se na tem mestu omejujemo le na naravne možnosti, medtem ko bodo drugi dejavniki obravnavani v naslednjih poglavjih.

Ravninski svet, ki ga predstavljajo pokrajinsko-ekološke enote označene na kartah s številkami 2,3,6,12 in delno tudi 8, je mogoče optimalno izkoriščati za poljedelsko proizvodnjo, ki je v sedanji fazi deagrarizacije omejena na najugodnejše površine v okviru navedenih pokrajinsko-ekoloških enot. Kot potencialne površine, bi k navedenim lahko prišteli tudi pokrajinsko-ekološko enoto z oznako 12, ki pa zahteva agromelioracijske ukrepe.

Potencial za širjenje travnih in pašnih površin za potrebe živinoreje predstavljajo pokrajinsko-ekološke enote označene s številkami 4 v k.o.Damelj, 8 v k.o.Belčji vrh ter 7 in 10 v k.o.Petrova vas.

Optimalne vinogradniške površine so omejene le na območje pokrajinsko-ekološke enote označene s številko 16 v k.o.Petrova vas. Za vse ostale pokrajinsko-ekološke enote pa je optimalna raba težje določljiva, bodisi zato ker so zaraščene z gozdom ali pa predstavljajo območje nekdanjih steljnikov, ki izgubljajo svojo funkcijo v sedanjem načinu kmetovanja. Sprememba njihove funkcije v gozdne površine pa je v glavnem prepuščena stihijskemu zaraščanju teh površin.

4.1.3. Elementi produkcijske cene kmetijskih proizvodov

Na tem mestu želimo opozoriti na specifično problematiko, povezano z ugotovljeno diferenciacijo pokrajinsko-ekoloških enot. Znano je, da v okviru katastrskih občin z izredno različnimi naravnimi pogoji za kmetijstvo obstaja specifična posestna sestava glede lastništva zemljišč različne kakovosti. V takšnih primerih se na kakovostnih zemljiščih pojavlja večje število različnih lastnikov, kar je v preteklosti zagotavljalo dokaj zanesljive možnosti samooskrbnega polikulturalnega kmetovanja. Tradicionalna posestna struktura z močno zemljiško razdrobljenostjo pa predstavlja eno od pomembnih ovir posodabljanja kmetijske proizvodnje, ki bi se v končni fazi pokazala tudi v povečani produktivnosti in ugodnejši strukturi produkcijske cene posameznih kmetijskih proizvodov.

Ena od pomembnejših postavk v strukturi cene je v pogojih velike zemljiške razdrobljenosti tako imenovani prometni upor (C. Malovrh, 1965, s. 15-55) oziroma transportni stroški, ki naraščajo z oddaljenostjo parcele in njeno velikostjo, saj so v primeru manjših parcel proporcionalno večji na enoto proizvoda. Zato lahko kot elemente produkcijske cene štejeemo:

- oddaljenost parcel od sedeža kmetije
- način dostopa do parcele
- velikost parcele
- stopnja mehanizacije obdelave
- stopnja kemizacije obdelave

V vseh obravnavanih katastrskih občinah navedeni elementi dokaj negativno vplivajo na oblikovanje produkcijske cene, saj jo v večini primerov povečujejo, zaradi oddaljenosti obdelovalnih površin in majhnih parcel. Izboljšanje je mogoče le ob združevanju zemljišč, ki pa je v pogojih obstoječe socioekonomske sestave lastnikov posestev skorajda neizvedljiva, zaradi premajhnega obsega kvalitetnih površin. Poleg navedenih elementov, ki so v svojem bistvu posledica naravnih značilnosti, pa prav te še dodatno oblikujejo proizvodne stroške in s tem produkcijsko ceno. Kraški značaj pokrajine in z njim povezana kamnitost površja narekujejo čiščenje obdelovalnih površin zaradi nemotene strojne obdelave. S tem problemom se srečujejo predvsem v k.o. Petrova vas, kjer so se posamezni kmetje še vedno pritoževali nad stroški, ki jih povzročajo obnavljanje poškodovane kmetijske mehanizacije in čiščenje njivskih površin. Med pomembne naravne značilnosti uvrščamo tudi boniteto tal oziroma kvaliteto prsti, ki vpliva na produktivnost glede na vložena kemijska sredstva, ki naj bi izboljšala kemično sestavo in teksturo prsti. Na produkcijsko ceno v določeni meri vpliva tudi možnost poškodovanja pridelka zaradi nenadnih vremenskih sprememb kot je v Beli krajini pojav toče, pozebe, poplave ipd. Prav tako ne moremo mimo investicij v opremo in zgradbe, ki prispevajo svoj delež v produkcijski ceni kmetijskih pridelkov.

Vsi navedeni elementi sestavljajo skupaj z vrednostjo vložnega dela produkcijsko ceno kmetijskih pridelkov. Njihov delež je različen po posameznih panogah kmetijstva, spreminja pa se tudi v odvisnosti od različnih naravnih pogojev po posameznih pokrajinskih enotah. Da bi zagotovili optimalen odnos med vloženim produktivnim delom in neproduktivnimi stroški, je treba kmetijsko proizvodnjo organizirati v skladu z razpoložljivim naravnim potencialom, razpoložljivo velikostjo zemljišč, delovno silo ter mehanizacijo in vrednostjo repromateriala. Doseči je treba optimalna razmerja med intenzifikacijo obdelave na manjših površinah z izrazito tržno usmeritvijo ter ekstenzifikacijo na večjih površinah potrebnih za pridobivanje surovinske baze za razvoj živinoreje. Pri tem je treba izhajati iz specifičnih razmer v posameznih pokrajinsko-ekoloških enotah in upoštevati vse predhodno navedene elemente produkcijske cene. Za točno opredelitev in ovrednotenje posameznih elementov produkcijske cene pa je potrebno izvesti analizo na posameznih kmetijskih obratih kot vzorčni populaciji, kar pa zahteva samostojno raziskavo.

5. SPREMINJANJE PRODUKCIJSKE VREDNOSTI KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ

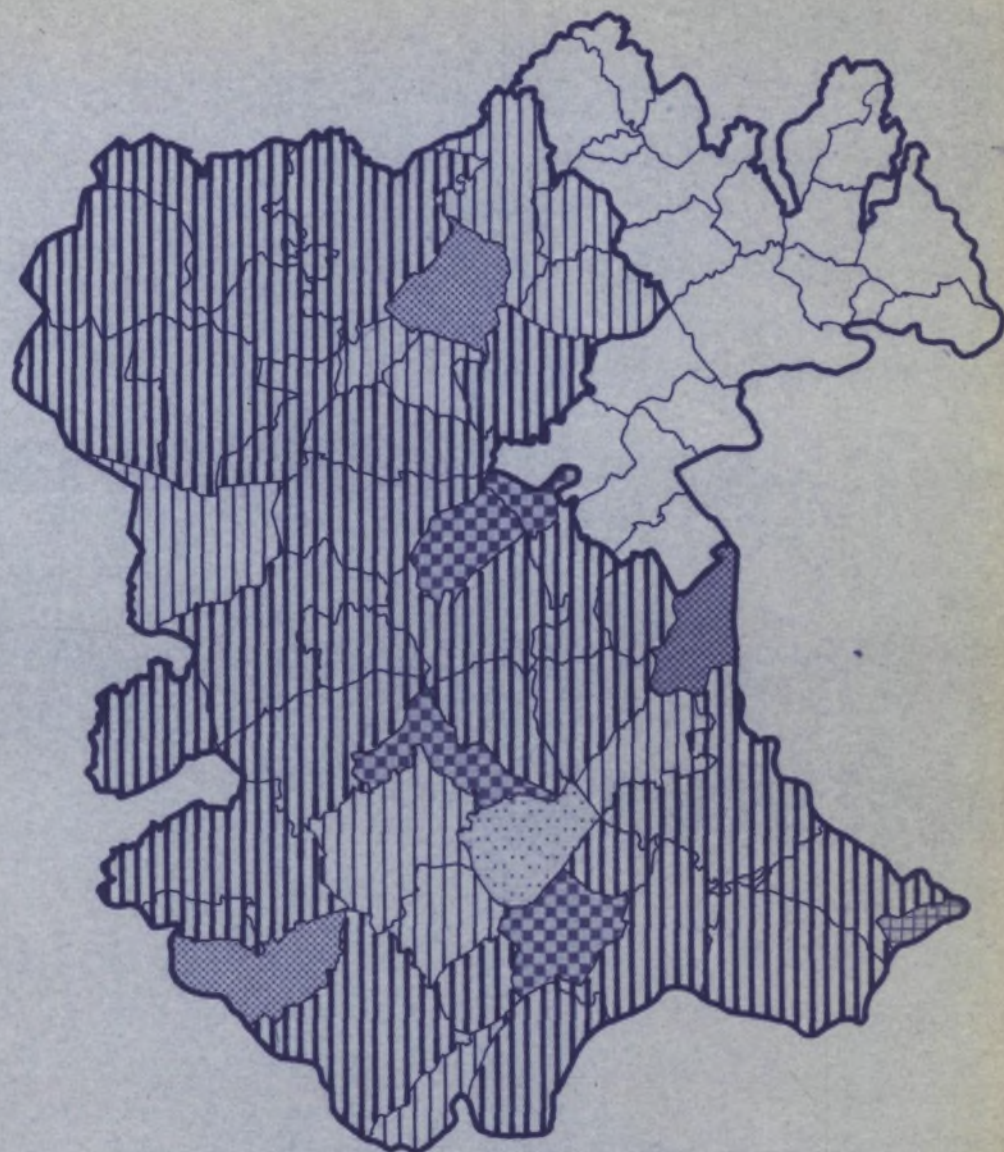
Družbeno-ekonomski razvoj, ki v povojnem času poteka v znamenju industrializacije, deagrarizacije in urbanizacije je privedel do spreminjanja produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč. Čeprav so razvojne spremembe na območju občine Črnomelj potekale nekoliko počasneje, saj je občina vse do leta 1980 sodila med manj razvite slovenske občine, lahko tudi v tem območju zasledujemo značilne spremembe produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč. Skupna poteza tem procesom je prevrednotenje vrednosti zemljišč glede na njihovo lokacijo, funkcijo in boniteto. V primeru, da opredeljujemo le kmetijska zemljišča in njihovo produkcijsko vrednost v okviru kmetijske proizvodnje, moremo upoštevati samo deagrarizacijo kot nosilko navedenih sprememb. S spreminjanjem socio-ekonomske sestave kmečkih gospodarstev pa se znižuje produkcijska vrednost marginalnih kmetijskih zemljišč, pravtako pa se spreminja produkcijska vloga posameznih zemljiških kategorij, predvsem travnikov in pašnikov ter za Belo krajino še posebej značilnih steljnikov.

Spreminjanje produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč lahko zelo enostavno prikažemo s spremembami v izrabi tal oziroma zemljišč, za katere nam osnovne podatke daje zemljiški kataster. Uporabili smo gradivo, ki ga je obdelal D.Kladnik (IGU, 1981) in v katerem opredeljuje tri temeljne procese v spreminjanju izrabe tal: ogozdovanje (zaraščanje z gozdom), ozele-njevanje (povečevanje travnih in pašnih površin) in urbanizacijo (povečevanje zazidanih površin). Navedene spremembe so izračunane na podlagi podatkov o spreminjanju površin posameznih zemljiških kategorij. Na osnovi izračunanih razlik in deleža posameznih zemljiških kategorij v skupnem obsegu spremenjenih površin, so opredeljene tri stopnje intenzivnosti sprememb. Prvo stopnjo predstavljajo omiljene spremembe, izražene z absolutno prevlado posamezne zemljiške kategorije v strukturi sprememb. Drugo stopnjo predstavljajo močne spremembe, pri katerih več kot 50 % vseh sprememb odpade na enega od navedenih procesov. Tretjo stopnjo predstavljajo izrazite spremembe, pri katerih več kot 75 % vseh sprememb predstavlja eden od navedenih procesov.

Predmet raziskave so sicer izbrane katastrske občine, vendar menimo, da je smiselno na kratko predstaviti osnovne značilnosti sprememb v produkcijski vrednosti kmetijskih zemljišč za celotno občino Črnomelj. V ta namen smo izdelali dve karti za različni obdobji. Karta št.4 nam prikazuje smeri spreminjanja izrabe tal po k.o. na območju občine Črnomelj za obdobje 19531-979. V večini katastrskih občin (81,2 %) je prevladovalo močno ogozdovanje, ki je bilo v 10 močno, v ostalih 29 pa izrazito le 9 katastrskih občin (Semič, Zastava, Črnomelj, Griblje, Golek, Belčji vrh, Hrast pri Vinici, Žuniči in Radenci) ni zajelo ogozdovanje. Kmetijske površine torej v večjem delu občine izgubljajo nekdanji proizvodni pomen in so v večini primerov prepuščene nenačrtnemu zaraščanju z manj kvalitetnim gozdom.

Značilnosti sprememb v obdobju 1971-1979 prikazuje karta št.5. Proces opuščanja kmetijskih površin je v zadnjem opazovanem obdobju mnogo bolj diferenciran, predvsem zato, ker krajše časovno obdobje kaže značilno fazo v spreminjanju produkcijske vrednosti zemljišč. Izrazito ozelenjevanje površin je navadno prvi znak zmanjševanja produkcijske vrednosti, ki postopoma preide v zaraščanje z gozdom. To velja predvsem za katastrske občine na južnem robu Gorjancev, kjer se nadaljuje proces ogozdovanja. Značilen je tudi pojav urbanizacije po letu 1975, ko se je začelo načrtno oživljanje gospodarstva v občini. Dejstvo je tudi, da je bil obseg sprememb v zadnjem obdobju manjši predvsem v območjih večjih naselij, kjer se je nekoliko ustalila deagrarizacija. Zato je pojav novogradenj in z njim povezana močna urbanizacija v bližini novih zaposlitvenih središč, kot je na primer Vinica, povsem razumljiv.

V večini katastrskih občin pa so se v zadnjem obdobju še vedno nadaljevali negativni procesi zaraščanja z gozdom, v veliki meri na račun pašnih površin.

	OMILJENO	MOČNO	IZRAZITO
OGOZDOVANJE	[Vertical line pattern]	[Vertical line pattern]	[Vertical line pattern]
OZELENJEVANJE	[Dotted pattern]	[Dotted pattern]	[Dotted pattern]
URBANIZACIJA	[Grid pattern]	[Checkered pattern]	[Solid black]

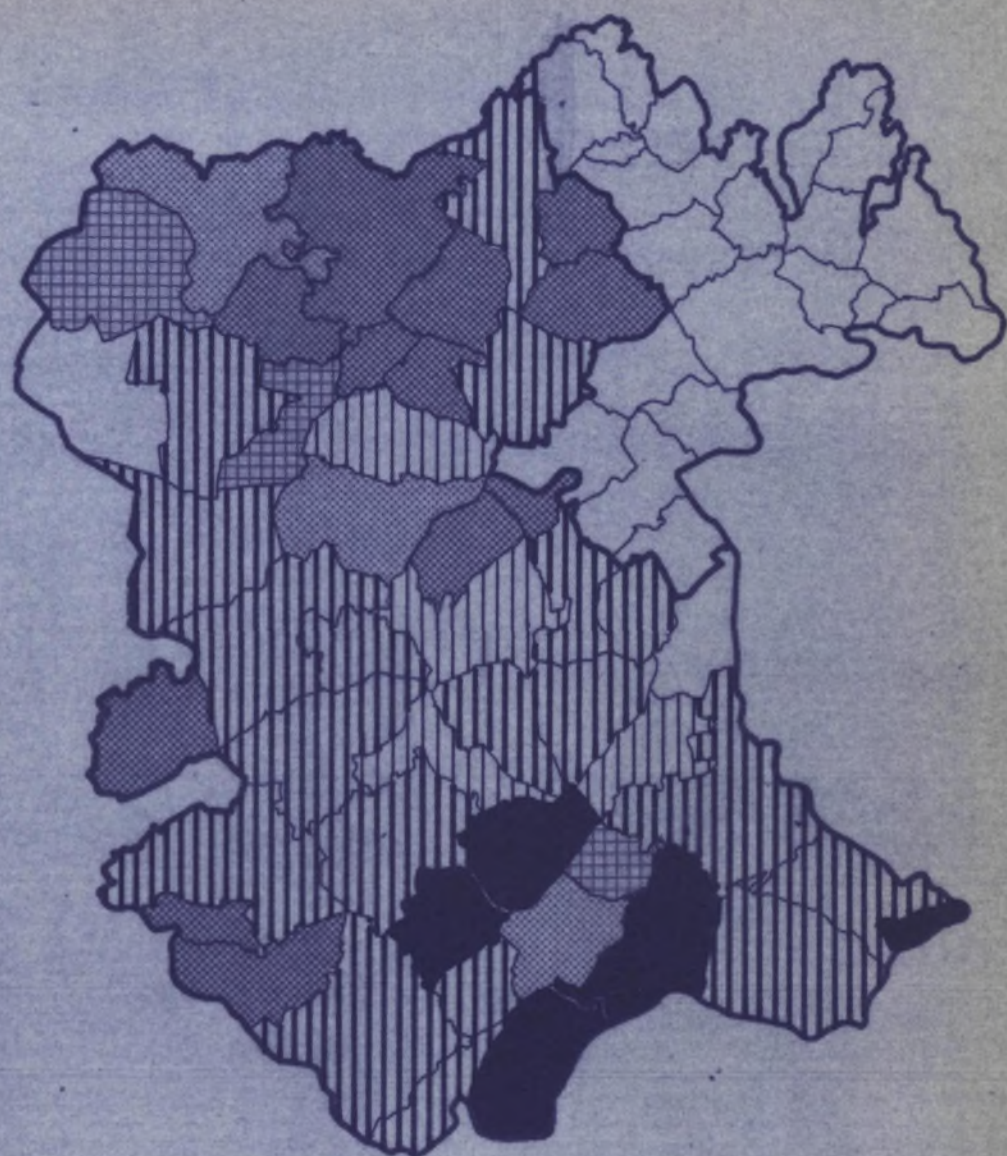
IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

LJUBLJANA, 1985

TEMA : Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini

AVTOR : I. Piry

OPREMA : T. Vugrin

	OMILJENO	MOČNO	IZRAZITO
OGOZDOVANJE			
OZELENJEVANJE
URBANIZACIJA			

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

LJUBLJANA, 1985

TEMA : Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini

NOSILEC : I. Piry

KARTA : T. Vugrin

5.1. Zemljiške kategorije po katastru in smeri sprememb v izrabi tal

Evidence o stanju izrabe zemljišč so zbrane v katastru, ki predstavlja edini uradni vir za to tematiko. Zbiranje podatkov je možno tudi neposredno na terenu s pomočjo kartiranja ali pa z uporabo aerofoto posnetkov. V vsakem primeru je potrebno za grafično ponazoritev stanja izdelati karto izrabe tal, kar pa zahteva veliko dela in sredstev. Zato smo se zaradi omejenih sredstev odločili, da podrobneje prikažemo metodo in rezultate dela na primeru k.o. Damelj ter deloma tudi za k.o. Belčji vrh, medtem ko smo podatke za k.o. Petrova vas prikazali kot za ostale dve le tabelarično.

Analiza je zajela pet let v obdobju 1953 - 1984 in sicer leta 1953, 1961, 1971, 1979, 1984. Ker so podatki podani v tabelah, se bomo omejili le na osnovne značilnosti posameznih k.o. v letu 1984.

K.o. Petrova vas obsega 1114,70 ha, od tega odpade 30,94 % na obdelovalne površine, 64,78 % na pašnik in gozd ter 4,25 % na nerodovitne oziroma zazidane površine. Obdelovalne površine se skoraj enakomerno delijo med njive in travnike, 3,15 % pa zavzemajo vinogradi in sadovnjaki. Analiza indeksa spreminjanja površin posameznih zemljiških kategorij med letoma 1953 in 1984 je pokazala izjemno zmanjšanje pašnih površin in prav tako izjemen porast gozdnih površin, močno se je zmanjšala površina vinogradov in njiv, povečujejo se tudi zazidane površine.

Kategorija	indeks sprememb 1984/53
njiva	86.9
travniki	120.6
vinogradi	48.2
pašniki	2.4
gozd	237.3
nerodovitno	107.4

K.o. Belčji vrh obsega 953.62 ha, od tega je 43.23 % obdelovalnih površin, 54.84 % je pašnika in gozda, 1.89 % pa nerodovitnih površin. Tudi tu pretežno večino obdelovalnih površin zavzemajo njive in travniki v enakem deležu, sadovnjaki in vinogradi zavzemajo le 2 %. Analiza sprememb površin posameznih zemljiških kategorij je pokazala dokajšnjo stabilnost zemljiške strukture, opazen je le povečan obseg zazidanih površin.

Kategorija indeks sprememb 84/53

njiva	95,6
travnik	101,4
vinograd	89,2
pašnik	100,7
gozd	104,8
nerodovitno	110,3

K.o. D a m e l j obsega 521,45 ha površin, od tega je 39,05 % obdelovalnih, 55,53 % je pašnika in gozda, 5,37 % pa nerodovitnih površin. Pri obdelovalnih površinah prevladujejo travniki (30 %), simbolične površine pa zasedajo sadovnjaki in vinogradi. Analiza sprememb kaže, da so se po podatkih katastra njivske površine zmanjšale po letu 1953 skoraj za četrtno, skoraj povsem so izginili vinogradi, za več kot tretjino pa se je povečal obseg gozdov. Zmanjšale so se tudi nerodovitne površine, kar gre predvsem na račun zaraslih gozdnih poti.

Kategorija indeks sprememb 84/53

njiva	77,1
travnik	101,9
vinograd	7,5
pašnik	97,3
gozd	139,6
nerodovitno	99,7

Tabela 1: k. o. Petrova vas

	Skupaj površine ha	njive	travnik	sadovnjak
1953	1114,62	174,32	129,32	-
%		15,65	11,60	-
1961	1114,63	165,45	150,27	11,96
%		14,84	13,48	1,07
1971	114,63	158,90	157,17	12,04
%		14,25	14,10	1,08
1979	114,70	153,32	156,51	11,99
%		13,75	14,04	1,07
1984		151,63	156,00	12,09
%		13,60	13,99	1,08
indeks sprememb 53/79		87,9	121,0	-
53/84		86,9	120,6	-

Tabela 1: nadaljevanje

	vinogradi	vrt	pašnik	gozd	nerodovitno
1953	48,42	10,62	406,18	300,69	44,95
%	4,34	0,95	36,44	26,97	4,03
1961	30,52	-	-	711,48	44,95
%	2,73	-	-	63,83	4,03
1971	25,81	-	6,90	708,82	44,99
%	2,31	-	0,61	63,59	4,03
1979	23,24	-	8,51	713,73	47,40
%	2,08	-	0,76	64,02	4,25
1984	23,33	-	9,88	713,46	48,28
%	2,09	-	0,88	64,00	4,33
Indeks sprememb 53/79	48,0	-	2,1	237,4	105,5
Indeks sprememb 53/84	48,2	-	2,4	237,3	107,4

Tabela 2: k. o. Belčji vrh

	Skupaj površine ha	njiva	travnik	sadovnjak
1953	953,62	190,42	206,85	-
%		19,96	21,69	-
1961	953,62	186,76	209,14	11,17
%		19,58	21,93	1,17
1971	953,62	186,58	209,28	11,20
%		19,56	21,94	1,17
1979	953,62	182,80	209,11	11,30
%		19,16	21,92	1,18
1984	953,62	182,15	209,76	11,20
%		19,10	21,99	1,17
indeks sprememb 53/84		95,6	101,4	-

Tabela 2: nadaljevanje

	vinograd	vrt	pašnik	gozd	nerodovitno
1953	10,44	10,99	499,58	18,95	16,39
%	1,09	1,15	52,38	1,98	1,71
1961	9,61	-	498,54	19,87	18,53
%	2,00	-	52,27	2,08	1,94
1971	9,59	-	499,07	19,88	18,02
%	1,00	-	52,33	2,08	1,89
1979	9,25	-	503,21	19,87	18,08
%	0,97	-	52,76	2,08	1,89
1984	9,32	-	503,20	19,878	18,09
%	0,97	-	52,76	2,08	1,89
indeks sprememb 53/84	89,2	-	100,7	104,8	110,3

Tabela 3: k. o. Damelj

	Skupaj površine ha	njiva	travnik	sadovnjak
1953	521,46	53,18	154,40	-
%		10,19	29,60	-
1961	521,46	44,93	183,27	3,54
%		8,61	35,14	0,68
1971	521,46	44,52	183,89	3,54
%		8,53	35,26	0,68
1979	521,46	41,01	163,89	3,42
%		7,86	31,42	0,65
1984	521,46	41,01	157,45	3,42
%		7,86	30,19	0,65
Indeks sprememb 53/84		77,1	101,9	-

Tabela 3: nadaljevanje

	vinograd	vrt	pašnik	gozd	nerodovitno
1953	24,79	1,87	169,32	89,78	28,12
%	4,75	0,35	32,47	17,21	5,39
1961	2,30	-	160,39	98,99	28,04
%	0,44	-	30,75	18,98	5,37
1971	2,08	-	160,40	98,99	28,04
%	0,39	-	30,76	18,98	5,37
1979	1,93	-	165,38	117,79	28,04
%	0,37	-	31,71	22,58	5,37
1984	1,87	-	164,30	125,34	28,04
%	0,35	-	31,50	24,03	5,37
Indeks sprememb 53/84	7,5	-	97,3	139,6	99,7

5.2. Dejanska izraba zemljišč

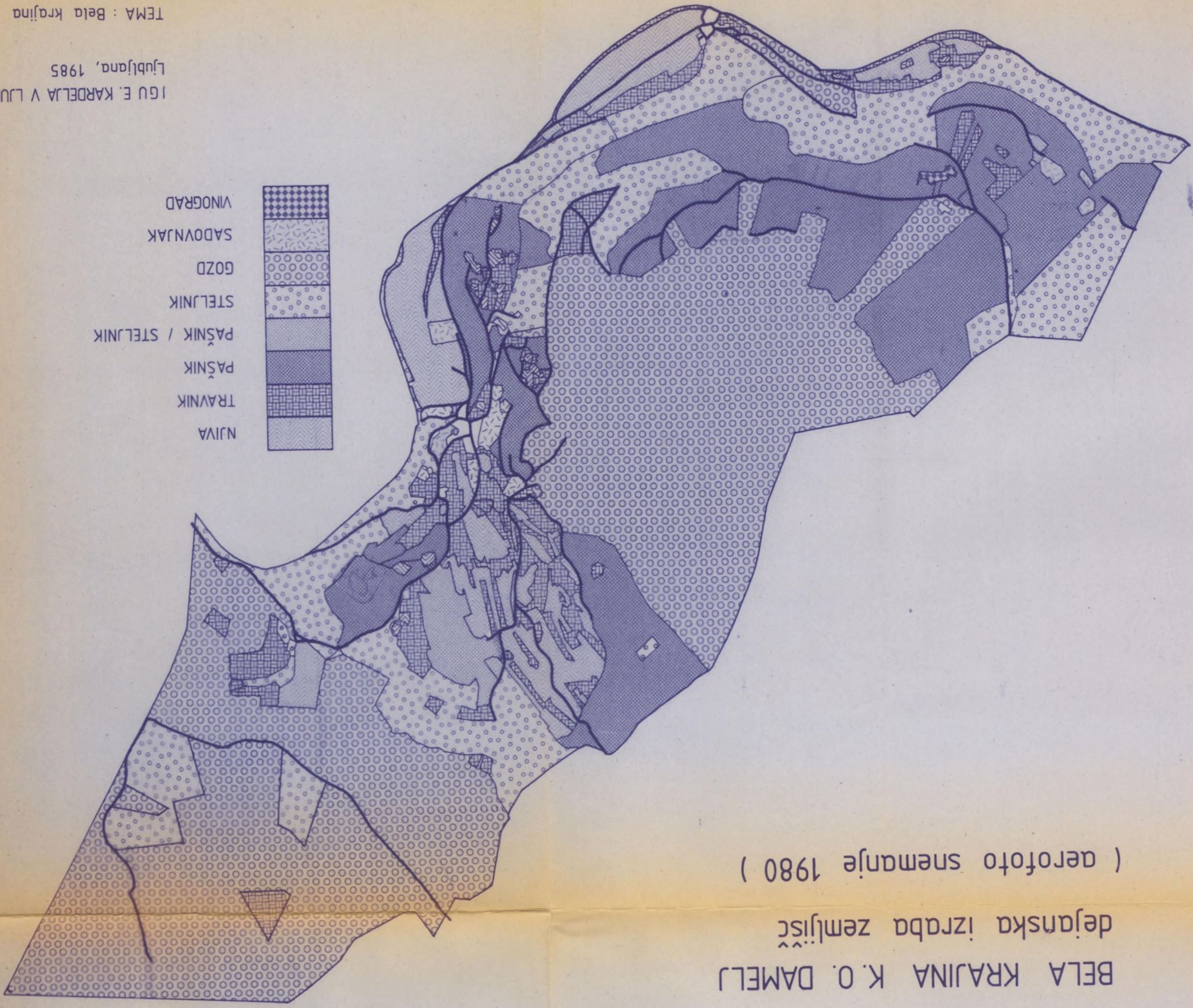
Analiza razlik med izrabo zemljišč izkazano v katastru ter dejansko izrabo je bila opravljena na primeru k.o. Damelj. K.o. Damelj smo izbrali zaradi primernosti kartografskega prikaza, vendar smo tudi v tem primeru zaradi formata izpustili zgornji severovzhodni del, ki je ves porasel z gozdom. Karta je izdelana v približnem merilu 1 : 13300 zaradi lažje objave. Na karti, ki prikazuje izrabo zemljišč po katastru (karta 6) je upoštevanih šest standardnih kategorij izrabe zemljišč, na karti dejanske izrabe (karta 7) pa smo poleg osnovnih kategorij dodali še dve prehodni in sicer steljnik ter pašnik/steljnik.

Primerjava obeh kart kaže na očitne spremembe v obsegu posameznih zemljiških kategorij, kot tudi smeri sprememb med posameznimi kategorijami. Njivske površine so se ohranile v starem obsegu le na aluvialnih ravnicah ob Kolpi in deloma v dnu suhe doline, ki se severozahodno od naselja Damelj vzpenja proti Sinjemu vrhu. Travniške površine so z izjemo tistih, ki so v neposredni bližini naselja v pretežno ravnem svetu, prešle v pašne površine, kjer se le občasno kosi. Nekdanje obsežne pašne površine pa je v pretežni meri zarasel redek gozd, ki smo ga na karti označili s steljnikom. Strmejšše dele pobočij vzpetin severno in zahodno od naselja Damelj, ki so bile nekdanje še pod travniki je prerasel gozd. Intenzivnost sprememb je izjemna. Pri analizi smo upoštevali tudi aerofotoposnetke iz leta 1975, ki kažejo osnovne spremembe v izrabi, kot so bile ohranjene še leta 1980. Kartiranje izrabe zemljišč v letu 1984 pa je ugotovilo naglo napredovanje zaraščanja pašnih in travnih površin.

Ocenjujemo, da je sprememba načina izrabe zemljišč zajela preko 30 % vseh parcel v k.o. Damelj. Zato podatki katastra ne morejo predstavljati osnove pri načrtovanju kmetijske proizvodnje v območjih, ki so tudi po podatkih katastra doživela večje spremembe. Primer obravnavane katastrske občine kaže, da je resnično stanje še mnogo slabše.

BELA KRAJINA K. O. DAMELJ
dejanska izraba zemljišč

(aerofoto snemanje 1980)

NJIVA	[diagonal hatching]
TRAVNIK	[cross-hatching]
PAŠNIK	[horizontal hatching]
PAŠNIK / STELJNIK	[vertical hatching]
STELJNIK	[stippled pattern]
GOZD	[circle pattern]
SADOVNJAK	[square pattern]
VINOGRAD	[grid pattern]

Ljubljana, 1985

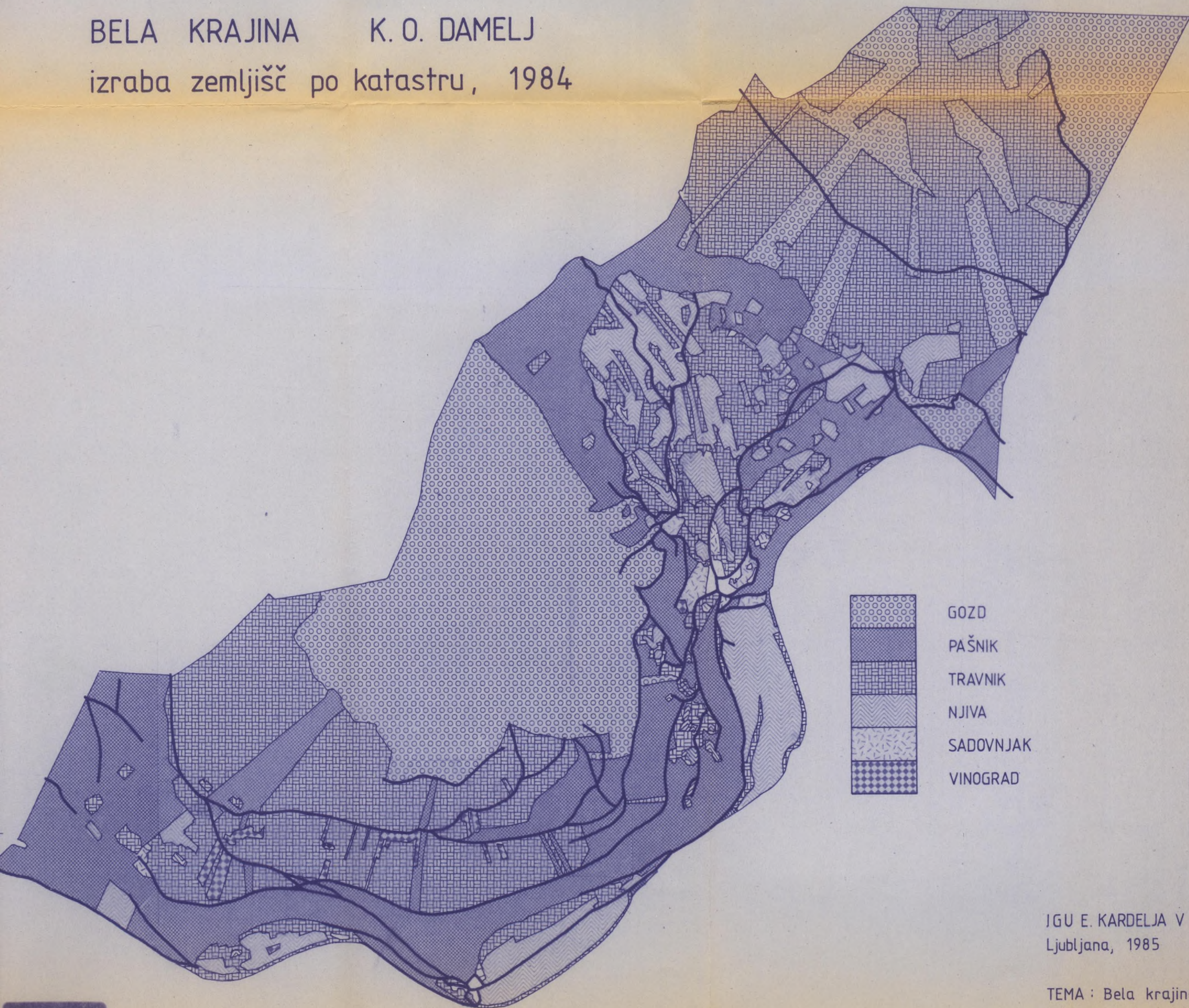
TEMA : Bela krajina

NOSILEC : I. Piry

KARTO IZRISAL : T. Vugrin

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

BELA KRAJINA K. O. DAMELJ
izraba zemljišč po katastru, 1984

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
Ljubljana, 1985

TEMA : Bela krajina

NOSILEC : I. Piry

KARTO IZRISAL : T. Vugrin

K.O. BELČJI VRH

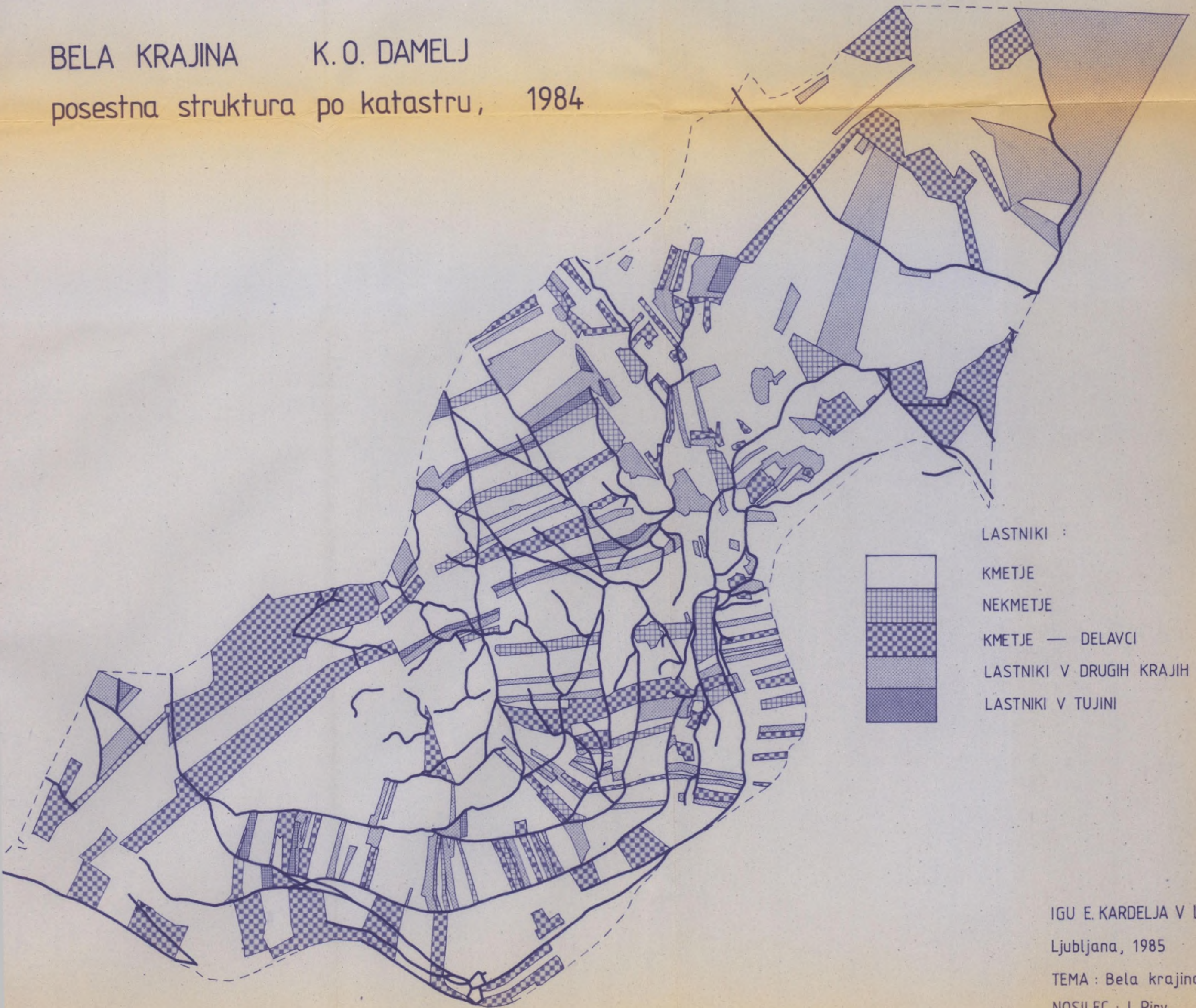
IZRABA ZEMLJIŠČ PO STANJU KATASTRA
ZA LETO 1984

- njive
- travniki
- gozd
- vinogradi
- sadovnjaki
- pozidane površine

IGU, XII.1985
Nosilec: I.Piry
Avtor: I.Piry
Risal: Z.Drole

BELA KRAJINA K. O. DAMELJ
posestna struktura po katastru, 1984

LASTNIKI :

[White box]	KMETJE
[Grid hatching box]	NEKMETJE
[Checkered hatching box]	KMETJE — DELAVCI
[Diagonal line hatching box]	LASTNIKI V DRUGIH KRAJIH SRS
[Solid grey box]	LASTNIKI V TUJINI

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
Ljubljana, 1985
TEMA : Bela krajina
NOSILEC : I. Piry
KARTO IZRISAL : T. Vugrin

6. POSESTNA STRUKTURA KMETIJSKIH POVRŠIN

Posestna struktura kmetijskih površin v veliki meri vpliva na stopnjo izkoriščanja ter izkoriščenost potencialnih oziroma optimalnih kmetijskih zemljišč. Socioekonomska struktura lastnikov, krajevno poreklo, velikost posesti, število parcel so elementi, ki vplivajo na produkcijsko vrednost kmetijskih zemljišč ter s tem na optimalno izkoriščanje kmetijskih površin.

Socioekonomsko strukturo lastnikov smo postavili na prvo mesto, ker odloča o odvisnosti lastnikov od kmetijske proizvodnje, bodisi za dom oziroma tržišče. Delež opuščenih zemljišč je največji prav pri mešanih in nekmečkih gospodinjstvih. Opuščanje pa se seveda pojavlja tudi pri ostarelih kmečkih gospodinjstvih, ki ne zmorejo več obdelave na površini vsega posestva. Krajevno poreklo lastnikov prav tako vpliva na stopnjo izkoriščenosti kmetijskih površin, kajti parcele, ki so preveč oddaljene od kraja bivališča oziroma so lastniki celo odseljeni so navadno prve prepuščene spontanemu zaraščanju. Velikost posesti, še posebej obseg obdelovalnih površin, je tudi eden pomembnejših elementov, ki bodisi pospešuje oziroma zatira tržno usmeritev in s tem povezano optimalno izkoriščenost kmetijskih površin. Razdrobljenost posesti, ki se kaže v velikem številu drobnih parcel, zmanjšuje ekonomičnost pridelave ter zvišuje produkcijsko ceno kmetijskim proizvodom. Vsi navedeni elementi predstavljajo torej pomembne dejavnike v opredeljevanju možnosti za razvoj kmetijstva.

6.1. Lastništvo

V tem poglavju se omejujemo le na nekatere vidike lastniškoposestne strukture, kot je število lastnikov, število posestev in krajevno poreklo lastnikov na ravni vseh obravnavanih katastrskih občin. Primerjava med socioekonomsko strukturo lastnikov in njihovim krajevnim poreklom, pa je kartografsko prikazana samo na primeru k.o. Damelj.

K.o. Damelj ima pri 64 stalnih prebivalcih in 26 gospodinjstvih, površino razdeljeno med 145 posestev, ki so v lasti 192 lastnikov (1,3 lastnika na posestvo), s skupnim številom 2417 parcel. Krajevno poreklo lastnikov nam pokaže, da je le 50 lastnikov (26 %) iz matične k.o., ki pa imajo v svoji lasti 1699 parcel oziroma 70,2 % vseh parcel v k.o. V sosednjih katastrskih občinah (Učakovci, Sinji vrh in Nova Lipa) prebiva 94 lastnikov (48,9 %), 7 lastnikov živi v drugih krajih občine Črnomelj (3,6 %), 8 lastnikov je iz Ljubljane (4,1 %), 9 iz drugih krajev SR Slovenije (4,7 %), pomembno je število lastni-

kov s stalnim bivališčem v SR Hrvatski in sicer 17 (8,8 %), 6 lastnikov pa živi v tujini (3,1 %). Kakšna je socioekonomska struktura lastnikov, je prikazano na karti 8.

Večji del površin je še vedno v lasti kmečkih gospodinjstev, pomemben delež pa pripada tudi mešanim gospodinjstvom. Dobro viden je tudi delež lastnikov, ki ne živijo v Damlju, ki posedujejo površino na nekaterih najboljših kmetijskih zemljiščih.

K.o. Belčji vrh ima 172 prebivalcev in 59 gospodinjstev v 4 naseljih. Skupna površina je razdeljena na 4187 parcel in 250 posestev ter 249 lastnikov (1,2 lastnika na posestvo). Krajevno poreklo lastnikov je povsem drugačno kot v k.o. Damelj, saj je kar 129 lastnikov (51,8 %) iz matične k.o., ki pa imajo v svoji lasti 3064 parcel oziroma 73,2 % vseh parcel v k.o. V sosednjih katastrskih občinah (Hrast pri Vinici, Stara Lipa, Dragatuš, Golek, Butoraj in Bedenj) živi 83 lastnikov (33,3 %), v ostalih naseljih občine Črnomelj 15 lastnikov (6 %), v Ljubljani 14 (5,6 %) in v drugih krajih SR Slovenije 8 lastnikov (3,2 %).

K.o. Petrova vas, ki je po površini in številu prebivalstva največja (217 prebivalcev, 77 gospodinjstev), ima površino razdeljeno na 5794 parcel, te pa so razdeljene na 422 posestev in 552 lastnikov (1,05 lastnika na posestvo). V lasti 225 domačih lastnikov iz matične k.o. (40,7 %) je 4944 parcel, kar je več kot tri četrtine (77,1 %) vse površine k.o. Iz sosednjih katastrskih občin (Talčji vrh, Kleč, Kot, Brezje pri Vinjem vrhu, Vinji vrh) je 163 lastnikov (29,5 %), iz drugih naselij v občini Črnomelj 71 (12,9 %), iz Ljubljane 28 (5,0 %), iz drugih krajev SR Slovenije 41 (7,4 %), iz SR Hrvatske sta 2 (0,3 %), v tujini pa živi 22 lastnikov (4 %).

6.2. Velikost posesti

Posest smo razdelili na osem velikostnih razredov, podatke smo analizirali za popisno leto 1981 in dobili naslednje rezultate, ki so prikazani v tabeli 4.

Tabela 4

velikost posesti v ha	k.o. Damelj		k.o. Belčji vrh		k.o. Petrova vas		vse k.o. skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
brez zem.	-		3	5,1	3	3,8	6	3,7
do 1	1	4,0	5	8,5	12	15,4	18	11,1
do 2	-		2	3,4	5	6,4	7	4,3
do 3	-		-		3	3,8	3	1,9
do 5	-		-		8	10,3	8	4,9
do 10	3	12,0	9	15,3	19	24,4	31	19,1
do 20	18	72,0	33	55,9	23	29,5	74	45,7
nad 20	3	12,0	7	11,9	5	6,4	15	9,3

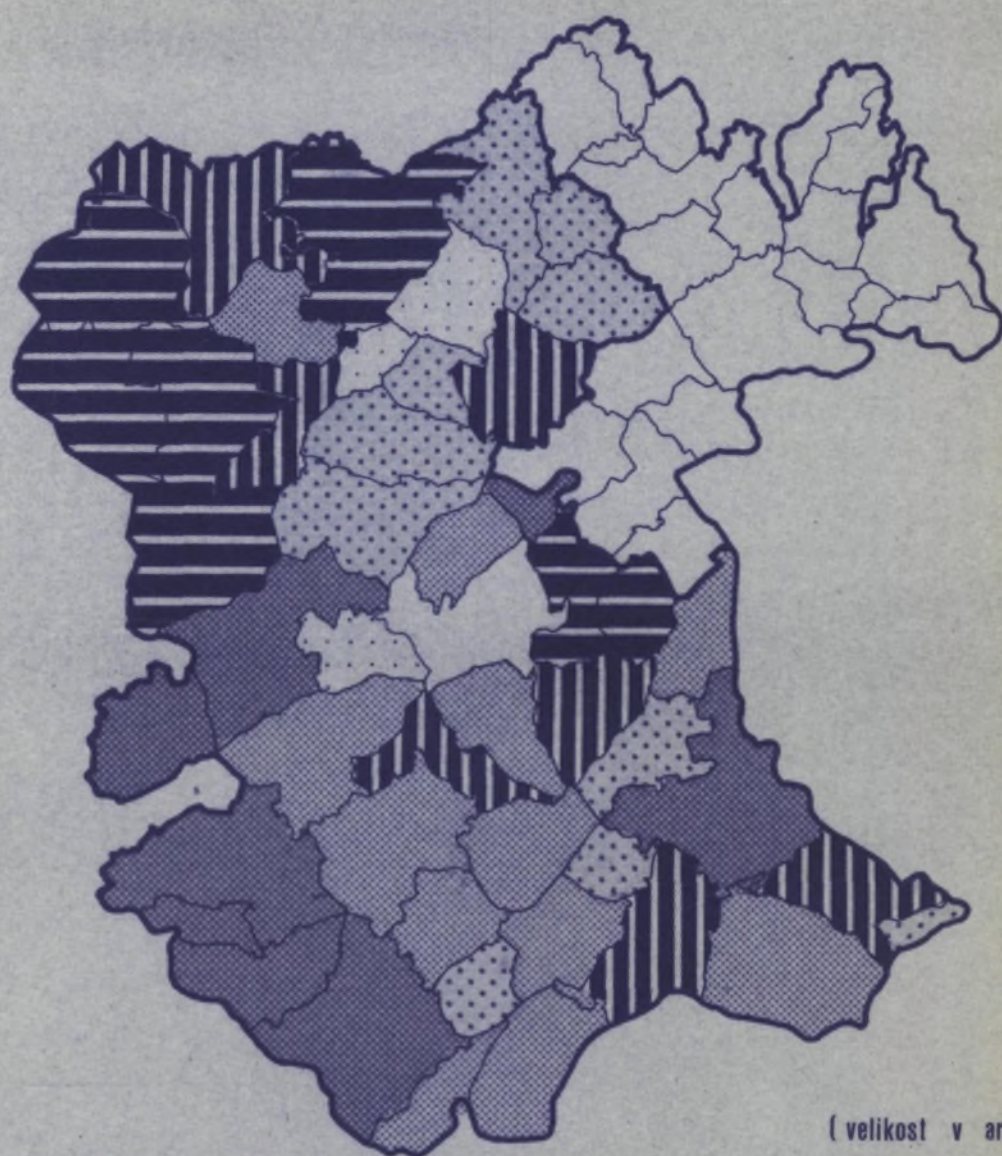
Za vse tri katastrske občine je značilna prevlada dokaj velike posesti, kar je razumljivo ob upoštevanju pokrajinsko-ekoloških značilnosti obravnavanih k.o. in predhodno opisane drobne mikroregionalne diferenciacije kmetijskih površin. Velika posestva, ki so nekdanj pomenila osnovo za samooskrbno kmetovanje, pa so zaradi neugodne strukture obdelovalnih površin danes v manjši meri primerna za sodobno mehanizirano kmetijsko proizvodnjo. Gledano s tega vidika, je posest morda celo premajhna za racionalno utemeljeno proizvodnjo.

6.3. Velikost parcel

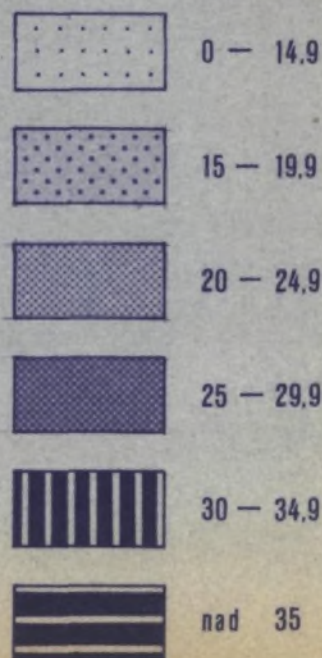
Specifične naravne razmere in pravni predpisi povezani z dedovanjem so tako v vseh slovenskih pokrajinah privedli do izredno razdrobljene posesti z majhnimi absolutnimi velikostmi parcel. Proces drobljenja posesti ima širše regionalne značilnosti, zato si pogledjmo kakšna je bila povprečna velikost parcel v občini Črnomelj leta 1979. Določili smo šest velikostnih razredov, v katere so se razporedile posamezne k.o. z naslednjo frekvenco;

0 - 14,9 a	3	k.o.
15 - 19,9	10	
20 - 24,9	12	
25 - 29,9	8	
30 - 34,9	7	
nad 35	7	

BELA KRAJINA — POVPREČNA VELIKOST PARCEL 1979

(velikost v arih)

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

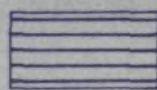
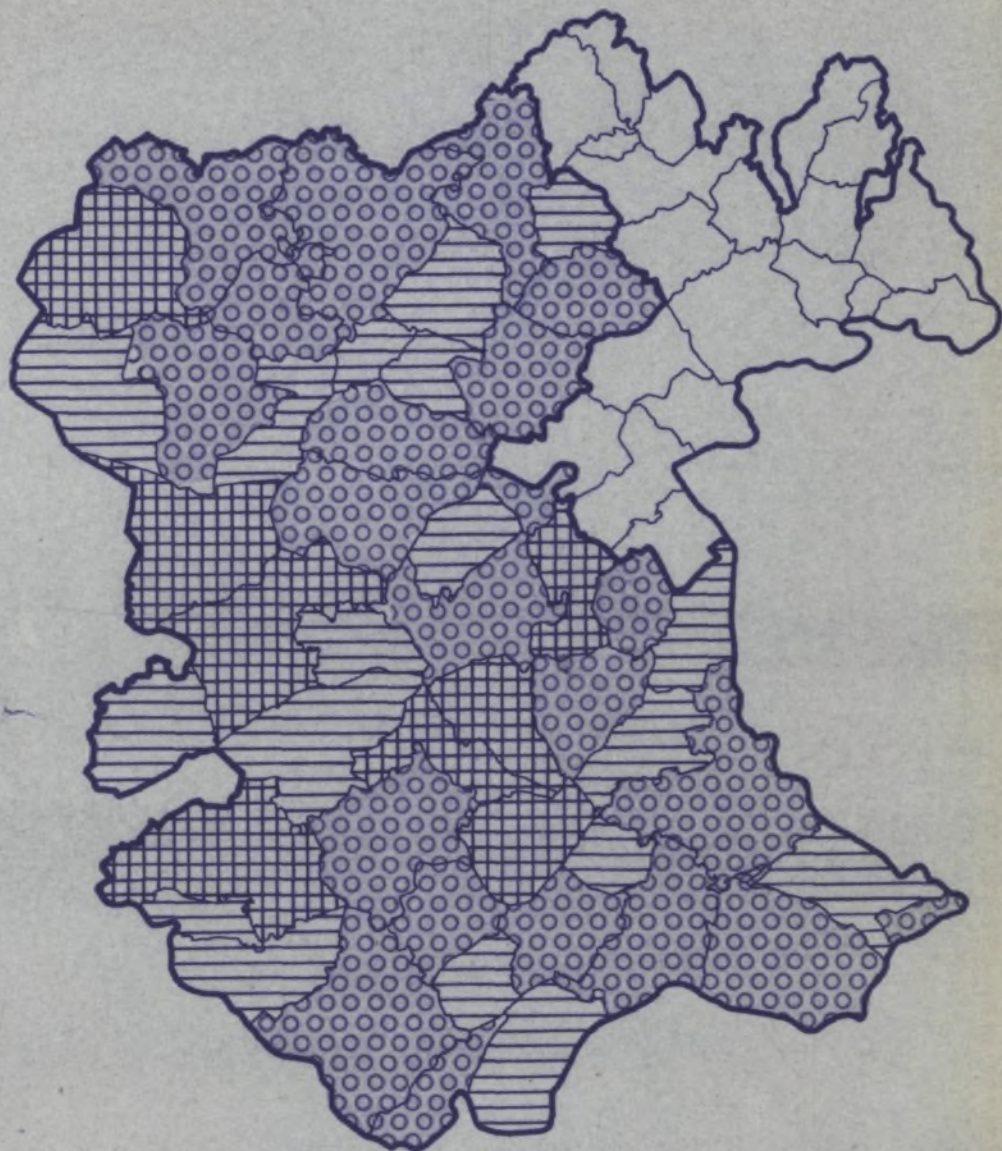
LJUBLJANA, 1985

TEMA : Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini

NOSILEC : I. Piry

KARTA : T. Vugrin

BELA KRAJINA — INDEKS RAZDROBLJENOSTI ZEMLJIŠČ 1971 / 79

102,6 >

ZMANJŠEVANJE
POVRŠINE PARCEL

97,6 - 102,5

STAGNACIJA

< 97,5

POVEČEVANJE
POVRŠINE PARCEL

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

LJUBLJANA, 1985

TEMA : Usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini

NOSILEC : I. Piry

AVTOR : T. Vugrin

Prostorsko razporeditev posameznih kategorij prikazuje karta št. 9. Hriboviti del Gorjancev in Kočevskega Roga ima večjo velikost parcel, to so predvsem gozdne parcele, ki v povprečju dosežejo največjo velikost v k.o. Golobinjek s 187,5 ara. Najmanjše parcele so na območju k.o. Semič (13 arov), kar je v veliki meri posledica vinogradniškega značaja dela k.o.

Želeli smo analizirati tudi proces nadaljnega drobljenja kmetijskih zemljišč in sicer na podlagi spreminjanja števila parcel med letoma 1971 in 1979. Rezultat nam da indeks razdrobljenosti zemljišč po katastrskih občinah, ki pokaže zmanjševanje oziroma povečevanje površine posameznih parcel. Prostorski prikaz omenjenega procesa nam omogoča karta št.10, da v večjem delu občine Črnomelj ostaja površina parcel nespremenjena, medtem ko se v nekaterih predelih, kjer prihaja do urbanizacije, povečuje število parcel in s tem zmanjšuje njihova površina.

V okviru analize obravnavanih katastrskih občin smo opravili tudi primerjavo velikosti parcel po posameznih zemljiških kategorijah, ki jo podajamo v tabeli 5. Razlike med obravnavanimi katastrskimi občinami niso velike, kažejo pa na specifične naravne značilnosti posameznih k.o.

Tabela 5:

zemljiška kategorija	povprečna velikost parcel v arih		
	k.o. Damelj	k.o. Belčji vrh	k.o. Petrova v.
njiva	12,1	13,9	12,6
sadovnjak	4,8	7,2	6,4
vinograd	4,8	7,4	7,1
travnik	20,1	16,2	13,1
pašnik	32,8	50,4	14,7
gozd	25,3	34,8	30,5
neplodno	14,7	7,1	9,4
Skupaj	21,6	22,8	19,1

Vir: Podatki Geodetske uprave SRS

7. DRUŽBENO-EKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

Poseben pomen za opredeljevanje razvojnih možnosti kmetijstva ima družbeno-ekonomska struktura prebivalstva kot osnovnega nosilca vseh procesov v pokrajini. Pri proučevanju kmetijstva stopa v ospredje odvisnost prebivalstva od proizvodnje na kmetiji kot gospodarski enoti. To lahko ugotavljamo na različne načine, vendar se najpogosteje uporablja analiza socioekonomske strukture gospodinjstev. V našem primeru smo jo izdelali na osnovi podatka o zaposlenosti prebivalstva na kmetiji, kar nam posredno omogoča tudi opredelitev glavnega vira dohodkov posameznega gospodinjstva. Tipologijo smo obrazložili v poglavju o metodologiji dela, zato jo na tem mestu ne bomo ponavljali.

Poleg socioekonomske strukture gospodinjstev smo analizirali tudi demografski potencial gospodinjstev z analizo starostnih tipov gospodinjstev. Metodologija je povzeta iz proučevanj IGU, ki jih je v različnih območjih SR Slovenije opravil D.Kladnik, kar omogoča tudi primerjave z drugimi območji Slovenije.

Primerjavo razvojnega potenciala obravnavanih katastrskih občin, glede socioekonomske in starostne strukture gospodinjstev z značilnostmi celotne občine Črnomelj, smo izdelali z namenom opredeliti regionalno diferenciacijo na primeru izbranih k.o.

Z analizo smo zajeli 4993 gospodinjstev v občini Črnomelj, ki so glede na kriterije socioekonomske tipologije gospodinjstev razdeljena v naslednje kategorije:

1. čista kmečka gospodinjstva	196	gospodinjstev	3,9 %
2. mešana pretežno kmečka gospod.	12	"	0,2 %
3. mešana, enakovredna gospod.	515	"	10,3 %
4. mešana, pretežno nekmečka g.	935	"	18,7 %
5. čista nekmečka gospodinjstva	3335	"	66,8 %

Starostno strukturo gospodinjstev v občini Črnomelj smo analizirali na podlagi popisa 1981 in določili naslednje starostne tipe gospodinjstev:

tip	št. gospodinjstev	%
1. mlada družina (člani mlajši od 24 let)	47	0,9
2. zrelo gospodinjstvo (25 . 64 let)	851	17,0
3. ostarelo gospodinjstvo (nad 64 let)	476	9,5
4. mlado gospodinjstvo (0-24, 25-64 let)	2293	45,9
5. kombinirano gospodinjstvo (0-24, nad 64 let)	12	0,2
6. starajoče gospodinjstvo (25-64, nad 64 let)	474	9,5
7. generacijsko gospodinjstvo (0-24, 25-64, nad 64 let)	840	16,8

7.1. Opredelitev socioekonomske strukture gospodinjstev in ovrednotenje njenega pomena za kmetijsko proizvodnjo

Po programu je bilo to poglavje deljeno v več podpoglavij, vendar menimo, da je enoten prikaz problematike, ki je vezan na socioekonomsko strukturo gospodinjstev bolj na mestu, saj omogoča kompleksno primerjavo vseh elementov ob upoštevanju skupnega imenovalca.

Osnovo naše analize je predstavljala računalniška obdelava popisnih podatkov, iz leta 1981, katere rezultate smo dopolnili z ugotovitvami ankete izvedene v letu 1984. Vse gradivo je obdelano po posameznih katastrskih občinah, ki imajo v tabelah naslednje oznake:

k.o. Damlj	1
k.o. Belčji vrh	2
k.o. Petrova vas	3

V analizo je bila vključena primerjava socioekonomskih tipov gospodinjstev s starostnimi tipi gospodinjstev, opredelitev socioekonomskih tipov gospodinjstev glede na število družinskih članov, delitev socioekonomskih tipov gospodinjstev glede na velikost posesti in velikost obdelovalne zemlje ter analiza živinskega fonda po posameznih socioekonomskih tipih gospodinjstev.

V vseh teh katastrskih občinah so prisotni le trije do štiri tipi gospodinjstev. V k.o. Damelj so to čista kmečka, enakomerno mešana ter čista nekmečka gospodinjstva, v ostalih dveh katastrskih občinah pa se pojavlja tudi tip pretežno nekmečkih gospodinjstev. Če upoštevamo, da so demografsko perspektivna le gospodinjstva označena glede na starostni tip kot mlade družine (šifra 1), mlada gospodinjstva (šifra 4) ter generacijska gospodinjstva (šifra 7), ima najslabše možnosti k.o. Damelj (28 %), večje k.o. Belčji vrh (42,4 %) in najboljše k.o. Petrova vas (62,9 %). Za čista kmečka gospodinjstva je v vseh teh katastrskih občinah značilno, da sodijo med ostarela ali starajoča se gospodinjstva.

Glede posesti pokažejo analize, da so skoraj vsa večja posestva v vseh treh katastrskih občinah v rokah mešanih, pretežno nekmečkih ter nekmečkih gospodinjstev. Enak položaj je tudi glede obdelovalne površine, saj so v kategorijah nad 3 ha obdelovalne površine predvsem mešana, mešana pretežno nekmečka in nekmečka gospodinjstva. Število gospodinjstev z večjimi obdelovalnimi površinami je v k.o. Damelj izredno skromno, le 8 ali 32 % gospodinjstev, od katerih je 6 mešanih in 2 nekmečki, ima več kot 3 ha obdelovalnih površin. V k.o. Belčji vrh je položaj nekoliko boljši, saj ima 3-5 ha obdelovalnih površin 35 gospodinjstev (59,3 %), dve gospodinjstvi pa imata nad 10 ha obdelovalnih površin. Toda tudi v tej k.o. je med navedenimi gospodinjstvi le 5 čistih kmečkih gospodinjstev. K.o. Petrova vas je glede obsega obdelovalnih površin na gospodinjstva dokaj podobna k.o. Belčji vrh, saj je 34 gospodinjstev (43,6 %) v kategoriji s 3-5 ha obdelovalne površine in 1 gospodinjstvo ima več kot 10 ha obdelovalne površine. Zastopanost čistih kmečkih gospodinjstev je tudi tu izjemno slaba, saj v to skupino sodi le 1 čisto kmečko gospodinjstvo.

Analiza živinskega fonda je dala nekoliko drugačne rezultate. Zaradi izenačitve podatkov so bile vrednosti za posamezne vrste živine preračunane na enoto GNŽ (glavo normalne oziroma velike živine v ekvivalent 500 kg). V k.o. Damelj nobeno gospodinjstvo ni imelo več kot 3 GNŠ, 48 % vseh gospodinjstev je bilo sploh brez živine. Lastništvo živine je bilo omejeno na čista kmečka in mešana gospodinjstva. V k.o. Belčji vrh sta največjo vrednost 6 GNŽ dosegli dve gospodinjstvi, 56 % gospodinjstev je imelo 1-3 GNŽ, 28,8 % gospodinjstev pa je bilo brez živine. Med lastniki živine so bila najpogosteje mešana, enakovredna ter mešana, pretežno nekmečka gospodinjstva. Katastrska občina Petrova vas je kot glede obdelovalnih površin, tudi po staležu živine v podobnem položaju kot k.o. Belčji vrh. Izjemo predstavljata le dve gospodinjstvi s po 11 GNŽ, sicer je imelo 60,2 % gospodinjstev 1-3 GNŽ, 25,6 % gospodinjstev pa je bilo brez živine. Lastniki so tudi tu v glavnem mešana, enakovredna in mešana pretežno nekmečka gospodinjstva.

Pomen kmetijske proizvodnje je dobro viden tudi v spremembi staleža živine. V dveh od izbranih sondnih katastrskih občin se je število živine v obdobju 1974 - 1984 skoraj prepолоvilo, le v k.o. Petrova vas so v istem času zabeležili rahel porast števila živine (indeks 1974/84 = 104,3). V Petrovi vasi so nosilci živinorejske proizvodnje čista kmečka gospodinjstva, ki imajo povprečno 5,5 GNŽ/gospodinjstvo, skoraj enakovredna njim so mešana gospodinjstva (5,2 GNŽ). Podoben položaj je tudi v k.o. Damelj, vendar je tu stalež živine neprimerno nižji, le 1,8 GNŽ/gospodinjstvo, večji upad števila živine pa je značilen za mešana gospodinjstva. V k.o. Belčji vrh je razmerje v lastništvu živine med čistimi kmečkimi in mešanimi gospodinjstvi ostalo nespremenjeno, še vedno imajo največ živine mešana gospodinjstva, nekoliko večje pa je tudi povprečno število živine na gospodinjstvo (2,8 GNŽ/gospodinjstvo). Analiza sprememb števila živine po starostnih tipih gospodinjstev je pokazala, da se z ostarevanjem gospodinjstva zmanjšuje tudi število živine, za katero taka gospodinjstva še lahko samostojno skrbijo. Položaj je v vseh treh sondnih k.o. enak, saj gre v vseh zmanjšanje števila živine predvsem na račun ostarelih in starajočih se kmečkih gospodinjstev. Njihov delež v lastništvu živine se giblje od 14 % v k.o. Petrova vas do 58,0 % v k.o. Belčji vrh. Sledji primer kaže na očitno preusmeritev kmetijske proizvodnje, ko mlajše družine mešanih gospodinjstev ne ohranjajo več obsežne tržne prireje mesa. Razlogi za takšne spremembe so številni; zahtevna pridelava krme, draga močna krmila, negotove odkupne cene kot tudi velika delovna obveznost.

Kljub navedenemu v vseh treh katastrskih občinah prevladuje tržna usmeritev kmetijske proizvodnje zlasti v živinorejo, tako v mlečno kot tudi v prirejo mesa, skoraj enakovredno. V tržno živinorejsko proizvodnjo je vključena več kot polovica vseh gospodinjstev. Med ostalimi pridelki so tržno pomembni še žita in okopavine (pšenica, koroza, krompir). Večina gospodinjstev ima osnovno strojno opremo, to so pri živinorejski usmeritvi: traktor, kosilnica, obračalnik. Molzni stroj je le eden v Petrovi vasi. Skoraj vsa gospodinjstva pa so opremljena z motornimi žagami, čeprav gozd v obravnavanih katastrskih občinah nima večje ekonomske vrednosti.

Kljub drobni razparceliranosti v vseh treh k.o. obdeluje skoraj polovica gospodinjstev vse obdelovalne površine strojno, četrtnina obdela polovico obdelovalnih površin še ročno, desetina pa obdeluje vse obdelovalne površine le z ročnim orodjem.

Dokaj dobra strojna opremljenost gospodinjstev je skoraj neracionalna zaradi izredno malih in razdrobljenih površin. Primer, ki smo ga videli na terenu v vasi Mala Labinja (k.o. Belčji vrh) kaže, da bi se z dobro organizacijo strojnih skupnosti lahko gospodarno upravljalo z vso potrebno mehanizacijo. V tem naselju namreč deluje neke vrste strojna skupnost na sorodstveni osnovi, ki omogoča članom štirih družin povsem mehanizirano poljedelstvo in pridelavo krme za obsežno živinorejsko proizvodnjo.

Za nadaljevanje kmetijske proizvodnje na ostoječih obratih je izredno pomembno vprašanje nasledstva in pa zaščita kmetij. V vseh treh k.o. je vsaj nekaj gospodarstev z naslednikom, ki je pripravljen prevzeti kmetijo. Največ gospodarstev z nasledstvom je v k.o. Petrova vas (88 %), v k.o. Belčji vrh ima 44 % gospodarstev naslednika, v k.o. Damelj pa le 30 %. Malo manj ugoden je položaj glede zaščite kmetij. Tudi v tem primeru ima k.o. Petrova vas (59 % zaščitenih) najboljše možnosti za nadaljni razvoj kmetijstva, medtem ko je v k.o. Belčji vrh 46 %, v k.o. Damelj pa le 21 % gospodarstev zaščitenih. Nasledstvo in zaščita kmetij je vezana predvsem na mešana gospodinjstva, vendar so tudi glede tega velike razlike med sondnimi k.o..

V k.o. Damelj, kjer prevladujejo ostarela in starajoča se kmečka gospodinjstva, je vprašanje nasledstva v najbolj neugodnem položaju. Samo 2 kmečki in 4 mešana gospodinjstva imajo naslednika za prevzem posesti. V k.o. Belčji vrh, za katero je značilen večji delež mešanih gospodinjstev, imajo vsa demografsko perspektivna gospodinjstva naslednika, od tega je 14 mešanih in 3 kmečka. Nasledstva ni predvsem na kmetijah z ostarelimi in starajočimi kmečkimi (6 gospodinjstev) ter mešanimi (7 gospodinjstev) gospodinjstvi. Tudi status zaščitenih kmetij je vezan predvsem na mešana gospodinjstva (10), med kmečkimi gospodinjstvi jih ima le 6 zaščitenih kmetij. K.o. Petrova vas izstopa tudi glede vprašanja nasledstva in zaščite kmetij. Skoraj vsa mešana gospodinjstva imajo naslednika z izjemo enega. Nasledstva tudi tu ni v vseh starajočih in ostarelih kmečkih gospodinjstvih.

Prav tako kot v drugih dveh k.o. so tudi v k.o. Petrova vas zaščitenih predvsem kmetije z mešanimi gospodinjstvi (39), medtem ko so med kmečkimi gospodinjstvi le 3 zaščitenih kmetije.

Analiza kaže, da se je težišče kmetijske proizvodnje, kot tudi lastništvo kmetijskih površin preneslo v roke mešanih delavsko kmečkih gospodinjstev. Njim predstavlja kmetijska proizvodnja pomemben vidik samooskrbe z delom živil, obenem pa ima tudi tržno funkcijo in s tem omogoča dopolnilni dohodek gospodinjstev. Takšna socioekonomska sestava gospodinjstev v sondnih k.o. je posledica deagrarnizacije podeželja Bele krajine v zadnjih petnajstih letih, ko je hitrejši razvoj industrije v občini Črnomelj pospešil procese preobrazbe socioekonomske sestave prebivalstva na vasi.

Da ti procesi niso potekali v vseh naseljih z enako intenzivnostjo se kaže v ohranjanju pretežno agrarne sestave gospodinjstev v k.o. Damelj, ki zaradi odmaknjenega položaja in slabše dostopnosti ni vključen v območje dnevne migracije delovne sile. Poleg tega pa naravni pogoji za kmetijstvo ne omogočajo obsežne proizvodnje z zadovoljivim ekonomskim učinkom in bi se nadaljevala svojevrstna agrarna prenaseljenost. To se ni zgodilo, ker se je po letu 1960 iz kmečkih gospodinjstev izselilo 25 prebivalcev, od tega 72 % zaradi zaposlitve, ostali pa zaradi poroke. Pravtako se je iz sedaj mešanih gospodinjstev izselilo 11 oseb, tudi ti večinoma zaradi zaposlitve. Manjši del odseljenih je ostal v matični občini, večina se jih je razkropila po Sloveniji, velik dela pa je odšel tudi v tujino (20 %).

Preobrazba vasi je bila močnejše prisotna v k.o. Belčji vrh in Petrova vas, kjer je le manjši del prebivalstva ohranil agraren značaj. Zanimivo je, da je tudi v teh dveh k.o. prihajalo do obsežnih odseljevanj prebivalstva (Belčji vrh 55 oseb, Petrova vas 22 oseb). Tu se pokaže zanimiva posebnost, da so se iz kmečkih gospodinjstev odseljevali predvsem zaradi zaposlitve medtem ko je pri mešanih gospodinjstvih večkrat razlog za odselitev poroka. Razlogi za prevlado enega ali drugega vzroka so seveda različni, vendar se jim v naši raziskavi nismo posebej posvetili, ker niso odločilni za oblikovanje odnosa preostalega prebivalstva do zemlje.

Tržnost kmetijske proizvodnje ohranjajo mešana gospodinjstva zaradi nujnosti dodatnega vira dohodka, ker gre v primeru kmetov - delavcev, oziroma zaposlenih članov teh gospodinjstev pretežno za nižjo kvalificirano delovno silo, ki nima visokih osebnih dohodkov. Pri kmečkih gospodinjstvih je tržnost proizvodnje ekonomska nujnost, vendar to ne velja za ostarela kmečka gospodinjstva, pri katerih je proizvodnja izrazito samooskrbna predvsem v k.o. Damelj, v ostalih dveh k.o. pa se tržnost pojavlja tudi pri tem starostnem tipu gospodinjstev. V k.o. Damelj je 55 % gospodinjstev tržno proizvodno usmerjenih, v k.o. Belčji vrh 51 % in v k.o. Petrova vas 72,5 %. Kot smo že navedli prevladuje prodaja mleka, prodaja živine za zakol, prodaja žit, okopavin in deloma tudi vrtnin. Tržni presežki so majhni, pogojeni z majhno velikostjo obdelovalnih površin, ekstenzivnim načinom pridelovanja zaradi dvojne zaposlenosti in zato dohodek iz kmetijstva predstavlja lahko le dopolnilni vir sredstev za preživljanje.

Prenos kmetijske proizvodnje v roke mešanih gospodinjstev v obeh k.o., ki imata ugodnejše razvojne možnosti tudi z vidika naravne primernosti pokrajine za kmetijstvo, odpira vprašanje, kje so poleg osnovnega procesa socialnega preslojevanja prebivalstva na podeželju vzroki za takšno stanje. Podatki ankete opravljene po več kot 70 % vseh gospodinjstev vseh treh sondnih k.o. so pokazale naslednje. Med osnovnimi vzroki za zmanjševanje kmetijske proizvodnje je najpogosteje omenjen negotov ekonomski položaj kmetijske proizvodnje, nato so tu cenovna

nesorazmerja med repromaterialom in odkupno ceno kmetijskih pridelkov, te pa spremljajo nadaljnje drobljenje zemljišč, težave pri strojni obdelavi ter v večini primerov pomanjkanje ustrezne delovne sile. V mešanih gospodinjstvih je namreč večji del kmečkih opravil vezan na ostarele člane gospodinjstva, nekdanje nosilce kmetijske proizvodnje, ki kljub pomoči izven kmetijstva zaposlenih članov gospodinjstva ne zmorejo več optimalno izkoristiti danih proizvodnih zmogljivosti posameznih kmečkih gospodarstev.

Zato lahko rečemo, da je v sedanji fazi družbeno-ekonomskega razvoja, ko navezanost na kmetijsko proizvodnjo v primeru mešanih gospodinjstev predstavlja še vedno ekonomsko nujnost, ni mogoče govoriti o optimalni kmetijski proizvodnji za posamezne tipe gospodinjstev oziroma kmetij. Le-ta se prilagaja predvsem potrebam posameznih gospodinjstev, ne pa tudi proizvodnim potencialom. Ti zaradi možnosti intenzivne proizvodnje na najboljših površinah navadno vodijo v opuščanje slabših zemljišč in s tem zapirajo možnosti za optimalno izkoriščanje razpoložljivih kmetijskih zemljišč ter s tem za povečanje proizvodnje hrane nasploh.

Tabela 6.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Damelj

Starostni tip gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

	CLUNI	I								
	PGW	PCT	ICISTA	KM	ENAKOMEP	CISTA	NE		ROW	
	CDL	PCT	IECKA		NA		KMECKA		TOTAL	
P1	TDI	PCT	I	1	I	3	I	5	I	
	2	I	0	I	1	I	1	I	2	
		I	0	I	50.0	I	50.0	I	8.0	
		I	0	I	8.3	I	12.5	I		
		I	0	I	4.0	I	4.0	I		
	3	I	2	I	0	I	6	I	8	
		I	25.0	I	0	I	75.0	I	32.0	
		I	40.0	I	0	I	75.0	I		
		I	8.0	I	0	I	24.0	I		
	4	I	0	I	4	I	0	I	4	
		I	0	I	100.0	I	0	I	16.0	
		I	0	I	33.3	I	0	I		
		I	0	I	16.0	I	0	I		
	5	I	0	I	1	I	0	I	1	
		I	0	I	100.0	I	0	I	4.0	
		I	0	I	8.3	I	0	I		
		I	0	I	4.0	I	0	I		
	6	I	3	I	4	I	0	I	7	
		I	42.9	I	57.1	I	0	I	28.0	
		I	60.0	I	33.3	I	0	I		
		I	12.0	I	16.0	I	0	I		
	7	I	0	I	2	I	1	I	3	
		I	0	I	66.7	I	33.3	I	12.0	
		I	0	I	16.7	I	12.5	I		
		I	0	I	8.0	I	4.0	I		
		COLUMN		5		12		8		25
		TOTAL		20.0		48.0		32.0		100.0

Tabela 7.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Belčji vrh

Starostni tip gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

P1	KLW	PCI	ICISIA	KM	ENAKUMER	PRETEZNO	ČISTA	NE	KLW
	TOT	PCI	IECKA	1	NA	MEKMECK	KMECKA	5	TOTAL
	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	1	0	0	0	0	0	3	3	3
	1	0	0	0	0	0	100.0	5.4	5.4
	1	0	0	0	0	0	18.8	5.4	5.4
	1	0	0	0	0	0	5.4	5.4	5.4
	2	3	6	2	2	2	2	13	13
	1	23.1	46.2	15.4	15.4	15.4	23.2	23.2	23.2
	1	33.3	46.2	11.1	12.5	12.5	23.2	23.2	23.2
	1	5.4	10.7	3.6	3.6	3.6	23.2	23.2	23.2
	3	2	0	0	4	4	6	6	6
	1	33.3	0	0	66.7	66.7	10.7	10.7	10.7
	1	22.2	0	0	25.0	25.0	10.7	10.7	10.7
	1	3.6	0	0	7.1	7.1	10.7	10.7	10.7
	4	0	4	8	4	4	16	16	16
	1	0	25.0	50.0	25.0	25.0	28.6	28.6	28.6
	1	0	30.8	44.4	25.0	25.0	28.6	28.6	28.6
	1	0	7.1	14.3	7.1	7.1	28.6	28.6	28.6
	6	4	2	2	2	2	10	10	10
	1	40.0	20.0	20.0	20.0	20.0	17.9	17.9	17.9
	1	44.4	15.4	11.1	12.5	12.5	17.9	17.9	17.9
	1	7.1	3.6	3.6	3.6	3.6	17.9	17.9	17.9
	7	0	1	6	1	1	8	8	8
	1	0	12.5	75.0	12.5	12.5	14.3	14.3	14.3
	1	0	7.7	33.3	6.3	6.3	14.3	14.3	14.3
	1	0	1.8	10.7	1.8	1.8	14.3	14.3	14.3
	9	13	18	16	56	56	56	56	56
COLUMN									
TOTAL	16.1	23.2	32.1	28.6	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabela 8.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Petrova vas

Starostni tip gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5						
FCW	PCT	CISTA	KM	ENAKUMER	PRETEZNO	CISTA	NE	PJW
COL	PCT	JECKA	NA	NA	NFKMECK	KMECKA		TOTAL
TOT	PCT	1	1	3	4	5		
F1		1	1	3	4	5		
	2	1	1	0	3	9		13
		7.7		0	23.1	69.2		17.3
		50.0		0	12.0	22.5		
		1.3		0	4.0	12.0		
	3	1	1	3	0	6		10
		10.0		30.0	0	60.0		13.3
		50.0		37.5	0	15.0		
		1.3		4.0	0	8.0		
	4	1	0	2	10	12		24
		0		8.3	41.7	50.0		32.0
		0		25.0	40.0	30.0		
		0		2.7	13.3	16.0		
	6	1	0	2	0	3		5
		0		40.0	0	60.0		5.7
		0		25.0	0	7.5		
		0		2.7	0	4.0		
	7	1	0	1	12	10		23
		0		4.3	52.2	43.5		30.7
		0		12.5	48.0	25.0		
		0		1.3	16.0	13.3		
	COLUMN	2		8	25	40		75
	TOTAL	2.7		10.7	33.3	53.3		100.0

Tabela 9.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Damelj

Velikost posesti glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5								
		CCUNI	I							ROW
		FGW PCT	ICISTA	KM	ENAKOMER	CISTA	NE			TOTAL
		CEL PCT	JECKA	NA		KMECKA				
		TOT PCT	I	1	I	3	I	5	I	
P2			I	I	I	I	I	I	I	
	BRFZ 75MI JE	1	I	0	I	1	I	1	I	2
			I	0	I	50.0	I	50.0	I	8.0
			I	0	I	8.3	I	12.5	I	
			I	0	I	4.0	I	4.0	I	
			I	I	I	I	I	I	I	
	DD 1	2	I	0	I	1	I	0	I	1
			I	0	I	100.0	I	0	I	4.0
			I	0	I	8.3	I	0	I	
			I	0	I	4.0	I	0	I	
			I	I	I	I	I	I	I	
	DE 10	6	I	0	I	0	I	2	I	2
			I	0	I	0	I	100.0	I	8.0
			I	0	I	0	I	25.0	I	
			I	0	I	0	I	8.0	I	
			I	I	I	I	I	I	I	
	DE 20	7	I	4	I	10	I	4	I	18
			I	22.2	I	55.6	I	22.2	I	72.0
			I	80.0	I	83.3	I	50.0	I	
			I	16.0	I	40.0	I	16.0	I	
			I	I	I	I	I	I	I	
	MAD 20	8	I	1	I	0	I	1	I	2
			I	50.0	I	0	I	50.0	I	8.0
			I	20.0	I	0	I	12.5	I	
			I	4.0	I	0	I	4.0	I	
			I	I	I	I	I	I	I	
	COLUMN			5		12		8		25
	TOTAL			20.0		48.0		32.0		100.0

Tabela 10.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Belčji vrh

Velikost posesti glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

P2	P5									
	COUNT	I								
	ROW PCT	ICISTA	KM	ENAKUMER	PRETEZNO	CISTA	NE	ROW		
	COL PCT	HECKA	NA	NEKHECK	KMECKA	NE	TOTAL			
TOT PCT	1	1	3	4	5					
	1	1	0	3	0		4			
PREZ ZEMIJE	25.0	0	75.0	0	0		7.1			
	11.1	0	16.7	0	0					
	1.8	0	5.4	0	0					
	2	1	2	1	1		5			
DD-1	20.0	40.0	20.0	20.0			8.9			
	11.1	15.4	5.6	6.3						
	1.8	3.6	1.8	1.8						
	3	0	1	1	0		2			
DD 2	0	50.0	50.0	0			3.6			
	0	7.7	5.6	0						
	0	1.8	1.8	0						
	6	0	1	3	4		8			
DD 10	0	12.5	37.5	50.0			14.3			
	0	7.7	16.7	25.0						
	0	1.8	5.4	7.1						
	7	7	5	8	11		31			
DD 20	22.6	16.1	25.8	35.5			55.4			
	77.8	38.5	44.4	68.8						
	12.5	8.9	14.3	19.6						
	8	0	4	2	0		6			
MD 20	0	66.7	33.3	0			10.7			
	0	30.8	11.1	0						
	0	7.1	3.6	0						
COLUMN		9	13	18	16		56			
TOTAL		16.1	23.2	32.1	28.6		100.0			

Tabela 11.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Petrova vas

Velikost posesti glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

P2	P5										P3W TOTAL	
	COUNT	I					J					
	FLW PCT	ICI STA	KM	ENAKOMER	PPETEZNO	CISTA NE						
	CGI PCT	JECKA	NA	NEKMECK	KMECKA							
TOT PCT	1	3	4	5								
P2 BREZ ZEMLJE	1	I	0	I	0	I	0	I	4	I	4	
		I	0	I	0	I	0	I	100.0	I	5.3	
		I	0	I	0	I	0	I	10.0	I		
		I	0	I	0	I	0	I	5.3	I		
D3 1	2	I	0	I	1	I	5	I	5	I	11	
		I	0	I	9.1	I	45.5	I	45.5	I	14.7	
		I	0	I	12.5	I	20.0	I	12.5	I		
		I	0	I	1.3	I	6.7	I	6.7	I		
D3 2	3	J	0	J	0	I	1	I	3	I	4	
		I	0	I	0	I	25.0	I	75.0	I	5.3	
		I	0	I	0	I	4.0	I	7.5	I		
		I	0	I	0	I	1.3	I	4.0	I		
D3 3	4	I	0	I	2	I	0	I	1	I	3	
		I	0	I	66.7	I	0	I	33.3	I	4.0	
		I	0	I	25.0	I	0	I	2.5	I		
		I	0	I	2.7	I	0	I	1.3	I		
D3 5	5	I	0	I	0	I	2	I	6	I	8	
		I	0	I	0	I	25.0	I	75.0	I	10.7	
		I	0	I	0	I	8.0	I	15.0	I		
		I	0	I	0	I	2.7	I	8.0	I		
D3 10	6	I	2	I	1	I	8	I	7	I	18	
		I	11.1	I	5.6	I	44.4	I	32.0	I	24.0	
		I	100.0	I	12.5	I	32.0	I	17.5	I		
		I	2.7	I	1.3	I	10.7	I	9.3	I		
D3 20	7	I	0	I	3	I	8	I	11	I	22	
		I	0	I	13.6	I	36.4	I	50.0	I	29.3	
		I	0	I	37.5	I	32.0	I	27.5	I		
		I	0	I	4.0	I	10.7	I	14.7	I		
NAD 20	9	I	0	I	1	I	1	I	3	I	5	
		I	0	I	20.0	I	20.0	I	60.0	I	6.7	
		I	0	I	12.5	I	4.0	I	7.5	I		
		I	0	I	1.3	I	1.3	I	4.0	I		
COLUMN TOTAL			2		8		25		40		75	
			2.7		10.7		33.3		53.3		100.0	

Tabela 12.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Damelj

Velikost obdelovalnih površin glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

P2	COUNT	I		I		I		I		ROW TOTAL
	ROW	PC1	IC1	IA	KM	ENAKOMER	CISTA	ME	ROW	
	COL	PC1	IECKA	NA	NA	NA	KMECKA	NA	COL	
	TOT	PC1	I	1	I	3	I	5	I	
	1	I	0	I	1	I	1	I	2	
BRF7 7ENLJE	1	I	0	I	50.0	I	50.0	I	8.0	
	1	I	0	I	8.3	I	12.5	I		
	1	I	0	I	4.0	I	4.0	I		
	2	I	0	I	1	I	0	I	1	
DB 0.5	1	I	0	I	100.0	I	0	I	4.0	
	1	I	0	I	8.3	I	0	I		
	1	I	0	I	4.0	I	0	I		
	3	I	1	I	3	I	3	I	7	
DB 1	1	I	14.3	I	42.9	I	42.9	I	28.0	
	1	I	20.0	I	25.0	I	37.5	I		
	1	I	4.0	I	12.0	I	12.0	I		
	4	I	1	I	5	I	2	I	8	
DB 2	1	I	12.5	I	62.5	I	25.0	I	32.0	
	1	I	20.0	I	41.7	I	25.0	I		
	1	I	4.0	I	20.0	I	8.0	I		
	5	I	0	I	1	I	2	I	3	
DB 3	1	I	0	I	33.3	I	66.7	I	12.0	
	1	I	0	I	8.3	I	25.0	I		
	1	I	0	I	4.0	I	8.0	I		
	6	I	3	I	1	I	0	I	4	
DB 5	1	I	75.0	I	25.0	I	0	I	16.0	
	1	I	60.0	I	8.3	I	0	I		
	1	I	12.0	I	4.0	I	0	I		
	COLUMN		5		12		8		25	
	TOTAL		20.0		48.0		32.0		100.0	

Tabela 13.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Belčji vrh

Velikost obdelovalnih površin glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5									
	COUNI	Y	ENAKOMER			PRETEZNO		CISTA		NE	PJW
	RDW	PCI	ICISTA	KM	ENAKOMER	PRETEZNO	CISTA	NE		PJW	
	CDL	PCI	IECKA	NA	NEKMECK	KMECKA				TOTAL	
	TOT	PCT	I	1	I	3	I	4	I	5	I
F3			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	1	I	1	I	0	I	3	I	0	I	4
PREZ ZEMLJE		I	25.0	I	0	I	75.0	I	0	I	7.1
		I	11.1	I	0	I	16.7	I	0	I	
		I	1.8	I	0	I	5.4	I	0	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	2	I	0	I	3	I	1	I	1	I	5
DO 0.5		I	0	I	60.0	I	20.0	I	20.0	I	8.9
		I	0	I	23.1	I	5.6	I	6.3	I	
		I	0	I	5.4	I	1.8	I	1.8	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	3	I	1	I	0	I	0	I	1	I	2
DO 1		I	50.0	I	0	I	0	I	50.0	I	3.6
		I	11.1	I	0	I	0	I	6.3	I	
		I	1.8	I	0	I	0	I	1.8	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	4	I	1	I	3	I	3	I	4	I	11
DO 2		I	9.1	I	27.3	I	27.3	I	36.4	I	19.6
		I	11.1	I	23.1	I	16.7	I	25.0	I	
		I	1.8	I	5.4	I	5.4	I	7.1	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	5	I	1	I	3	I	7	I	5	I	16
DO 3		I	6.3	I	18.8	I	43.8	I	31.3	I	28.6
		I	11.1	I	23.1	I	38.9	I	31.3	I	
		I	1.8	I	5.4	I	12.5	I	8.0	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	6	I	5	I	4	I	3	I	5	I	17
DO 5		I	29.4	I	23.5	I	17.6	I	29.4	I	30.4
		I	55.6	I	30.8	I	16.7	I	31.3	I	
		I	8.9	I	7.1	I	5.4	I	8.9	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	8	I	0	I	0	I	1	I	0	I	1
NAO 10		I	0	I	0	I	100.0	I	0	I	1.8
		I	0	I	0	I	5.6	I	0	I	
		I	0	I	0	I	1.8	I	0	I	
			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	COLUMN		9		13		18		16		56
	TOTAL		16.1		23.2		32.1		28.6		100.0

Tabela 14.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Petrova vas

Velikost obdelovalnih površin glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5											
		COUNT	I		II		III		IV		V		PJW
		FLW	PCI	ICISTA	KM	ENAKMER	PRETEZNO	CISTA	NE			TOTAL	
		COL	PCT	JECKA	NA	NEKMECK	KMECKA						
		TOT	PCT	I	I	3	I	4	I	5	I		
P3		1	1	0	1	0	1	1	5			6	
	PREZ ZEMLJE			0	1	0	1	16.7	83.3			8.0	
				0	1	0	1	4.0	12.5				
				0	1	0	1	1.3	6.7				
		2	1	0	1	1	5	10			15		
	0.5			0	1	6.3	1	31.3	62.5			21.3	
				0	1	12.5	1	20.0	25.0				
				0	1	1.3	1	6.7	13.3				
		3	1	0	1	1	4	1	1		6		
	1			0	1	16.7	1	66.7	16.7			8.0	
				0	1	12.5	1	16.0	2.5				
				0	1	1.3	1	5.3	1.3				
		4	1	0	1	3	4	6			13		
	2			0	1	23.1	1	30.8	46.2			17.3	
				0	1	37.5	1	16.0	15.0				
				0	1	4.0	1	5.3	8.0				
		5	1	1	1	0	5	6			12		
	2			8.3	1	0	1	41.7	50.0			15.0	
				50.0	1	0	1	20.0	15.0				
				1.3	1	0	1	6.7	8.0				
		6	1	1	1	3	6	11			21		
	5			4.8	1	14.3	1	28.6	52.4			28.0	
				50.0	1	37.5	1	24.0	27.5				
				1.3	1	4.0	1	8.0	14.7				
		8	1	0	1	0	0	1			1		
	10			0	1	0	1	0	100.0			1.3	
				0	1	0	1	0	2.5				
				0	1	0	1	0	1.3				
		COLUMN		2		8		25	40			75	
		TOTAL		2.7		10.7		33.3	53.3			100.0	

Tabela 15.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Damelj

Število članov gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5								
		CCUNT	I						ROW	
		FEW PCT	ICISTA	KM	ENAKOMER	CISTA	NE		TOTAL	
		CDL PCT	MECKA	NA		MECKA				
		TOT PCT	1	1	3	5	1			
P4	1	I	1	I	0	I	5	I	6	
		I	16.7	I	0	I	83.3	I	24.0	
		I	20.0	I	0	I	62.5	I		
		I	4.0	I	0	I	20.0	I		
		2	I	2	I	3	I	2	I	7
		I	28.6	I	42.9	I	28.6	I	29.0	
		I	40.0	I	25.0	I	25.0	I		
		I	8.0	I	12.0	I	8.0	I		
		3	I	2	I	5	I	0	I	7
		I	28.6	I	71.4	I	0	I	29.0	
		I	40.0	I	41.7	I	0	I		
		I	8.0	I	20.0	I	0	I		
		4	I	0	I	2	I	0	I	2
		I	0	I	100.0	I	0	I	8.0	
		I	0	I	16.7	I	0	I		
		I	0	I	8.0	I	0	I		
	5	I	0	I	2	I	1	I	3	
	I	0	I	66.7	I	33.3	I	12.0		
	I	0	I	16.7	I	12.5	I			
	I	0	I	8.0	I	4.0	I			
		COLUMN	5		12		8		25	
		TOTAL	20.0		48.0		32.0		100.0	

Tabela 16.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Belčji vrh

Število članov gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

P4		P5										ROW	
		CCUNT	1	ICISTA	KM	ENAKOMER	PRETEZNO	CISTA	NE			ROW	
		CDL	PCI	LECKA	NA	NEKRECK	KMECKA					TOTAL	
		TDI	PCI	1	1	3	4	1	5				
1		I	3	I	0	I	0	I	7	I		10	
		I	30.0	I	0	I	0	I	70.0	I		17.9	
		I	33.3	I	0	I	0	I	43.8	I			
		I	5.4	I	0	I	0	I	12.5	I			
2		I	4	I	5	I	0	I	4	I		13	
		I	30.8	I	38.5	I	0	I	30.8	I		23.2	
		I	44.4	I	38.5	I	0	I	25.0	I			
		I	7.1	I	8.9	I	0	I	7.1	I			
3		I	2	I	4	I	7	I	3	I		16	
		I	12.5	I	25.0	I	43.8	I	18.8	I		29.6	
		I	22.2	I	30.8	I	38.9	I	18.8	I			
		I	3.6	I	7.1	I	12.5	I	5.4	I			
4		I	0	I	2	I	2	I	1	I		5	
		I	0	I	40.0	I	40.0	I	20.0	I		8.9	
		I	0	I	15.4	I	11.1	I	6.3	I			
		I	0	I	3.6	I	3.6	I	1.8	I			
5		I	0	I	2	I	2	I	1	I		5	
		I	0	I	40.0	I	40.0	I	20.0	I		8.9	
		I	0	I	15.4	I	11.1	I	6.3	I			
		I	0	I	3.6	I	3.6	I	1.8	I			
6		I	0	I	0	I	2	I	0	I		2	
		I	0	I	0	I	100.0	I	0	I		3.6	
		I	0	I	0	I	11.1	I	0	I			
		I	0	I	0	I	3.6	I	0	I			
7		I	0	I	0	I	3	I	0	I		3	
		I	0	I	0	I	100.0	I	0	I		5.4	
		I	0	I	0	I	16.7	I	0	I			
		I	0	I	0	I	5.4	I	0	I			
8		I	0	I	0	I	1	I	0	I		1	
		I	0	I	0	I	100.0	I	0	I		1.8	
		I	0	I	0	I	5.6	I	0	I			
		I	0	I	0	I	1.8	I	0	I			
9		I	0	I	0	I	1	I	0	I		1	
		I	0	I	0	I	100.0	I	0	I		1.8	
		I	0	I	0	I	5.6	I	0	I			
		I	0	I	0	I	1.8	I	0	I			
COLUMN				9	13	18	16					56	
TOTAL				16.1	23.2	32.1	28.6					100.0	

Tabela 17.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Petrova vas

Število članov gospodinjstva glede na
socioekonomski tip gospodinjstva

		P5										
		CCUNT	I		I			I		I		
		ROW	PCT	ICISIA	KM	ENAKMER	PRETEZNL	CISTA	NE	ROW		
		COL	PCT	IECKA	NA	NEKMECK	KMECKA			TOTAL		
		TOT	PCT	1	1	3	4	5				
F4												
	1	I		2	I	0	I	0	I	7	I	9
		I	22.2	I	0	I	0	I	77.8	I	12.0	
		I	100.0	I	0	I	0	I	17.5	I		
		I	2.7	I	0	I	0	I	9.3	I		
	2	I		0	I	5	I	0	I	10	I	15
		I		0	I	33.3	I	0	I	66.7	I	20.0
		I		0	I	62.5	I	0	I	25.0	I	
		I		0	I	6.7	I	0	I	13.3	I	
	3	I		0	I	0	I	4	I	5	I	9
		I		0	I	0	I	44.4	I	55.6	I	12.0
		I		0	I	0	I	16.0	I	12.5	I	
		I		0	I	0	I	5.3	I	6.7	I	
	4	I		0	I	2	I	5	I	8	I	15
		I		0	I	13.3	I	33.3	I	53.3	I	20.0
		I		0	I	25.0	I	20.0	I	20.0	I	
		I		0	I	2.7	I	6.7	I	10.7	I	
	5	I		0	I	1	I	2	I	5	I	8
		I		0	I	12.5	I	25.0	I	62.5	I	10.7
		I		0	I	12.5	I	8.0	I	12.5	I	
		I		0	I	1.3	I	2.7	I	6.7	I	
	6	I		0	I	0	I	10	I	3	I	13
		I		0	I	0	I	76.0	I	23.1	I	17.3
	I		0	I	0	I	40.0	I	7.5	I		
	I		0	I	0	I	13.3	I	4.0	I		
7	I		0	I	0	I	4	I	2	I	6	
	I		0	I	0	I	66.7	I	33.3	I	8.0	
	I		0	I	0	I	16.0	I	5.0	I		
	I		0	I	0	I	5.3	I	2.7	I		
	COLUMN		2		8		25		40		75	
	TOTAL		2.7		10.7		33.3		53.3		100.0	

Tabela 18.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Damelj

Posedovanje živine glede na socioekonomski
tip gospodinjstva (izraženo v GN2)

F6	COUNT	K				TOTAL
		ICISTA	KM ENAKOMER	CISTA NE	MECKA	
ROW	PCT	ICISTA	KM ENAKOMER	CISTA NE	MECKA	ROW
COL	PCT	ICISTA	NA	KMECKA		TOTAL
TOT	PCT	1	3	5		
0	1	7.7	53.8	38.5	52.0	13
		20.0	58.3	62.5		
		4.0	28.0	20.0		
1	1	20.0	40.0	40.0	20.0	5
		20.0	16.7	25.0		
		4.0	8.0	8.0		
2	1	50.0	25.0	25.0	16.0	4
		40.0	8.3	12.5		
		8.0	4.0	4.0		
3	1	33.3	66.7	0	12.0	3
		20.0	16.7	0		
		4.0	8.0	0		
COLUMN		5	12	8	25	
TOTAL		20.0	48.0	32.0	100.0	

Tabela 19.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Belčji vrh

Posedovanje živine glede na socioekonomski
tip gospodinjstva (izraženo v GNŽ)

		P5																
		COUNI		IC1		KM		ENAKOMER		PREJEZNO		CISTA		NF		P3W		
		CEL	PCT	IC1	IC2	IC3	IC4	ENAKOMER	ENAKOMER	PREJEZNO	PREJEZNO	CISTA	CISTA	NF	NF	TOTAL		
		TGT	PCT	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I			
P6	0	I		I		I		I		I		I		I				
		I		2		5		5		5		6				18		
		I	11.1	I		27.8		27.8		27.8		33.3				32.1		
		I	22.2	I		38.5		27.8		27.8		37.5						
	I	3.6	I		8.9		8.9		8.9		10.7							
	1	I			I		I		I		I		I		I			
		I		0		2		2		2		2				6		
		I		0		33.3		33.3		33.3		33.3				10.7		
		I		0		15.4		11.1		11.1		12.5						
	2	I		0		3.6		3.6		3.6		3.6						
		I		2		3		7		7		5				17		
		I	11.8	I		17.6		41.2		41.2		29.4				30.4		
I		22.2	I		23.1		38.9		38.9		31.3							
3	I		3.6		5.4		12.5		12.5		8.9							
	I		4		3		1		1		1				9			
	I	44.4	I		33.3		11.1		11.1		11.1				16.1			
	I	44.4	I		23.1		5.6		5.6		6.3							
4	I		7.1		5.4		1.8		1.8		1.8							
	I		1		0		2		2		1				4			
	I	25.0	I		0		50.0		50.0		25.0				7.1			
	I	11.1	I		0		11.1		11.1		6.3							
5	I		1.8		0		3.6		3.6		1.8							
	I		0		0		0		0		1				1			
	I		0		0		0		0		100.0				1.8			
	I		0		0		0		0		6.3							
6	I		0		0		0		0		1.8							
	I		0		0		1		1		0				1			
	I		0		0		100.0		100.0		0				1.8			
	I		0		0		5.6		5.6		0							
COLUMN	TOTAL	I		0		0		1.8		1.8		0						
		I		0		0		1		1		0			1			
		I		0		0		100.0		100.0		0			1.8			
		I		0		0		5.6		5.6		0						
				9		13		18		16				56				
				16.1		23.2		32.1		28.6				100.0				

Tabela 20.

Analiza sondnih katastrskih občin
k.o. Petrova vas

Posedovanje živine glede na socioekonomski
tip gospodinjstva (izraženo v GNZ)

PK	POS										
	CCUNT	I	1		3		4		5		P3W TOTAL
	ROW PCT	ICISTA	KM	ENAKMER	PRETEZNO	CISTA	NE				
	COL PCT	LECKA	NA	NEKMECK	KMECKA						
TGT PCT	I	I	I	I	I	I	I	I	I		
0	I	0	I	2	I	7	I	11	I	20	
	I	0	I	10.0	I	35.0	I	55.0	I	25.7	
	I	0	I	25.0	I	28.0	I	27.5	I		
	I	0	I	2.7	I	9.3	I	14.7	I		
1	I	0	I	3	I	4	I	7	I	14	
	I	0	I	21.4	I	28.6	I	50.0	I	18.7	
	I	0	I	37.5	I	16.0	I	17.5	I		
	I	0	I	4.0	I	5.3	I	9.3	I		
2	I	1	I	0	I	5	I	8	I	14	
	I	7.1	I	0	I	35.7	I	57.1	I	19.7	
	I	50.0	I	0	I	20.0	I	20.0	I		
	I	1.3	I	0	I	6.7	I	10.7	I		
3	I	1	I	2	I	6	I	7	I	16	
	I	6.3	I	12.5	I	37.5	I	43.8	I	21.3	
	I	50.0	I	25.0	I	24.0	I	17.5	I		
	I	1.3	I	2.7	I	8.0	I	9.3	I		
4	I	0	I	0	I	1	I	4	I	5	
	I	0	I	0	I	20.0	I	80.0	I	5.7	
	I	0	I	0	I	4.0	I	10.0	I		
	I	0	I	0	I	1.3	I	5.3	I		
5	I	0	I	0	I	1	I	2	I	3	
	I	0	I	0	I	33.3	I	66.7	I	4.0	
	I	0	I	0	I	4.0	I	5.0	I		
	I	0	I	0	I	1.3	I	2.7	I		
6	I	0	I	1	I	0	I	0	I	1	
	I	0	I	100.0	I	0	I	0	I	1.3	
	I	0	I	12.5	I	0	I	0	I		
	I	0	I	1.3	I	0	I	0	I		
11	I	0	I	0	I	1	I	1	I	2	
	I	0	I	0	I	50.0	I	50.0	I	2.7	
	I	0	I	0	I	4.0	I	2.5	I		
	I	0	I	0	I	1.3	I	1.3	I		
COLUMN TOTAL		2		8		25		40		75	
		2.7		10.7		33.3		53.3		100.0	

8. VLOGA IN FUNKCIJA DRUŽBENEGA SEKTORJA KMETIJSTVA

Po programu je bila predvidena izredno podrobna proučitev funkcije družbenega sektorja kmetijstva v občini Črnomelj, predvsem z vidika organizacije proizvodnega sodelovanja z zasebnimi proizvajalci. Vendar se je v postopku zbiranja gradiva pokazalo, da KZ Črnomelj samostojno pripravlja evidenco vseh kmetij vključenih v kooperacijo, zato nismo nadaljevali tega dela na terenu. Na podlagi predlogov KZ Črnomelj smo več pozornosti posvetili analizi zaščitenih kmetij, za katere nasprotno ne obstajajo nikakršni podatki.

V občini Črnomelj je edini organizator kmetijske proizvodnje z zasebnimi proizvajalci in hkrati nosilec družbene kmetijske proizvodnje KZ Črnomelj. Kmetijska zadruga je delovna organizacija, ki ima v svojem sestavu Temeljno zadružno organizacijo "Kmetijstvo" in TOZD "Živinoreja" ter DSSS.

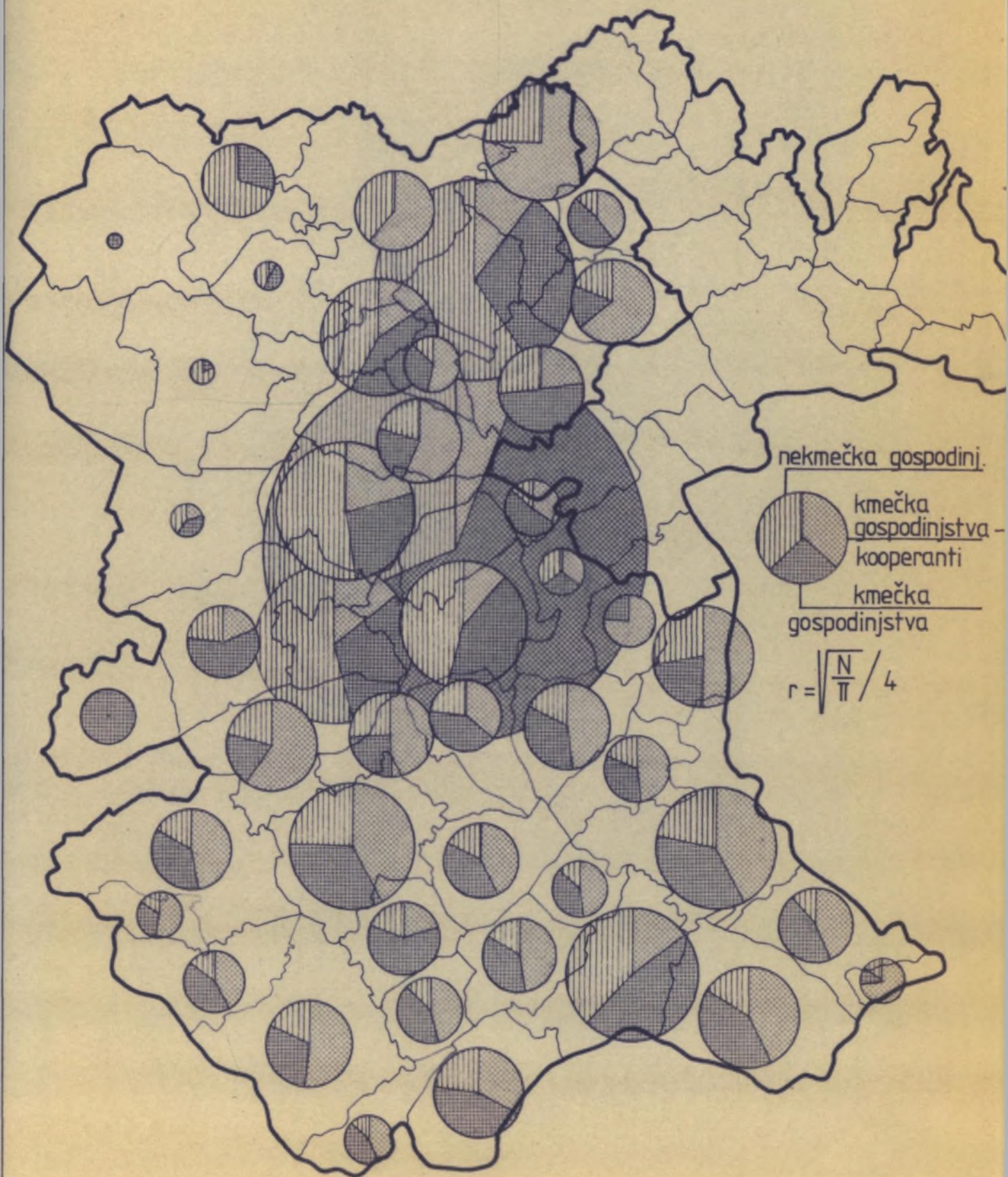
Osnovna dejavnost TZO "Kmetijstvo" je organizacija kmetijske proizvodnje z zasebnimi proizvajalci, odkup in prodaja kmetijskih proizvodov, vzreja, odkup in prodaja živine, oskrba kmetijskih proizvajalcev z reprodukcijskim materialom, opravljanje strojnih storitev in uslug, opravljanje pospeševalne dejavnosti. To raznovrstno dejavnost opravlja TZO preko sedmih zadružnih enot v Črnomlju, Dragatušu, Vinici, Adlešičih, Gribljah, Semiču in Starem trgu ter v okviru treh delovnih enot, mehanične delavnice, skladišč in transporta. Podatkov o površinah, ki so vključene v kooperacijo ni mogoče zbrati v uradnih virih, delo na terenu pa bi zahtevalo preverjanje posameznih gospodarstev (okoli 1200 kmetij), kar pa v okviru razpoložljivih sredstev ni bilo izvedljivo. Zato smo se omejili na podatke popisa iz leta 1981 in tabelarično podajamo delež gospodarstev s kmečkimi gospodarstvi, ki so proizvodno sodelovala s KZ Črnomelj po posameznih katastrskih občinah.

Tabela 21.

Obseg kmetijske kooperacije

ime k.o.	Skupno št.	%gospod.s	%kmeč.gospod.s
Adlešiči	145	86,89	53,96
Bedenj	41	90,24	59,45
Belčji vrh	59	91,52	51,85
Blatnik	8	62,50	14,28
Bojanci	27	96,29	55,00
Brezje pri Vinj.vrhu	27	96,29	61,53
Bukova gora	9	66,66	33,30
Butoraj	55	85,45	46,80
Cerkvišče	26	100,00	84,61
Črešnjevce	70	90,00	79,36
Črmošnjice	55	32,70	-
Črnomelj	1511	76,17	8,33
Damelj	25	96,00	50,00
Dobliče	271	51,00	31,65
Dolenja Podgora	27	100,00	-
Dragatuš	157	84,00	56,00
Golek	69	82,60	66,66
Griblje	101	80,19	69,38
Hrast pri Vinici	55	92,72	56,86
Kot	134	64,17	26,10
Loka	160	60,00	20,80
Marindol	54	98,14	49,00
Mavrlen	48	85,40	24,00
Nova lipa	39	97,43	52,60
Petrova vas	78	88,46	71,00
Planina	5	20,00	-
Preloka	105	93,33	51,00
Pribišje	78	67,94	100,00
Radenci	37	94,59	50,00
Semič	417	45,00	24,46
Sinji vrh	68	91,17	62,90
Sodevci	17	100,00	59,00
Sodji vrh	26	96,15	45,80
Stara lipa	48	89,58	25,00
Stari trg ob Kolpi	66	92,42	56,66
Štale	1	100,00	0
Štreklevce	131	83,96	100,00
Talčji vrh	192	53,12	43,13
Tanča gora	81	87,65	76,05
Tribučje	71	91,50	58,46
Učakovci	85	85,88	42,46
Vinica	170	68,80	23,93
Vinji vrh	71	81,69	31,03
Vranoviči	26	96,00	40,00
Zastava	25	72,00	55,55
Žuniči	17	94,00	87,00
	4988	58,50	41,00

BELA KRAJINA – STRUKTURA GOSPODINJSTEV 1981 po k.o.

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
 Ljubljana, 1985
 TEMA : Bela krajina
 NOSILEC : I. PIRY
 KARTO IZRISAL : T. VUGRIN

Obseg proizvodnjega sodelovanja deloma ponazarja podatek o živalskem fondu v okviru kooperacije, ki po podatkih ing. Požeka dosega 5500 glav goveje živine, od tega 3600 krav plemenic, pri tem je tržni višek mleka na plemenco okoli 1300 l letno. Razporeditev tega proizvodnjega potenciala po posameznih zadružnih enotah nam posredno predstavlja tabela 22, v kateri so podani tržni viški (odkup) posameznih proizvodov (v tem primeru mleko) kot jih planira KZ Črnomelj v letu 1985. Iz predloženega gradiva je razvidna izrazita usmeritev v živinorejsko proizvodnjo, za katero smo že ugotovili, da je glede na naravne pogoje v večjem delu tudi najbolj rentabilna.

Tabela 22. Odkup po zadružnih enotah (plan 1985)

Vrsta proizvoda	Črnomelj	Dragatuš	Vinica
mleko	1.192.000 l	938.000 l	833.000 l
govedo - brez			
koop.pitanja	98.000 kg	23.000 kg	51.000 kg
kooper.pitanje (220 kg)	40.000		22.000
teleta	51.500	37.000	44.400
prašiči	5.700	3.900	3.900
pšenica	140.000	127.000	32.000
zelje	25.000	10.000	5.000
rdeča pesa	50.000	45.000	26.000
krompir	120.000	130.000	60.000
kumarice	20.000	-	-
jabolka	180.000	150.000	50.000
slive	9.000	2.000	2.000
grozdje	50.000	-	-
tobak	6.500	7.000	4.000
ajda	10.000	20.000	3.000

Adlešiči Griblje	Semič	Stari trg
1.031.000	561.000 l	125.000 l
40.000 kg	58.000 kg	10.000 kg
22.000		
37.000	21.500	600
1.800	7.400	700
73.000	47.000	11.000
10.000	5.000	5.000
15.000	7.000	7.000
190.000	70.000	30.000
-	-	-
30.000	70.000	70.000
2.000	5.000	-
-	100.000	-
5.000	5.000	2.500
10.000	3.000	-

Proizvodna funkcija družbenega sektorja je v občini Črnomelj omejena na kmetijsko proizvodnjo na 959 ha (po podatkih KZ Črnomelj), ki obsega predvsem proizvodnjo krmnih rastlin, pitanje goveda, vzrejo perutnine. Poleg navedenih dejavnosti ima tudi klavnico in organizirano prodajno službo. TOZD "Živinoreja" ima svoje proizvodne obrate v Dragatušu, Lokvah, Krasincu, Blatniku, Maverlenu in Črnomlju. Obrati v Dragatušu, Lokvah in Blatniku so usmerjeni v pitanje govedi s kapaciteto od 150 do 250 glav govedi (teža 100-500 kg), obrat v Krasincu je kokošja farma za vzrejo brojlerjev in nesnic (kapaciteta 60.000 v pitanju in 31.000 v vzreji), v Maverlenu je vinogradniško posestvo z 2 ha vinogradov, klavnica pa ima kapaciteto 600 t mesa.

Neposredna vloga KZ Črnomelj je v zaposlitvi 194 delavcev, ki predstavljajo vse v primarni dejavnosti zaposlene v občini. Dosedanje delo in vlogo družbenega sektorja v razvoju kmetijstva v občini Črnomelj lahko ocenimo kot zadovoljivo, predvsem na področju investicijske dejavnosti, ki je bila usmerjena v izgradnjo kapacitet v primarni proizvodnji. Vendar predvsem sodelovanje z zasebnimi proizvajalci ni potekalo zadovoljivo, saj je del tržnih viškov odhajal preko drugih posrednikov. Na osnovi dokumentov, ki so bili pripravljani kot smernice za pripravo dolgoročnega plana 1986 - 2000, sodimo, da so predvidene usmeritve ustrezno izbrane, zato v prihodnosti lahko pričakujemo večjo vlogo družbenega sektorja kmetijstva v občini Črnomelj.

9. ZAŠČITENE KMETIJE KOT DEJAVNIK OHRANITVE KMETIJSKE PROIZVODNJE

Uvedba statusa zaščitene kmetije za kmečka gospodarstva z dobrimi pogoji za kmetijsko proizvodnjo je pomenila prvi korak k ohranitvi ostoječih kmetijskih potencialov v Beli krajini. Vendar sama opredelitev vloge zaščitene kmetije v praksi ni ostala povsem razjasnjena. Zato v mnogo primerih zaščitene kmetije ne predstavljajo najbolj produktivnih kmečkih gospodarstev. Tudi glede proizvodne usmeritve zaščitene kmetije ostaja še vedno veliko odprtih vprašanj. Pozornost pri proučevanju razvojnih možnosti kmetijstva v Beli krajini smo zato usmerili tudi v skupino zaščitene kmetije kot nosilk kmetijske proizvodnje v prihodnosti. V razliko od proučitve kmetijske problematike na ravni sondnih katastrskih občin, smo vprašanja zaščitene kmetije analizirali na ravni vseh krajevnih skupnosti v občini Črnomelj. Njihove značilnosti smo primerjali tudi z rezultati enake analize izvedene za vsa gospodinjstva v občini.

Občinski odlok skupščine občine Črnomelj je predvidel na območju občine 1013 različnih kmetij. Njihov pomen za ohranitev proizvodnih potencialov kmetijstva je nedvomno velik, vendar ne povsem natančno definiran, saj je bilo določevanje kljub zakonskim opredelitvam morda preveč prepuščeno subjektivnim metodam. Zavedamo se, da predstavlja problematika zaščitene kmetije povsem zaključeno temo, kateri bi veljalo posvetiti posebno raziskavo z neposrednim ugotavljanjem proizvodnih potencialov in organizacije proizvodnje na vzorčnih kmetijskih obratih. Kljub temu smo skušali v kratkem času in dokaj skromnih sredstvih izvesti osnovno analizo proizvodnih potencialov zaščitene kmetije, tako demografskega, kot njihove posesti, velikosti obdelovalne površine ter živinskega fonda. Edini možni vir podatkov so predstavljale popisnice za posamezna gospodinjstva, zbrane ob popisu leta 1981. S pomočjo Zavoda SR Slovenije za statistiko, ki je bil pripravljen odstopiti osnovno gradivo popisa prebivalstva, smo prišli do kontrolnikov popisa. Iz teh smo izbrali šifre za vseh 1013 imen lastnikov zaščitene kmetije. Na podlagi tega šifriranega izbora smo lahko uporabili osnovno gradivo popisa. Računalniška obdelava, s katero smo izdelali navedene analize, je zahtevala veliko truda, ker vsi podatki niso bili natančni. Končni rezultat naše analize je 964 ugotovljenih zaščitene kmetije, pri katerih se ujemajo vsi identifikacijski podatki. Če upoštevamo kot kriterij velikost posesti, potem lahko odštejemo še 7,2 % ali 69 kmetij, ki ne dosegajo niti 4 ha velike posesti. Ker jim je upravni organ dodelil tak status, smo jih tudi mi upoštevali v naši analizi.

Prostorska razporeditev zaščitenih kmetij v občini Črnomelj kaže dve glavni značilnosti. Zaščiteni kmetije so prisotne v skoraj vseh naseljih občine, saj le 19 naselij nima nobene kmetije s tem statusom. Večina teh naselij je SZ delu občine v hribovitem svetu Gorjancev in Kočevskega Roga, nekaj teh predstavlja tudi povsem deagrarizirana naselja v neposredni bližini Semiča in Črnomlja, 3 naselja pa najdemo tudi ob Kolpi. Razporeditev je dokaj enakomerna, večje koncentracije se pojavljajo v za kmetijstvo najbolj ugodnih območjih in pa večjih naseljih. Večinoma število ne presega 10 zaščitenih kmetij na naselje. V 14 naseljih je med 10 do 15 zaščitenih kmetij. Samo 8 naselij pa ima več kot 15 zaščitenih kmetij. Med temi izstopata naselji Griblje z 42 zaščitenimi kmetijami in Preloka s 27 zaščitenimi kmetijami.

Analiza razporeditve zaščitenih kmetij po krajevnih skupnostih pokaže, da je največje število teh kmetij v krajevni skupnosti (KS) Semič (186 kmetij), le nekaj manjše v KS Vinica in Dragatuš. Več kot 50 zaščitenih kmetij je še v krajevnih skupnostih Adlešiči in Stari trg, v vseh ostalih pa je število teh kmetij manjše. Tako razporeditev narekuje prvenstveno velikost in število naselij v posamezni KS, poleg tega pa tudi naravni pogoji, ki so prvotno vplivali na pojav večjih koncentracij prebivalstva v času predvojne agrarne družbe. Pregled števila zaščitenih kmetij po posameznih KS prikazuje tabela 23.

Tabela 23.

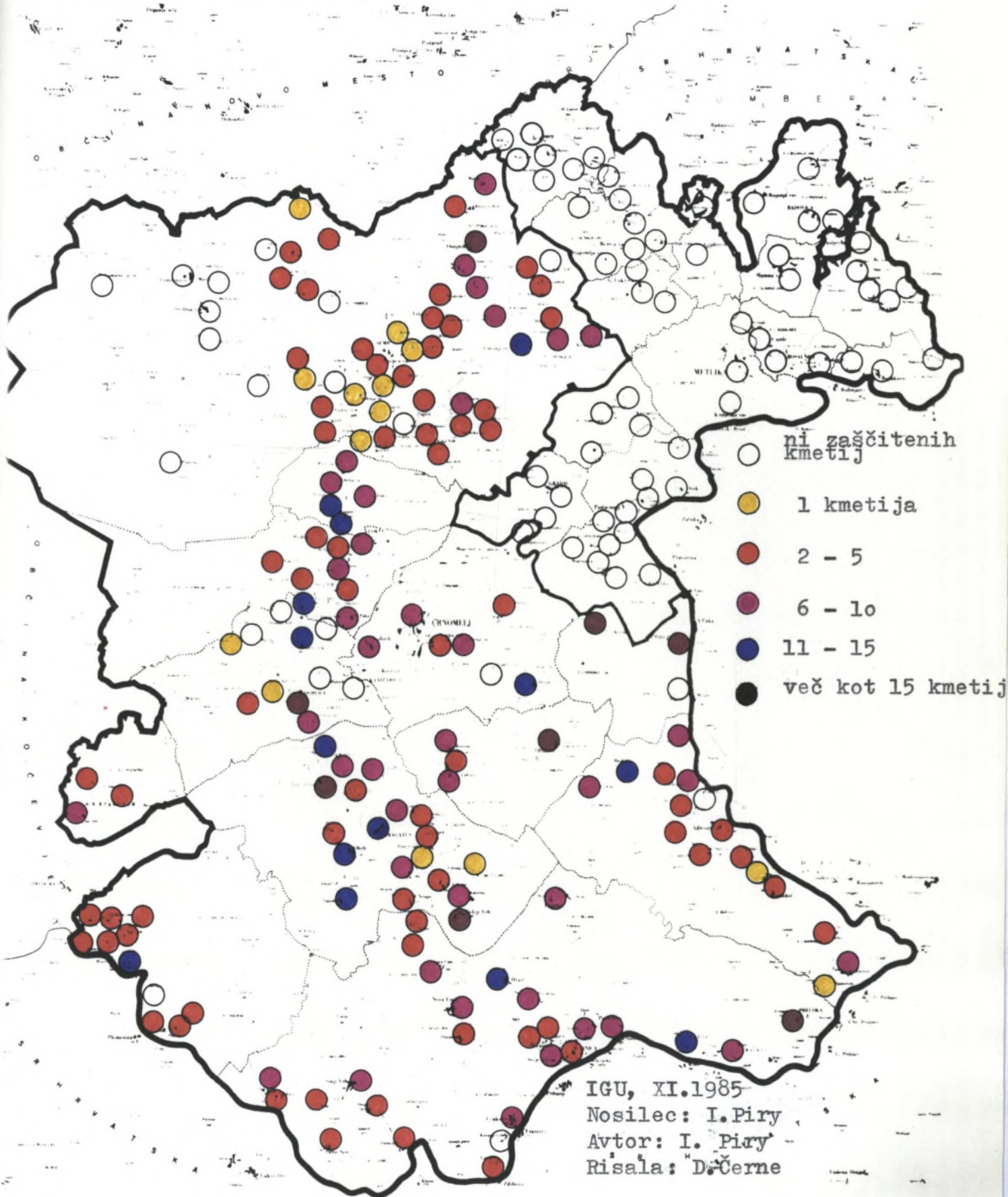
ŠTEVILO ZAŠČITENIH KMETIJ PO KRAJEVNIH SKUPNOSTIH

KS	število	delež
Adlešiči	70	7,3
Dobliče-Kanižarica	50	5,2
Dragatuš	148	15,4
Griblje	59	6,1
Petrova vas	50	5,2
Semič	186	19,3
Stari trg	65	6,7
Talčji vrh	48	5,0
Tribuče	46	4,8
Vinica	177	18,4
Butoraj	23	2,4
Griček	23	2,4
H. Starihe	8	0,8
Loka	11	1,1
Skupaj	964	100,0

Zaščiteni kmetije zajemajo 34,7 % gospodinjstev, ki imajo kmečka gospodarstva, oziroma kar 61,2 % gospodinjstev, če upoštevamo le socioekonomsko sestavo gospodinjstev glede na zaposlenost

ZAŠČITENE KMETIJE - ČRNOMELJ IN METLIKA
Razporeditev po naseljih leta 1981

njihovih članov na kmetijah. Demografski potencial gospodinjstev, ki imajo zaščitene kmetije, lahko ocenimo kot ugoden, saj skoraj 3/4 gospodinjstev sodi med demografsko perspektivne (36,2 % mladih gospodinjstev in 38,2 % generacijskih gospodinjstev). Bolj negotova je prihodnost kmetovanja v 15,8 % starajočih in ostarelih gospodinjstvih, med katerimi je polovica čistih oziroma pretežno kmečkih gospodinjstev na zaščiteneh kmetijah.

Prostorski pregled starostne tipologije po KS smo združili na osnovi dominantnih starostnih tipov gospodinjstev, glede na delež posameznega tipa v skupnem številu gospodinjstev z zaščitnimi kmetijami v posamezni KS. Zelo ugodno starostno sestavo imajo zaščitene kmetije v KS Semič, Dobliče, Kanižarica in Adlešiči. Večji delež ostarelih in starajočih se gospodinjstev pa je med zaščitnimi kmetijami v KS Griblje, Talčji vrh in Loka na mestnem območju Črnomelj. Največji delež ostarelih in starajočih gospodinjstev je v KS Stari trg, kjer doseže 30 % vseh zaščiteneh kmetij (tabela 24 in 25).

Tabela 25.

STAROSTNI TIP GOSPODINJSTEV NA ZAŠČITENIH KMETIJAH
(v odstotkih)

KS	A	B	C	D	E	F	G
Adlešiči		15,7	5,7	30,0	1,4	7,1	40,0
Dobliče -							
Kanižarica		12,0		34,0		10,0	44,0
Dragatuš	0,7	9,5	4,7	35,8		11,5	37,8
Griblje		11,9	1,7	33,9	1,7	25,4	25,4
Petrova vas		6,0	8,0	34,0		8,0	44,0
Semič		9,1	3,2	42,5		6,5	38,7
Stari trg		10,8	9,2	35,4	1,5	21,5	21,5
Talčji vrh		4,2	8,3	18,8		12,5	56,3
Tribuče		10,9	4,3	47,8		13,0	23,9
Vinica		7,9	0,6	36,7	0,6	9,0	45,2
Butoraj		8,7	4,3	30,4		13,0	43,5
Griček		8,7	4,3	43,5		8,7	34,8
H. Starihe		12,5		50,0		12,5	25,0
Loka		18,2	27,3	18,2		27,3	9,1
občina Črnomelj	0,1	9,6	4,1	36,2	0,4	11,3	38,2

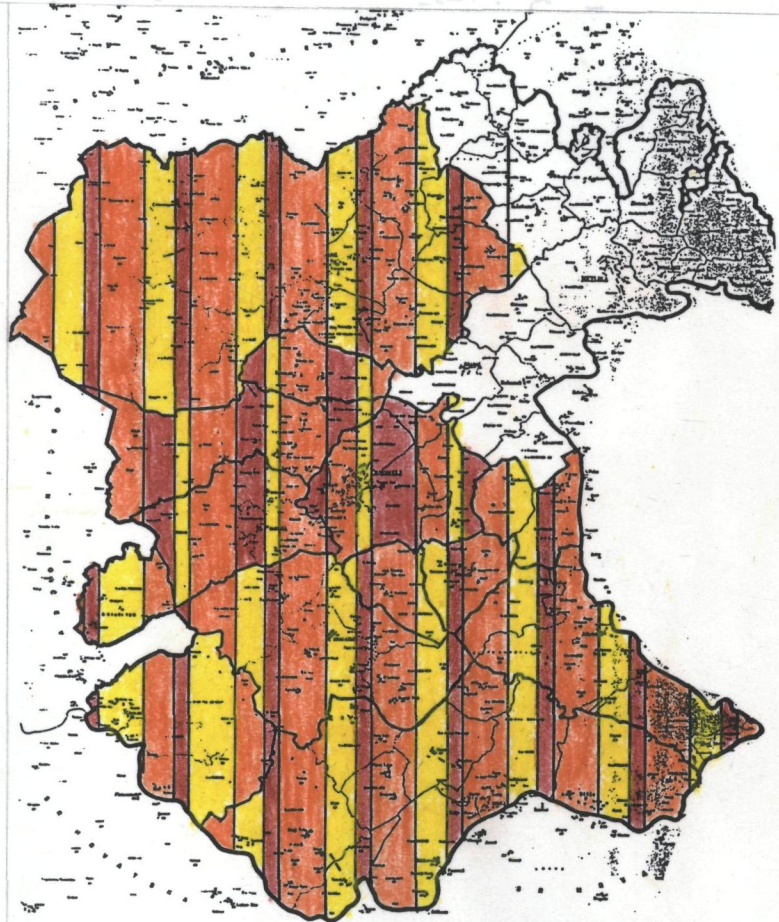
Legenda:

A mlada družina	0-24 let
B zrelo gospodinjstvo	25-64 let
C ostarelo gospodinjstvo	>64 let
D mlado gospodinjstvo	0-24/25-64 let
E kombinirano gospodinjstvo	0-24/>64 let
F starajoče gospodinjstvo	25-64/>64 let
G generacijsko gospodinjstvo	0-24/25-64/>64 let

ZASČITENE KMETIJE -

Socioekonomska sestava gospodinjstev
leta 1981

CRNOMELJ IN METLIKA

Socioekonomski tipi gospodinjstev :

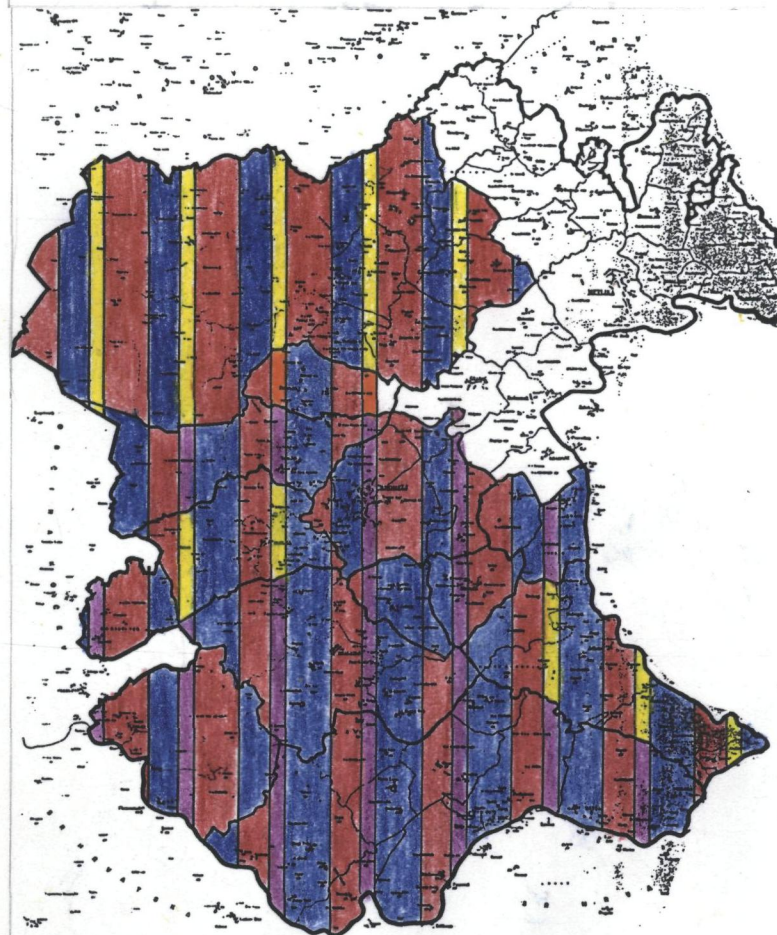
- čista kmečka (+)
- mešana, pretežno kmečka (+)
- mešana, enakovredno
- mešana, pretežno nekmečka
- čista nekmečka

(+) se pojavljajo v manjšem številu

ZASČITENE KMETIJE -

Starostna sestava gospodinjstev
leta 1981

CRNOMELJ IN METLIKA

Starostni tipi gospodinjstev :

- mlade družine
- zrela gospodinjstva
- ostarela gospodinjstva
- mlada gospodinjstva
- kombinirana gospodinjstva
- starajoča gospodinjstva
- generacijska gospodinjstva

Vprašanje nasledstva, ki je tesno povezano z ohranitvijo kmetovanja na zaščitениh kmetijah ni tako pereče, če gledamo celno skupino zaščitениh kmetij, saj imajo gospodinjstva na več kot 70 % kmetij po 4 in več članov. Vendar nam podrobnejša analiza razkrije tudi v tem pogledu slabši položaj čistih kmečkih gospodinjstev, ki so v 83 % primerov eno- ali dvočlanska, torej brez naslednikov, v kolikor seveda ne gre za mlade pare. Najštevilnejše so družine pretežno nekmečkih gospodinjstev in mešanih gospodinjstev (tabela 26).

Socioekonomska sestava gospodinjstev na zaščitениh kmetijah ima odločilno vlogo pri ohranjanju optimalnega obsega obdelovalnih površin, zagotavljanju nasledstva in dejanskem varovanju statusa zaščitene kmetije. V kolikor je namreč pri zagotavljanju dohodkov za preživljanje gospodinjstev tesneje vezano na zemljo in kmetijsko proizvodnjo, tembolj je takšno gospodinjstvo zainteresirano za ohranjanje in morebitno povečevanje obdelovalnih površin, uvajanje sodobnih metod dela, kar zagotavlja višjo tržnost proizvodnje. Zato so takšna gospodinjstva glavni nosilci kmetijske proizvodnje, ki ne zavisi od trenutnih nihanj, ki izhajajo iz cenovnih nesorazmerij, ampak temelji na spoznanju optimalne usmerjenosti kmetijske proizvodnje v danih naravnih in zemljiško posestnih razmerah. Obstoječa socioekonomska sestava gospodinjstev z zaščitениmi kmetijami je, glede na preje povedano, skoraj neugodna. Izhajajoč iz opredelitve socioekonomskih tipov gospodinjstev moremo ugotoviti, da je le 59 gospodinjstev z zaščitениmi kmetijami (6,1 %), ki sodijo med čista kmečka gospodinjstva. Mešanih gospodinjstev, v katerih polovica članov dela na kmetiji, druga polovica pa je zaposlena izven kmetijstva, je med zaščitениmi kmetijami 264 ali 27 %. Pretežno nekmečka gospodinjstva, kjer navadno le še eden od članov gospodinjstva stalno dela na kmetiji, predstavljajo polovico (487) gospodinjstev. Čistih nekmečkih gospodinjstev pa je med zaščitениmi kmetijami 154 oziroma 16 %.

Prostorska razporeditev socioekonomskih tipov po KS kaže v skoraj vseh KS na prevlado tipa mešanih, pretežno nekmečkih gospodinjstev, katerim sledijo mešana, enakovredno in nato čista nekmečka gospodinjstva. Malo spremenjena je ta podoba v KS na območju Črnomlja, kjer prevladujejo čista nekmečka gospodinjstva, ki so druga najpomembnejša kategorija tudi v vseh sosednjih KS kot so Dobliče - Kanižarica, Talčji vrh in Petrova vas. Mešana, enakovredno gospodinjstva, pa so najštevilnejša v KS Stari trg (37 %). (glej tabelo 27)

Glede posesti lahko prav tako ugotovimo, da je stanje, če analiziramo skupno velikost posesti, ugodno. Večina ali 79,7 % vseh zaščitениh kmetij ima več kot 10 ha posesti. To pomeni, da je ob tem, ko je takšna posest značilna le za četrtnino vseh gospodinjstev v občini in ko gospodinjstva z zaščitениmi kmetijami obsegajo 34,7 % vseh gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi, skorajda vsa velika posest ohranjena v rokah zaščitениh kmetij. S tem je bila deloma tudi opravičena funkcija zaščite

Tabela 27.

SOCIOEKONOMSKI TIPI GOSPODINJSTEV NA ZAŠČITENIH KMETIJAH
(v odstotkih)

KS	A	B	C	D	E
Adlešiči	8,6	1,4	35,7	38,6	15,7
Dobliče-					
Kanižarica	8,0		16,0	56,0	20,0
Dragatuš	7,4	0,7	32,4	46,6	12,8
Griblje	8,5	3,4	35,6	42,4	10,2
Petrova vas	2,0		18,0	52,0	28,0
Semič	3,8	1,1	26,9	54,3	14,0
Stari trg	13,8	1,5	36,9	33,8	13,8
Talčji vrh	2,1		18,8	47,9	31,3
Tribučje	4,3		15,2	69,6	10,9
Vinica	2,8	0,6	28,2	59,3	9,0
Butoraj			13,0	69,6	17,4
Griček			26,0	34,8	39,2
Črnomelj			12,5	50,0	37,5
občina Črnomelj	5,3	0,8	27,4	50,5	16,0

Legenda:

Tipi so opredeljeni glede na % članov gospodinjstva, ki delajo na kmetiji.

A	čista kmečka gospodinjstva	100 %
B	mešana, pretežno kmečka gospodinjstva	67-99 %
C	mešana, enakovredno	34-66 %
D	mešana, pretežno nekmečka gospodinjstva	1-33 %
E	čista nekmečka gospodinjstva	0 %

kmetij, ker bi v nasprotnem primeru prihajalo do nadaljne drobitve posesti, ki že tako ni velika. Glede velikosti posesti po posameznih socioekonomskih tipih gospodinjstev lahko ugotovimo, da so v vseh tipih, ki so vezani na kmetovanje, enakovredno zastopani posamezni velikostni razredi posesti. Več kot polovico posestnikov vseh socioekonomskih tipov zaščitenih kmetij ima med 10 in 20 ha velika posestva. (glej tabeli 28 in 29)

Tabela 28.

VELIKOST POSESTI ZAŠČITENIH KMETIJ
(v odstotkih)

KS	brez	-1ha	-2ha	-3ha	-5ha	-10ha	-20ha	>20ha
Adlešiči	2,9	1,4	-	1,4	2,9	17,1	57,1	17,1
Dobliče	-	-	2,0	-	-	12,0	64,0	22,0
Dragatuš	2,0	2,0	-	-	1,4	9,5	60,1	25,0
Griblje	1,7	5,1	1,7	-	3,4	35,6	49,2	3,4
Petrova vas	-	4,0	2,0	4,0	8,0	28,0	48,0	6,0
Semič	3,2	1,1	0,5	1,1	1,1	13,4	66,7	12,9
Stari trg	-	1,5	-	-	-	4,6	41,5	52,3
Talčji vrh	-	-	4,2	2,1	8,3	20,8	60,4	4,2
Tribuče	2,2	-	2,2	2,2	4,3	10,9	60,9	17,4
Vinica	0,6	-	-	-	1,1	14,1	55,9	28,2
Butoraj	4,3	-	-	-	-	-	47,8	47,8
Griček	-	-	-	-	12,5	50,0	37,5	-
Črnomelj	-	-	9,1	-	9,1	45,5	36,4	-

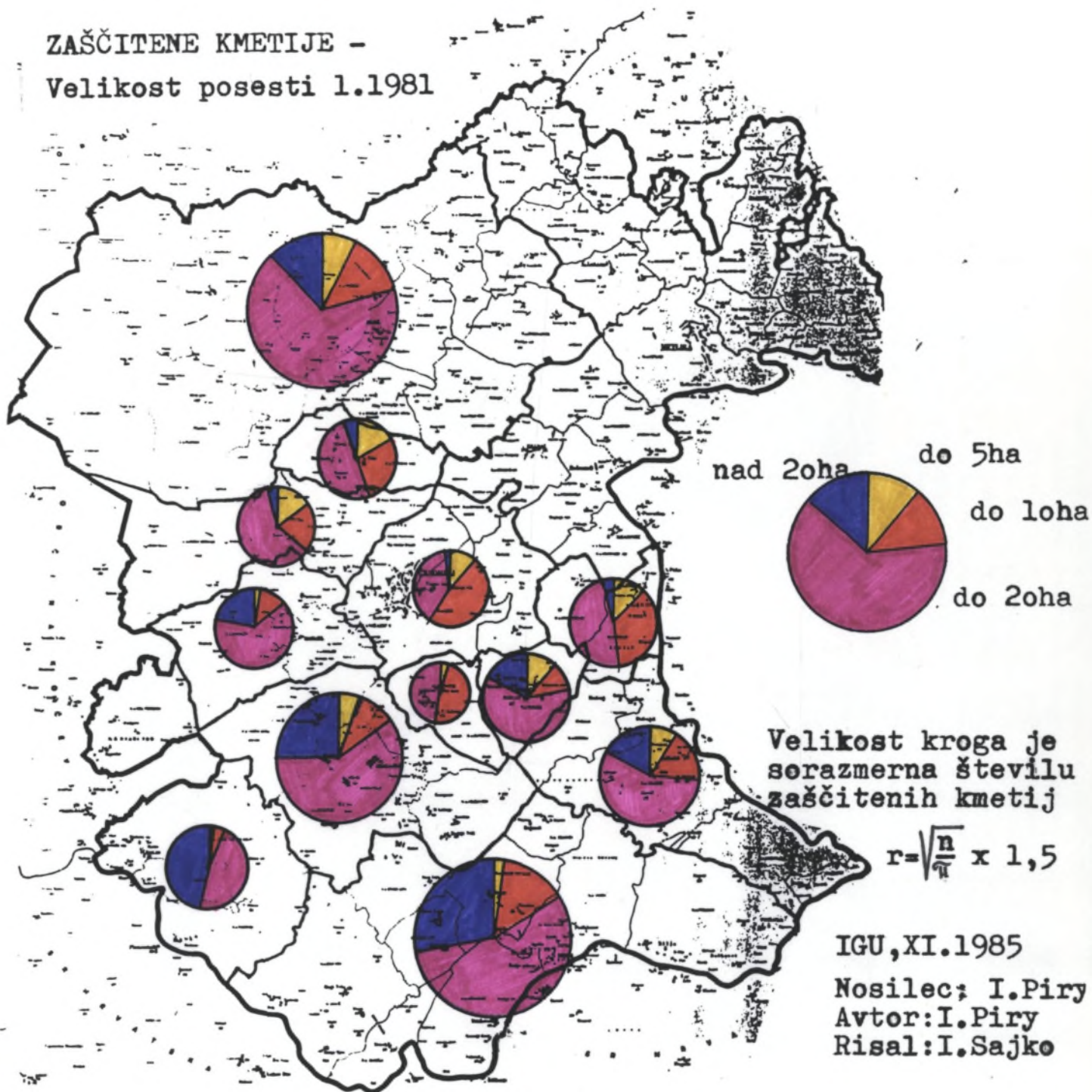
občina								
Črnomelj	1,8	1,5	0,8	0,7	2,4	15,4	57,2	20,3
=====								

Toda sklad obdelovalnih površin ne nudi tako optimistične podobe. Samo 55 zaščitenih kmetij ima več kot 5 ha obdelovalnih površin, dobra polovica ali točneje 545 (56,5 %) ima od 3 do 5 ha obdelovalnih površin, 137 zaščitenih kmetij (37,8 %) pa ima manj kot 3 ha obdelovalnih površin. Ob tem ponovno ugotavljamo, da ni bistvenih razlik v obsegu obdelovalnih površin glede na socioekonomske tipe gospodinjstev, v katerih lasti so. Največje obdelovalne površine so v lasti mešanih in pretežno nekmečkih gospodinjstev, kar pomeni, da je del teh površin pravgotovo v marginalnem položaju in bi le ponovno oživljanje ekonomsko utemeljene kmetijske proizvodnje privedlo do ponovne aktivizacije teh površin. (glej tabelo 30)

V podobnem položaju je tudi živinski fond. Več kot polovica zaščitenih kmetij (54,7 %) ima le 1 do 3 GNŽ (glav normalne živine = 500 kg žive teže), 32,7 % zaščitenih kmetij poseduje 4 do 5 GNŽ, 12,1 % gospodinjstev z zaščitenimi kmetijami ima 6 do 10 GNŽ, le 0,4 % ali točno 5 zaščitenih kmetij pa ima več kot 10 GNŽ. Najvišjo vrednost dosega kmetija s 54 GNŽ v KS Petrova vas.

PREGLEDNA KARTA OBČIN
ČRNOMELJ IN METLIKA

ZAŠČITENE KMETIJE -
Velikost posesti 1.1981

Analiza socioekonomske sestave gospodinjstev lastnikov živine, nam razkrije zanimiv podatek, da je kar 10 % čistih kmečkih gospodinjstev na zaščitenih kmetijah brez živine. V povprečju pa pri vseh tipih gospodinjstev prevladuje lastništvo 4 GNŽ (glej tabelo 31). Takšen fond živine je seveda v tesni zvezi z obstoječo socioekonomsko sestavo gospodinjstev z zaščitenimi kmetijami in njihovim skladom obdelovalnih površin. Pomembno vpliva na pomen živinoreje tudi materialni okvir te vrste kmetijske proizvodnje in dokajšnja zahtevnost glede kvalitete in obsega vloženega dela.

Zaščitene kmetije v občini Črnomelj predstavljajo v danem trenutku predvsem glavne posestnike kmetijskih zemljišč, nikakor pa niso nosilci tržno usmerjene kmetijske proizvodnje. Velika različnost v sestavi in vlogi gospodinjstev z zaščitenimi kmetijami je izražena tudi v okviru posameznih KS. Te specifične poteze smo zajeli s podrobno analizo in primerjavo vseh predhodno navedenih značilnosti zaščitenih kmetij glede na socioekonomsko sestavo gospodinjstev. Rezultati te analize obsegajo številno računalniško gradivo in so dostopni v dokumentaciji Inštituta za geografijo.

Tabela 24.

Starostna sestava gospodinjstev leta 1981.

VSA GOSPODINJSTVA V OBČINI ČRNOMELJ

omni calc	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
ML. DRUZ					47	47
ZRELO G	88		105	37	621	851
OSTAR G	66		32		378	476
MLADO G		2	145	409	1737	2293
KOMB G			2	1	9	12
STARAJG	42	7	123	85	214	471
GENERAC		3	105	403	329	840
SKUPAJ	196	12	512	935	3335	4990
DELEZ %						
ML. DRUZ	0	0	0	0	1	0
ZRELO G	44	0	20	3	18	17
OSTAR G	33	0	6	0	11	9
MLADO G	0	16	28	43	52	45
KOMB G	0	0	0	0	0	0
STARAJG	21	58	24	9	6	9
GENERAC	0	25	20	43	9	16
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

ZAŠČITENE KMETIJE

omni calc	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
ML. DRUZ					1	1
ZRELO G	27		38	13	15	93
OSTAR G	11		9		20	40
MLADO G		2	97	200	51	350
KOMB G			2		2	4
STARAJG	13	4	45	31	16	109
GENERAC		2	73	244	49	368
SKUPAJ	51	8	264	488	154	965
DELEZ %						
ML. DRUZ	0	0	0	0	0	0
ZRELO G	52	0	14	2	9	9
OSTAR G	21	0	3	0	12	4
MLADO G	0	25	36	40	33	36
KOMB G	0	0	0	0	1	0
STARAJG	25	50	17	6	10	11
GENERAC	0	25	27	50	31	38
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

Tabela 26.

Število družinskih članov leta 1981

VSA GOSPODINSTVA V OBČINI ČRNOMELJ

omni calc	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
STEVILO CLANOV GOSPOD.						
1	91			3	590	684
2	90		194		604	888
3	18		95	168	662	943
4	1	12	89	205	904	1211
5			100	173	345	618
6			14	232	146	392
7			15	109	63	187
8			5	28	22	55
9			1	11	6	18
SKUPAJ	200	12	513	929	3342	4996

DELEZ %						
1	45	0	0	0	17	13
2	45	0	37	0	18	17
3	9	0	18	18	19	18
4	0	100	17	22	27	24
5	0	0	19	18	10	12
6	0	0	2	24	4	7
7	0	0	2	11	1	3
8	0	0	0	3	0	1
9	0	0	0	1	0	0
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

ZAŠČITENE KMETIJE

omni calc	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
STEVILO CLANOV GOSPOD.						
1	10			1	21	32
2	33		49		25	107
3	7		53	52	14	126
4	1	8	62	95	31	197
5			68	89	30	187
6			13	143	19	175
7			14	80	9	103
8			4	19	3	26
9			1	8		9
SKUPAJ	51	8	264	487	152	962

DELEZ %						
1	19	0	0	0	13	3
2	64	0	18	0	16	11
3	13	0	20	10	9	13
4	1	100	23	19	20	20
5	0	0	25	18	19	19
6	0	0	4	29	12	18
7	0	0	5	16	5	10
8	0	0	1	3	1	2
9	0	0	0	1	0	0
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

Tabela 29.

Velikost posestev leta 1981

VSA GOSPODINJSTVA V OBČINI ČRNOMELJ

omni calc VELIKOS POSESTI	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
BREZ Z.	5		9	23	1176	1213
DO 1HA	10		20	52	1304	1386
DO 2HA	9		21	23	160	213
DO 3HA	5		14	34	101	154
DO 4HA	11	1	23	57	129	221
DO 10HA	53	6	91	199	211	560
DO 20HA	80	2	251	432	205	970
NAD20HA	23	3	86	115	47	274
SKUPAJ	196	12	515	935	3333	4991
DELEZ%						
BREZ Z.	2	0	1	2	35	24
DO 1HA	5	0	3	5	39	27
DO 2HA	4	0	4	2	4	4
DO 3HA	2	0	2	3	3	3
DO 4HA	5	8	4	6	3	4
DO 10HA	27	50	17	21	6	11
DO 20HA	40	16	48	46	6	19
NAD20HA	11	25	16	12	1	5
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

ZAŠČITENE KMETIJE

omni calc VELIKOS POSESTI	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
BREZ Z.				5	11	16
DO 1HA	1		1	3	9	14
DO 2HA	1			2	5	8
DO 3HA	1			3	3	7
DO 4HA		1	3	10	9	23
DO 10HA	8	4	28	82	26	148
DO 20HA	26		166	292	67	551
NAD20HA	13	3	66	90	24	196
SKUPAJ	50	8	264	487	154	963
DELEZ%						
BREZ Z.	0	0	0	1	7	1
DO 1HA	2	0	0	0	5	1
DO 2HA	2	0	0	0	3	0
DO 3HA	2	0	0	0	1	0
DO 4HA	0	12	1	2	5	2
DO 10HA	16	50	10	16	16	15
DO 20HA	52	0	62	59	43	57
NAD20HA	26	37	25	18	15	20
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

Tabela 30.

Velikost obdelovalnih površin leta 1981

VSA GOSPODINJSTVA V OBČINI ČRNOMELJ

omni calc VELIKOS OBD. ZEM	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
BREZ Z	7		11	29	1313	1360
DO 0,5	14		40	61	1310	1425
DO 1HA	22	1	30	48	176	277
DO 2HA	31	1	75	142	200	449
DO 3HA	41	3	81	226	125	476
DO 5HA	74	7	254	381	190	906
NAD 5HA						0
NAD10HA	7		22	32	21	82
SKUPAJ	196	12	513	919	3335	4975

DELEZ %

BREZ Z.	3	0	2	3	39	27
DO 0,5	7	0	7	6	39	28
DO 1HA	11	8	5	5	5	5
DO 2HA	15	8	14	15	5	9
DO 3HA	20	25	15	24	3	9
DO 5HA	37	58	49	41	5	18
NAD 5HA	0	0	0	0	0	0
NAD10HA	3	0	4	3	0	1
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

ZAŠČITENE KMETIJE

omni calc VELIKOS OBD. ZEM	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
BREZ Z	2		2	7	12	23
DO 0,5	2		2	3	11	18
DO 1HA	2	1	5	8	12	28
DO 2HA	3		21	47	20	91
DO 3HA	9	2	42	126	25	204
DO 5HA	26	5	175	274	65	545
NAD 5HA	7		17	22	9	55
SKUPAJ	51	8	264	487	154	964

DELEZ %

BREZ Z.	3		0	1	7	2
DO 0,5	3		0	0	7	1
DO 1HA	3	12	1	1	7	2
DO 2HA	5		7	9	12	9
DO 3HA	17	25	15	25	16	21
DO 5HA	50	62	66	56	42	56
NAD 5HA	13		6	4	5	5
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

Tabela 31.

Živinski fond po kmetijah leta 1981

VSA GOSPODINJSTVA V OBČINI ČRNOMELJ

omni calc STEVILO GNZ	CISTA KMECKA	PRETEZ KMECKA	MESANA ENAKO	PRETEZ NEKMEC	CISTA NEKMEC	SKUPAJ
0	67	1	93	101	2923	3185
1	26		46	111	132	315
2	33	1	106	206	127	473
3	33	1	104	213	63	414
4	14	3	79	153	30	279
5	6	1	51	77	8	143
6	4	1	28	34	2	69
7		2	12	19		33
8	1	1	5	7		14
9	2		4	4		10
10				4		4
>10			5	5		10
SKUPAJ	186	11	533	934	3285	4949
DELEZ %						
0	36	9	17	10	88	64
1	13	0	8	11	4	6
2	17	9	19	22	3	9
3	17	9	19	22	1	8
4	7	27	14	16	0	5
5	3	9	9	8	0	2
6	2	9	5	3	0	1
7	0	18	2	2	0	0
8	0	9	0	0	0	0
9	1	0	0	0	0	0
10	0	0	0	0	0	0
>10	0	0	0	0	0	0
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

10. TURIZEM - ALTERNATIVA ALI DOPOLNILO KMETIJSTVU

Ugotovili smo že, da izredna pokrajinska pestrost in razgibanost nizkega kraškega ravnika Bele krajine predstavlja dokaj neugodno naravno osnovo za kmetijsko proizvodnjo večjega obsega. Prav ta pestrost pokrajine, njeni številni pejzaži in raznolika raba ter predvsem prisotnost reke Kolpe, skupaj z ugodnimi klimatskimi karakteristikami, predstavljajo glavni turistični potencial Bele krajine. Ob tem vpliva na možnost razvoja turizma tudi izredno ugoden geografski prometni položaj regije. Predvsem izstopa tranzitni značaj prometnic, ki vodijo iz Osrednje Slovenije preko Gorjancev in Bele krajine proti Hrvatski, kjer se navezujejo na cestno povezavo Zagreb Rijeka. Vendar moramo ob tem objektivno oceniti, da ni mogoče pričakovati obsežnejših tranzitnih tokov preko Bele krajine, v kolikor ne bo izboljšana prometna povezava po dolini reke Krke, ki se povezuje s sodobno partizansko magistralo. Prav tako pa ni ustrezno njeno nadaljevanje od Črnomlja do Vinice, katero bi bilo za večji promet nujno potrebno povsem obnoviti. V primeru, da bi prišlo do izgradnje ustreznih prometnic, bi ob dobro zasnovani informativni službi na cestah, lahko preusmerili velik del tranzitnih turistov, ki potujejo na Jadran, na območje Bele krajine. V sedanji situaciji, ko je cesta med Črnomljem in Vinico regionalnega pomena, pa prav gotovo ni moč pričakovati skorajšnje povečanje tranzitnega prometa.

Naravno-pokrajinski elementi Bele krajine omogočajo skoraj vse vrste turistično-rekreativne dejavnosti, od poletnega kopališkega turizma ob reki Kolpi, do zimskega smučarskega oddiha na Črmošnjicah. Velika pestrost turistične ponudbe, ki žal ni organizirana in vodena kot to zahteva narava turistične dejavnosti, je vse premalo izkoriščena. Med navedenima skrajnostima je namreč vrsta turističnih dejavnosti, ki so po svoji naravi in zahtevah primernejše za naravno-pokrajinski potencial Bele krajine. Dosedanje raziskave turističnih zmogljivosti in možnosti Bele krajine so se navadno dotaknile vseh zvrsti turizma in v vsaki izmed njih ugotovile, da obstoje potenciali, da pa žal ni dovolj organiziranega delovanja na področju turizma. Ker je bilo naše proučevanje usmerjeno v območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, v katerem smo skušali opredeliti vlogo kmetijstva kot osnovnega vzdrževalca kulturne pokrajine, primerne za bivanje in poselitev, smo skušali ovrednotiti predvsem rezultate dosedanjih raziskav s področja kmečkega turizma v Beli krajini in jih soočiti z predlogi za intenzivnejšo turistično rabo predvsem Obkolpja.

V študijah so navedene možnosti za stacionarni turizem in sicer kamping in kmečki turizem, ki naj bi bila tranzitno-stacionarnega tipa. Torej predvsem namenjena turistom na poti Jadran - Srednja Evropa. S peštrim in aktivnim turističnim programom, ki bi lahko vključeval organizacijo lova ali ribolova, kopanja v naravnem ambientu, pripravi piknikov, ogled ljudskih obrti in običajev, naj bi skušali sedanji bivalni čas (2-3 dni) čim bolj podaljšati. Vsa ponudba in izvedba bi morala biti na ustrezni kvalitetni ravni, postati bi morala tradicionalna, kajti le na tak način si posamezni objekti in subjekti turistične ponudbe

pridobili zaupanje gostov ter si tako ustvarili stalno klientelo. Bela krajina namreč nima nobenega posebej izrazitega elementa turistične ponudbe, ki bi pogojeval hiter razvoj te dejavnosti. Poleg tega je razvoj turizma zavirala splošna gospodarska nerazvitost regije, še posebej komunalne infrastrukture in terciarnih dejavnosti, ki predstavljajo turistično infrastrukturo. Ocene turistične vrednosti teh elementov kažejo, da v Beli krajini ni mogoče pričakovati velikega razmaha turizma, ker se različne turistične zvrsti medsebojno omejujejo bodisi zaradi časovne koncentracije na kratko poletno obdobje ali pa zaradi možnih kvarnih vplivov na okolje.

Zato se raziskovalci in načrtovalci ogrevajo predvsem za kampinge, kot ene najbolj rentabilnih naložb, saj ob relativno majhnem vložku dajejo zelo dober ekonomski rezultat. Zaradi izredno kratke sezone in tranzitnih gostov so kampi najbolj primerni za ponudbo nočitvenih zmogljivosti, ki pa morajo vključevati poleg visoke ravni oskrbe in bivanja tudi ostalo turistično ponudbo z rekreacijo, kulturo ipd. Možnosti za takšne kampe so poleg obstoječega na Vinici omejene, več variant pa je odprtih za manjše zasebne kampe tik ob Kolpi.

S tem se navezujemo na drugo obliko stacionarnega turizma, to je kmečki turizem oz. turizem na kmetiji. Kmečki turizem naj bi predstavljal predvsem dopolnilno dejavnost na kmetiji. Zato ni moč pričakovati, da bo ta vrsta turizma reševala umirajoče vasi ob Kolpi. Nasprotno, uspeh tovrstnega turizma je tesno povezan z urejenostjo vasi in življenja v njej, kot tudi z urejeno kmetijo z usmerjeno tržno kmetijsko proizvodnjo. Samo takšne kmetije in vasi so primerne za uvajanje turizma na kmetijah.

Upošteva je dejstvo, da je prav v Obkolpju relativno malo takšnih vasi in usmerjenih kmetij, da je večina kmetovalcev hkrati tudi zaposlena, lahko sklepamo, da je izbor potencialnih turističnih kmetij dokaj omejen. To tudi zato, ker v primeru gospodinjstev, kjer je le del članov vezan na delo na kmetiji ni mogoče pričakovati, da bi ti obenem skrbeli tudi za morebitne goste in to prav v poletnem času, ko kmetovanje zahteva največ časa. Rešitve za takšno strukturo gospodinjstev obstoje predvsem v različnih oblikah kmečkega turizma, ki ga sicer razumemo kot polno domačo penzijsko oskrbo gostov na kmetiji. Ena od možnih oblik je oddajanje sob z zajtrkom kot je to primer za tujske sobe, možno pa je tudi oddajanje počitniških stanovanj oziroma apartmajev. Slednje je žal povezano z dokaj velikimi investicijami v zahtevno opremo takšnih apartmajev.

Nekatere študije o dolgoročnem razvoju kmečkega turizma v SR Sloveniji Beli krajini ne posvečajo posebne pozornosti kot potencialu na področju kmečkega turizma. Omenjajo le Obkolpski del, čeprav so tu z izjemo nekaterih vasi kot so Stari trg, Vinica, Preloka, Adlešiči, naselja premajhna in preslabo vzdrževana z dokaj starim in skromnim stavbnim fondom, nezanimiva pa se jim zde območja v notranjosti Bele krajine, ki so prav tako pokrajinsko privlačna, kmetijstvo pa je mnogo bolj razvito. To so predvsem kraji v okolici Dragatuša in Tanče gore ter okolica

Semiča z obsežnim vinogradniškimi površinami. Ta območja bi se lahko v kmečki turizem vključila tudi s tako imenovanim turističnimi kmetijami, ki gosta (predvsem izletnika) postreže s hrano in pijačo, ne nudi pa prenočišč. V vinogradniški pokrajini je takšna oblika kmečkega turizma še posebej zaželena.

V Obkolpju, ki ima zaradi prisotnosti Kolpe kot ene od najbolj primernih rek za kopanje v Sloveniji, so večje možnosti za stacionarne oblike kmečkega turizma, povezanega tako z izletništvom kot tudi lovom in ribolovom ter čolnarjenjem. Do danes se s kmečkim turizmom v tem območju ukvarja le nekaj kmetij v Starem trgu, Vinici, Preloki, Adlešičih in Gibljah. Glede na opremljenost teh kmetij in obseg turistične dejavnosti lahko rečemo da so na začetku dokaj zahtevne dejavnosti. Večji del teh kmetij ima izredno majhne kapacitete, le eno do dve sobi za turiste, še dokaj neurejene sanitarije, kar je predpogoj za pridobitev potrebnih dovoljenj za tovrstno dejavnost. Nekateri od teh kmetij imajo možnost organizirati tudi privatne kampe, vendar to vprašanje še ni ustrezno rešeno s strani upravnega organa. Kmečki turizem je pravzaprav dejavnost, ki si šele utira pot v podeželje Bele krajine. Tudi organizator te dejavnosti v občini Črnomelj še ni določen. Kmetijska zadruga kaže določen interes, vendar zaradi splošnega turističnega mrtvila v občini ni pričela z vzgojo kadrov, ter investiranjem v to dopolnilno obliko dejavnosti na nekaterih zainteresiranih kmetijah.

Poleg navedenih vprašanj razvoja kmečkega turizma kot dopolnilne oblike dejavnosti na kmetijah, se odpirajo nova, povezana z optimizacijo pogojev za razvoj turizma ob Kolpi. Pravgotovo bi bila potrebna podrobnejša inventarizacija za potrebe vrednotenja Kolpe samo z vidika kopanja, posebej pa še ribolova. Slednji je imel v preteklosti mnogo boljše pogoje za razvoj kot pa so danes. S tem mislimo predvsem na veliko število jezov (29), ki so v poletnem času zadrževali primeren vodostaj tako za ribe kot za čolnarjenje in kopanje, sicer pa so bili izrednega pomena kot drstišča rib. Večina teh jezov je sedaj razrušena, za vodni pogon jih je usposobljenih še 7. Zaradi propadlih jezov se ribe kljub obsežnim vlaganjem na naši in hrvaški strani, močno razpršijo po toku navzdol. Vedno bolj pereča postaja tudi problem onesnaževanja Kolpe, ki je sedaj še v I. in II. kakovostnem razredu vse do izliva Lahinje. Vendar se predvsem s hrvaške strani pojavljajo močnejši onesnaževalci kot so klavnice pri Severinu, tovarna v Vinici, dovoljena uporaba motornih čolnov na hrvaškem delu toka, ter pranje avtomobilov pri avtokampu Vinica, kjer svoje čolne operejo tudi tuji turisti, ko se vračajo s počitnic na Jadranu. Problematika ribolova pa ni rešena tudi zaradi različne organiziranosti ribištva na naši in hrvaški strani Klope. Na naši strani s Kolpo upravlja ribiška družina Črnomelj od Starega trga do Krasinca, na hrvaški strani pa na istem odseku gospodarijo tri ribiške družine, ki samostojno določajo cene dovolilnic obseg vlaganj in izlov. Zaradi ugodnejšega režima, nižjih cen ter večje dovoljene količine rib hodijo tako slovenski kot tudi številni tuji ribiči raje loviti na hrvaško stran. Slednji tudi predvsem zato, ker na slovenski strani ni dovolj ustreznih prenočitvenih zmogljivosti.

Kljub sporazumu med naštetimi ribiškimi družinami se reka Kolpa tako nekontrolirano siromaši. Turistično zanimiv je predvsem njen salmonidni del med Starim trgom in Damljem, kjer so trenutne kapacitete 5,7 kg rib na ha vodne površine, nekdanj pa so bile po nepreverjenih podatkih 35 kg. Z obnavljanjem jezov bi v ta del Kolpe ponovno vrnili kralja slovenskih voda sulca, ki bi predstavljal za ribiče pravo turistično poslastico. Zmogljivost tega dela Kolpe, ki se razteza deloma kot mešan salmonidno ciprinidni vodotok do žuničev, je približno 2700 ribolovnih dni v letu, ki jih letno člani povsem izkoristijo šele v zadnjih nekaj letih. Število ribolovnih dni, ki odpade na domače in tuje turiste, pa od leta 1981 stalno narašča in se giblje okrog 300 dni na leto.

Obnova jezov ter opuščeni mlinov in žag bi bila torej potrebna z različnih vidikov. Kot zadrževalnikov vode za potrebe kopanja, gojišča rib, vodnih akumulacij za potrebe malih energetskih obratov ipd. Razumljivo je, da bi bilo potrebno ločeno pretehtati vse tovrstne objekte, kjer bi lahko z obnovo številnih funkcij popestrili turistično ponudbo v okviru kmečkega turizma v bližnjih vaseh. Vsekakor pa lahko ugotovimo, da bi bila za samostojen razvoj turizma v tem delu Bele krajine potrebna prevelika vlaganja z ne povsem natančno opredeljenim številom potrošnikov (tranzitni gostje). Zato lahko zaključimo, da je potrebno turizem v tem delu Bele krajine razvijati v sedanjih pogojih le kot dopolnilno dejavnost v okviru kmečkega turizma. To pa toliko časa, dokler se v občini ali kje drugje ne bo našel kdo, ki bo skušal načrtno izkoristiti sedaj še skoraj nedotaknjen turistični potencial tega dela Bele krajine.

11. ZAKLJUČEK

Zmanjševanje kmetijskih površin, deagrariacija in neustrezna demografska sestava prebivalstva, so osnovni elementi preobrazbe regionalne strukture v območjih, ki zaostajajo v razvoju glede na regionalno povprečje in za katera so bila ugotovljene tudi skromnejše razvojne možnosti tako glede naravne primerčnosti kot tudi demografskega potenciala ter infrastrukturne opremljenosti.

Ugotovili smo da pokrajini s tako specifičnimi naravno-pokrajinskimi možnostmi kmetijstvo ne more biti edini vir dohodkov za preživljanje prebivalstva. Prav pestrost pokrajine pa naravnost vsiljuje misel na rekreacijsko-turistično funkcijo te pokrajine, ki do sedaj po mnenju mnogih strokovnjakov ostaja premalo izkoriščena.

Podrobnejša primerjava pokrajinsko-ekoloških enot in izrabe zemljišč v obravnavanih katastrskih občinah je pokazala naslednje značilnosti. Raven svet suhih dolin, podolij, aluvialnih ravníc ob Kolpi in deli nizkega kraškega ravnika so povsod namenjeni kmetijstvu, predvsem poljedelstvu in živinoreji. Položna pobočja so namenjena pašnikom in v območju k.o. Belčji vrh ter Petrova vas tudi vinogradom. Strmejša pobočja in območja podzolirane kraške ilovice pa so povsod zaraščena z gozdom. To so osnovne značilnosti, ki pa so v drobnem spremenjene predvsem zaradi družbeno-ekonomskih dejavnikov, predvsem deagrariacije, ki v vseh teh k.o. vodi k opuščanju obdelovalnih površin, oziroma zmanjševanju intenzivnosti obdelave.

Gospodarski pomen za kmetijstvo je prikazan s primerjavo kart pokrajinsko-ekoloških enot in stanjem izrabe zemljišč. Priložene karte ponazarjajo gornjo trditev, da je pomen za poljedelstvo odvisen predvsem od deleža ravninskega sveta, ki je največji v k.o. Petrova vas, najmanjši pa v k.o. Damelj. Ugodnejše možnosti obstoje za razvoj živinoreje, medtem ko je gojenje posebnih kultur kot je na primer vinska trta, omejeno na izredno majhne površine.

Dokaj skromne obdelovalne površine, ki v vseh treh katastrskih občinah po podatkih katastra ne presegajo 40 % celotne površine k.o., so poleg neugodne socialnoposestne strukture glavni razlog za manjšo učinkovitost kmetijstva v obravnavanem območju. Ob tem je treba pripomniti, da so podatki katastra zastareli in da je dejanski obseg obdelovalnih površin zlasti v k.o. Damelj, bistveno manjši od uradno zabeleženega.

Velika diferenciranost pokrajinsko-ekoloških enot v okviru posameznih katastrskih občin predstavlja eno osnovnih ovir za večji obseg kmetijske proizvodnje, z vidika naravne primerčnosti posameznega območja. Obseg površin, ki so primerne za različne vrste kmetijske proizvodnje je dokaj skromen, zato je nemogoče pričakovati ekonomsko donosno kmetovanje ob povprečni velikosti obdelovalnih površin na gospodinjstvo, ki se v vseh katastrskih občinah giblje med 3 in 5 ha (vir: anketa IGU).

Družbeno-ekonomski razvoj, ki v povojnem času poteka v znamenju industrializacije, deagrarnizacije in urbanizacije je privedel do spreminjanja produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč. Čeprav so razvojne spremembe na območju občine Črnomelj potekale nekoliko počasneje, saj je občina vse do leta 1980 sodila med manj razvite slovenske občine, lahko tudi v tem območju zasledujemo značilne spremembe produkcijske vrednosti kmetijskih zemljišč. Skupna poteza tem procesom je prevrednotenje vrednosti zemljišč glede na njihovo lokacijo, funkcijo in boniteto.

Poseben pomen za opredeljevanje razvojnih možnosti kmetijstva ima družbeno-ekonomska struktura prebivalstva kot osnovnega nosilca vseh procesov v pokrajini. Pri proučevanju kmetijstva stopa v ospredje odvisnost prebivalstva od proizvodnje na kmetiji kot gospodarski enoti. To lahko ugotavljamo na različne načine, vendar se najpogosteje uporablja analiza socioekonomske strukture gospodinjstev.

V vseh teh katastrskih občinah so prisotni le trije do štiri tipi gospodinjstev. V k.o. Damelj so to čista kmečka, enakomerno mešana ter čista nekmečka gospodinjstva, v ostalih dveh katastrskih občinah pa se pojavlja tudi tip pretežno nekmečkih gospodinjstev.

Glede posesti pokažejo analize, da so skoraj vsa večja posestva v vseh treh katastrskih občinah v rokah mešanih, pretežno nekmečkih ter nekmečkih gospodinjstev. Enak položaj je tudi glede obdelovalne površine, saj so v kategorijah nad 3 ha obdelovalne površine predvsem mešana, mešana pretežno nekmečka in nekmečka gospodinjstva.

Vse analize kažejo, da se je težišče kmetijske proizvodnje, kot tudi lastništvo kmetijskih površin, preneslo v roke mešanih gospodinjstev, za katera predstavlja kmetijska proizvodnja pomembno samooskrbno kot tudi tržno funkcijo in s tem dopolnilni dohodek. Potrebna bi bila podrobnejša proučitev posameznih kmetijskih obratov, da bi lahko odgovorili, kje so vzroki za takšno stanje. Vendar del odgovorov na našo anketo, s katero smo zajeli približno 70 % vseh gospodinjstev v vseh treh k.o., kaže, da je osnovni vzrok negotov ekonomski položaj kmetijske proizvodnje, nato so tu cenovna nesorazmerja med repromaterialom in končno ceno pridelkov, pridružuje pa se jim tudi razdrobljenost zemljišč, težave pri strojni obdelavi, v večini primerov pa pomanjkanje delovne sile. V mešanih in pretežno nekmečkih gospodinjstvih je namreč večji del kmečkih del vezan na ostarele člane gospodinjstva, ki kljub pomoči zaposlenih članov, ne zmorejo optimalno izkoriščati danih proizvodnih zmogljivosti posameznih posestev.

Zato lahko rečemo, da je v sedANJI fazi družbeno-ekonomskega razvoja, ko navezanost na kmetijsko proizvodnjo v primeru mešanih gospodinjstev predstavlja še vedno ekonomsko nujnost, ni mogoče govoriti o optimalni kmetijski proizvodnji za posamezne tipe gospodinjstev oziroma kmetij. Le-ta se prilagaja predvsem potrebam posameznih gospodinjstev, ne pa tudi proizvodnim potencialom. Ti zaradi možnosti intenzivne proizvodnje na najboljših površinah navadno vodijo v opuščanje slabših zemljišč in s tem zapirajo možnosti za optimalno izkoriščanje razpoložljivih kmetijskih zemljišč ter s tem za povečanje proizvodnje hrane nasploh.

Uvedba statusa zaščitene kmetije za kmečka gospodarstva z dobrimi pogoji za kmetijsko proizvodnjo je pomenila prvi korak k ohranitvi ostoječih kmetijskih potencialov v Beli krajini. Občinski odlok skupščine občine Črnomelj je predvidel na območju občine 1013 različnih kmetij. Njihov pomen za ohranitev proizvodnih potencialov kmetijstva je nedvomno velik, vendar ne povsem natančno definiran, saj je bilo določevanje kljub zakonskim opredelitvam morda preveč prepuščeno subjektivnim metodam.

Zaščitene kmetije v občini Črnomelj predstavljajo v danem trenutku predvsem glavne posestnike kmetijskih zemljišč, nikakor pa niso nosilci tržno usmerjene kmetijske proizvodnje.

Ugotovili smo že, da izredna pokrajinska pestrost in razgibanost nizkega kraškega ravnika Bele krajine predstavlja dokaj neugodno naravno osnovo za kmetijsko proizvodnjo večjega obsega. Prav ta pestrost pokrajine, njeni številni pejzaži in raznolika raba ter predvsem prisotnost reke Kolpe, skupaj z ugodnimi klimatskimi karakteristikami, predstavljajo glavni turistični potencial Bele krajine.

Tudi vse dosedanje raziskave turističnih zmogljivosti in možnosti Bele krajine so se navadno dotaknile vseh zvrsti turizma in v vsaki izmed njih ugotovile, da obstoje potenciali, da pa žal ni dovolj organiziranega delovanja na področju turizma. Ker je bilo naše proučevanje usmerjeno v območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, v katerem smo skušali opredeliti vlogo kmetijstva kot osnovnega vzdrževalca kulturne pokrajine, primerne za bivanje in poselitev, smo skušali ovrednotiti predvsem rezultate dosedanjih raziskav s področja kmečkega turizma v Beli krajini in jih soočiti z predlogi za intenzivnejšo turistično rabo predvsem Obkolpja.

S tem se navezujemo na drugo obliko stacionarnega turizma, to je kmečki turizem oz. turizem na kmetiji. Kmečki turizem naj bi predstavljal predvsem dopolnilno dejavnost na kmetiji. Zato ni moč pričakovati, da bo ta vrsta turizma reševala umirajoče vasi. Upošteva je dejstvo, da je prav v Obkolpju relativno malo takšnih vasi in usmerjenih kmetij, da je večina kmetovalcev hkrati tudi zaposlena, lahko sklepamo, da je izbor potencialnih turističnih kmetij dokaj omejen.

Poleg navedenih vprašanj razvoja kmečkega turizma kot dopolnilne oblike dejavnosti na kmetijah, se odpirajo nova, povezana z optimizacijo pogojev za razvoj turizma ob Kolpi. Pravgotovo bi bila potrebna podrobnejša inventarizacija za potrebe vrednotenja Kolpe samo z vidika kopanja, posebej pa še ribolova. Slednji je imel v preteklosti mnogo boljše pogoje za razvoj kot pa so danes. S tem mislimo predvsem na veliko število jezov (29), ki so v poletnem času zadrževali primeren vodostaj tako za ribe kot za čolnarjenje in kopanje, sicer pa so bili izrednega pomena kot drstišča rib. Večina teh jezov je sedaj razrušena, za vodni pogon jih je usposobljenih še 7. Zaradi propadlih jezov se ribe kljub obsežnim vlaganjem na naši in hrvaški strani, močno razpršijo po toku navzdol. Vedno bolj pereč postaja tudi problem onesnaževanja Kolpe, ki je sedaj še v I. in II. kakovostnem razredu vse do izliva Lahinje.

Obnova jezov ter opuščenih mlinov in žag bi bila torej potrebna z različnih vidikov. Kot zadrževalnikov vode za potrebe kopanja, gojišča rib, vodnih akumulacij za potrebe malih energetskih obratov ipd. Razumljivo je, da bi bilo potrebno ločeno pretehtati vse tovrstne objekte, kjer bi lahko z obnovo številnih funkcij popestrili turistično ponudbo v okviru kmečkega turizma v bližnjih vaseh. Vsekakor pa lahko ugotovimo, da bi bila za samostojen razvoj turizma v tem delu Bele krajine potrebna prevelika vlaganja z ne povsem natančno opredeljenim številom potrošnikov (tranzitni gostje). Zato lahko zaključimo, da je potrebno turizem v tem delu Bele krajine razvijati v sedanjih pogojih le kot dopolnilno dejavnost v okviru kmečkega turizma. To pa toliko časa, dokler se v občini ali kje drugje ne bo našel kdo, ki bo skušal načrtno izkoristiti sedaj še skoraj nedotaknjen turistični potencial tega dela Bele krajine.

12. LITERATURA

- Barsch H., 1968, Arbeitsmethoden in der Landschaftsökologie, Berlin
- Gams I., 1975, Problemi geografskega raziskovanja ekotopov in pokrajinske ekologije v Sloveniji, Geografski vestnik XLVIII., Ljubljana str. 133-140
- Hagget D., 1974, Geography - A Modern Synthesis, London
- Kovačič M., 1983, Temelji razvoja agroživilstva v posameznih regionalnih območjih Slovenije, KIS, Poročilo za leto 1983, Ljubljana
- Marušič I., 1976, Združena karta kot sredstvo za razkrivanje intrinzičnih prostorskih vrednost v krajinskem prostoru (mag. naloga), Biotehnična fakulteta - planiranje in urejanje pokrajine, Ljubljana
- Malovrh C., 1956, O vidikih geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne pokrajine, Geografski vestnik XXX, Ljubljana
- Mc Harg I., 1969, Design with Nature, New York
- Mitchell B., 1979, Geography and Resource Analysis, London-New York
- Miklavžič J., 1965, Premena belikranjskih steljnikov v gozdove, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije, Zbornik 4, Ljubljana
- Ogrin D., Gozd in podoba krajine, Gozdarski vestnik 1970/1-4, Ljubljana
- Patri T., Ingmire T., 1972, Regionalno planiranje in sistem zgornjega opozarjanja, Krajinsko planiranje 5, Ljubljana
- Plut D., 1978, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini I. (Funkcijsko vrednotenje posameznih pokrajinsko-ekoloških dejavnikov), Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana
- Plut D., 1979, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini II. (Pokrajinska ekologija Bele krajine), Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana
- Plut D., 1980, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini III. (Stopnja preobrazbe geografskega okolja v Beli krajini), Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana

- Plut D., 1981, Pokrajinska ekologija Bele krajine, Geographica Slovenica 12, Ljubljana
- Plut D., 1981, Toča in spomladanska pozeba v Beli krajini, Bilten razstave belokranjskih vin, Semič
- Plut D., 1981, Neurejena odlagališča odpadkov v Beli krajini, Geografski vestnik LIII, Ljubljana
- Stritar A., 1974, Kategorizacija zemljišč v Sloveniji, Inštitut geodetskega zavoda SRS, Ljubljana
- Stritar A., 1982, Potenciali kmetijskega prostora in varovanje rodovitne zemlje, Zbornik Biotehnične fakultete Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - gozdarstvo, 1975, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zasnove uporabe prostora - kmetijstvo, 1975, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zasnove uporabe prostora - rekreacije, 1976, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zasnove uporabe prostora - rudarstvo, 1976, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zasnove uporabe prostora - varstvo kulturnih spomenikov, 1976, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zasnove uporabe prostora - vodno gospodarstvo, 1976, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana,
- Zorn M., 1967, Gozdne združbe in rastiščno gojitveni tipi v gospodarski enoti Tanča gora, Biro za gozdarsko načrtovanje, Ljubljana
- Zorn M., 1968, Gozdne združbe in rastiščno gojitveni tipi v gospodarski enoti Črnomelj, Biro za gozdarsko načrtovanje, Ljubljana
- Zorn M., 1974, Gozdne združbe in rastiščno gojitveni tipi v gospodarski enoti Mirna gora, Biro za gozdarsko načrtovanje, Ljubljana
- Oskrba z električno energijo, F. Kraševc, Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Dolgoročni razvoj razdelilnega in napajalnega omrežja Dolenjske in spodnjega Posavja, Elektroinštitut M. Vižmar, Ljubljana 1971

Vodnogospodarska presoja Kolpe, Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije, Ljubljana 1968

Vodno gospodarstvo, S. Pavlin, Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976

Študija regulacije in ureditve Save v Jugoslaviji, Hydroprojekt Praga, Carlo Lotti L.C., Rim 1972

Izhodišča za načrtovanje urbanističnega razvoja občine in mesta Črnomelj, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976

Obravnava omrežij naselij in dolgoročni razvoj Dolenjske regije, V. Kokole, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976

Osnovna izhodišča za ekonomsko družbeni in prostorski razvoj širše Dolenjske regije, Podjetje Dominvest Novo mesto, Novo mesto 1972

Metlika skozi stoletja, J. Dular, Metlika 1961

Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976

Dostopnost v mesta in druge urbane centre, UI SR Slovenije, Ljubljana 1966

Transportni sistem SR Slovenije, ZG prometni inštitut Ljubljana, Ljubljana 1980

PTT dejavnost in prostorski razvoj, UI SR Slovenije, Ljubljana 1980